

Світлій пам'яті Тих, кому дорогою була
доля Рідного слова,
цю скромну працю присвячуємо

**АНТИ-
СУРЖИЖ**

За загальною редакцією
Олександри Сербенської

Рекомендовано управлінням змісту
базової освіти
Міністерства освіти України

**ВЧИМОСЯ
ВВІЧЛИВО ПОВОДИТИСЬ
І ПРАВИЛЬНО ГОВОРИТИ**

Львів
Видавництво "Світ"
1994

ББК 87.717
А72

Антисуржик. Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити /За загальною редакцією Олександри Сербенської: Посібник. — Львів: Світ, 1994. — 152 с.
ISBN 5-7773-0147-9

Відродження України неможливе без духовного відродження нації. А духовний прогрес народу неможливий без глибокого пізнання та освоєння народної моралі, етикету, культури мовлення. Як чемно та шанобливо привітатись, спілкуватись, поводитись у суспільстві? Сподіваємось, що на ці питання, хоч якоюсь мірою, дасть відповідь цей посібник, покликаний сприяти усуненню деформації української літературної мови, яка на всіх рівнях — лексичному, фразеологічному, граматичному — повинна допомогти підвищити рівень мовленнєвої культури.

Для учнів середніх шкіл, а також якнайширшого кола читачів, які хочуть вдосконалити знання української мови.

Рецензенти:
П.В.Кириченко (Ин-т системних досліджень, Київ),
доц. З.М.Терлак (Львів, ун-т)

Редактор Д. С. Карпін

А 4602000000-022 56-94
225-94

ISBN 5-7773-0147-9

© Сербенська О.,
Редько Ю.,
Федик О.

ПЕРЕДМОВА

Усунути деформацію мови, очистити її від спотворень, повернути нашій мові справжню народну красу — це справа честі всіх нас, і старших, і молодших, це природний обов'язок кожного перед незалежною, вільною Україною. Адже і мовою нації визначається моральне здоров'я народу, його розвиненість, культурність. Все це також визначатиме образ і творчу спроможу України в сім'ї цивілізованих демократичних держав

Олесь Гончар

ШАНОВНІ ДРУЗІ!

Сотні невольничих літ, упродовж яких жорстоко знищували культуру українського народу, десятиліття панування тоталітарної системи, коли все робилося для того, щоб “зшилися нації”, щоб витворилася універсальна мова, спричинили деформацію усіх сфер життя великого європейського народу.

Сотні бід тяглися за нами вслід,
щоб нашу честь, язик, ім'я затерти... —

з болем писав про трагічну історію народу Іван Франко. Три-вале фізичне та духовне насильство над усім, що стосувалося українців як нації, призвело до відчуження народу від власної культури; переривалися традиції, руйнувалися віками формовані норми.

Великої наруги зазнала мова, що є невіддільною ознакою нації, одним із найістотніших чинників її самовиявлення і світосприйняття, важливим показником її життєздатності й духовності. Українську мову офіційно забороняли /укази Петра Першого, Валуєвський циркуляр, Емський указ/, оголошували придуманою німцями, вважали діалектом російської чи польської мов, дивилися як на “хлопську”, призначали її тільки для “домашнього вжитку”. Її свідомо принижували, не допускали у сферу науки, техніки, на фабрики, заводи, до армії, в спорт — до тих сфер, що важливі для функціонування та повноцінного життя національного організму. Тоталітарна система поглинала достоїнство людини, нації. Проводила не тільки геноцид. Заплановані були не лише голодомори,

фізичне знищення. Щодо української мови планово проводився лінгвоцид. Розхитувалися її мікросистеми, втрачалася її імунна система збереження стійкості норм. Мова втрачала природну якість, натомість утворювалася така її якість, яка мала б демонструвати “злиття” українців з рештою націй, перетворення їх у “советську” супернацію.

Витворився своєрідний різновид мови, який дістав згідну назву суржик*. На його означення поширилися сполучення “недорікуватий суржик”, “убогий суржик”. Безперечно, є свої закони розвитку контактуючих мов, у тому числі української та російської. І коли людина вводить у своє мовлення слова і словосполучення іншої мови, не руйнуючи граматичної основи, фонетичних особливостей української, оберігає її красу, користується її невичерпним лексичним і фразеологічним багатством, то такий процес природний і не викликає заперечень. Однак доволіно змішуючи слова української та російської мов, відмінюючи слова і сполучаючи їх за зразком російської, творячи фрази всупереч моделям рідної мови, її носій мимоволі стає “напівмовним”, приймає мовний покрив. Ще Шевченко відкидував чуже, те, що пливе на поверхні російської літератури — “Матрьошу”, “Парашу, радість нашу”, яке майже підсвідомо приймає і робить “своїм” зрусифікований українець, застерігав від цього: “На москалів не вважайте, нехай вони собі пишуть по-своєму, а ми по-своєму. У їх народ і слово, і у нас народ і слово. А чие краще, нехай судять люди”. Не приймав “перековезаних” слів високоосвічений Панько Куліш, про загрозу від мовного суржика говорили Антоненко-Давидович, Максим Рильський, Василь Сухомлинський та багато інших видатних діячів нашої культури.

Сьогодні слово “суржик” почали вживати і в ширшому розумінні — як назву здеградованого, убогого духовного світу людини, її відірваності від рідного, як назву мішанини залишків давнього, батьківського, з тим чужим, що нівелює особистість, національно-мовну свідомість.

Мішаниною двох мов — української та російської — говорять частина людності України, хоч загально визнано, що користуватися сумішшю з двох мов — це одне з найтривожніших явищ загальнопедагогічного характеру. Скалічена мова отупляє людину, зводить її мислення до примітива. Адже мова виражає не тільки думку. Слово стимулює свідомість,

* Слово “суржик” давно відоме в Україні, насамперед у млинарстві. Суржи́ком називали мішанину зерна — жита, пшениці, ячменю, вівса, а також муку з такого зерна; це були не першосортне зерно та низького сорту мука.

підпорядковує її собі, формує. Суржик в Україні є небезпечним і шкідливим, бо паразитує на мові, що формувалася упродовж віків, загрожує змінити мову, яку прийняв Тарас Шевченко, показавши світові її красу й силу, плекали Іван Франко, Леся Українка, Михайло Коцюбинський, записуючи її “нестертий слід ... самостійно між культурні мови”. Фонетична розкіш, лексичне та фразеологічне багатство, синтаксична гнучкість, величезні словотворчі можливості дістали загальне визнання 1934 р. у Парижі на всесвітньому конкурсі краси мов, де українська зайняла третє місце (на першому — французька, на другому — перська).

Мова — неоціненний скарб народу, найповніший літопис його духовного життя. У її глибинах — філософський розум, витончений естетичний смак, багато справді поетичного чуття, сліди праці дуже зосередженої думки, сила надзвичайної чутливості до найтонших переливів у явищах природи, багато найсуворішої логіки, високих духовних злетів. Виховувати в собі повагу до мови, якою розмовляєш, — це, передусім, шанувати себе, виявляти повагу до народу, його історії, культури. Це — дисциплінувати мислення і волю, тренувати пам'ять.

Розвиток мови особистості — складний процес. Високої мовної довершеності досягає, як правило, та людина, яка багато працює над оволодінням мовою, прагне правильно говорити, виявляти у мовленні — усному та писемному — свою індивідуальність, усвідомлюючи, що “Я є мова”. То як маємо трактувати наш суржик? Не як нашу вину, а як нашу органічну слабкість, хворобу, яку треба лікувати. Нашою виною, моральною хибкою є хіба загальне ліниство, крутість та лизунство (І.Франко) і, як неодноразово підкреслював Іван Огієнко, небажання пильно й ненастанно вчитися рідної мови, невизнання того, що існує складна наука рідної мови. Нашою національною хибкою й далі залишається той глибоко шкідливий стан, коли найавторитетнішим джерелом знання літературної мови стає: “Бо в нас так говорять!” чи “А мені так подобається”. Нашою державною політикою ще не стало (як це є, наприклад, у наших сусідів) гасло “Все зробимо, щоб українське слово було прекрасним і мудрим”.

Але це прийде. Будемо вчитися рідної мові, пильно й ненастанно “полоти бур'ян”. Цьому, надіємось, допоможе цей посібник, допоможе насамперед задуматися над долею рідної мови, серцем і розумом сприйняти пересторогу, яку ще кілька років тому сконденсовано виклав Юрій Шевельов: “Чи багато з тих, хто активно оперує мовою, усвідомлює, що мова перебуває сьогодні на критичному роздоріжжі не лише в тому — бути їй чи не бути, а й у виборі своєї майбутньої структури і

що кожний з нас, виробляючи ті чи інші слова й форми, голосує за те, якою вона буде структурно ...

Ми, звичайно, не уявляємо собі, наскільки кожний з нас відповідальний за те, якою буде мова майбутнього, хай у безконечно малій дозі!

Ми переконані: більшість українців хочуть правильно говорити, не калічити рідної мови, але часто не знають, де можна перевірити себе та й часу не завжди вистачає на те, щоб опрацювати довідкову літературу, перегортати словники, читати статті. Автори посібника, прагнучи допомогти позбутися елементів чужинецького, запрошують поміркувати разом над значенням слова, поговорити про те, чому певне слово чи його форма неправильні, фраза неприродна, пропонують ознайомитися з традиціями українського товариського життя, хочуть показати хоч частину багатства мовленнєвого етикету, яке упродовж віків виробив народ. Хоч свідомі того, що не на кожне "чому?" у посібнику є готова відповідь. Розуміємо, що кожна рекомендація — це велика відповідальність насамперед перед мовою. Адже мова — це "жива рослина", "живий організм", у якому постійно відбуваються складні процеси: одні з них можуть стимулювати життя мови, інші, навпаки, гальмувати. Усе це фахівці, яких у нас, на жаль, не так багато (у Японії, наприклад, працює понад сто інститутів мови, у багатьох країнах функціонують спеціальні державні комітети, які виробляють стратегію і тактику щодо найрізноманітніших питань життя і розвитку національних мов), повинні уважно вивчати і відповідно прогнозувати. "Антисуржик" має допомогти українцям зрозуміти закони автономного існування двох мов — української та російської, навчити контролю і самоконтролю у вживанні слів, особливо словосполучень, у яких виявляється специфіка національної мови. І найголовніше — виходити з тези: українська мова має бути мовою державною, іншого шляху в народі, який себе поважає, нема.

Ідея створення "Антисуржика" виникла кілька років тому. Її всляк підтримував блаженної пам'яті професор Юліян Редько, який подав статтю про товариський етикет, підготував частину матеріалів до Словника ненормативних слів та словосполучень, разом з Олександром Сербенською написав Коментарі. Матеріал до посібника впродовж тривалого часу збирали викладачі кафедри мови засобів масової інформації факультету журналістики Львівського університету. Значну частину його подала доцент Ольга Федик. Картотеку мовно-стилістичних помилок поповнювали доценти кафедри Аналітики Капелюшний, Антоніна Токарська, викладачі Надія Лобур, Людмила Петрук, Ірина Стецула, автор цих рядків. До

гурту приєднувалися працівники інших кафедр, наукових інститутів — доценти Марія Білоус, Надія Зелінська, Ніна Станкевич, співробітник Інституту українознавства АН України Ганна Войтів, редактор Мирослава Прихода, а також студенти, учні — Іван Бєсяда, Мар'ян Житарюк, Софія Рибак та ін. Джерелом стало побутове мовлення різних соціальних верств із різних регіонів України, виступи на телебаченні, по радіо. "Суржикові" тексти з лікарської сфери зібрав, упорядкував і ласкаво подав до посібника доктор медичних наук, професор Ярослав Ганіткевич. Сподіваємося, що фахівці інших сфер науки, техніки, виробництва зацікавляться культурою професійного мовлення і ми зможемо в наступних виданнях розширити відповідні частини.

Упорядники щиро вдячні доцентів кафедр української мови Зеновію Терлакові за цінні зауваження і доданий матеріал.

Комп'ютерний набір здійснила Оксана Сербенська. Із структурою посібника легко ознайомитися, переглядаючи його і читаючи зміст. Упорядники керувалися такими загальними засадами:

а) дати матеріал, який допоможе читачам позбутися деформації не тільки в мові. Адже звертаючись навіть до чужої особи, українці завжди вміли підібрати відповідні формули ввічливості, своєю поведінкою, мімікою, жестом засвідчували вроджену інтелігентність, високу культуру;

б) якнайширше охопити побутове мовлення, бо це та сфера, де пульсує саме життя мови. Психологи вважають, що від того, наскільки у розмовному мовленні позбуватимемося суржикових елементів, залежатиме й доля національної мови;

в) максимально відтворити мовленнєві ситуації, у яких можливі помилки. Цим зумовлено й спосіб систематизації матеріалу: мовленнєві комунікативні формули групуємо відповідно до функціональних сфер, хоч, зрозуміло, між ними не може бути якихось абсолютних меж;

г) рекомендувати до вживання слова та вислови, що закріпилися у літературній мові і визнані нормативними. Однак упродовж останніх десятиліть у багатьох сферах українською мовою або не спілкувалися зовсім (наприклад, в армії), або вона брутально витіснялася (у державних установах, на фабриках, заводах). Сьогодні активізується робота над упорядкуванням української наукової термінології, виробничо-професійної лексики. Йде активний пошук природних, відповідних духові мови одиниць, відтворюється мовна пам'ять. У живому мовленні проходить апробацію багато таких слів, словосполучень, речень. Деякі з них ми ввели у цей

посібник, зокрема у розділи "Армія, спорт", "Лікувальні заклади";

д) допомогти засвоїти нормативні слова, форми, вислови, позбутися деформацій у звуковому вияві слова. Цьому має сприяти вироблена і перевірена на практиці методика.

У посібнику використовуємо метод "антидиктанту", який застосовується у світовій методиці і є правилом народної дидактики, що сконденсовано відтворено у фразеологізмі "На помилках вчаться".

1. Частину неправильних висловлювань індексовано, що допоможе скоріше знайти пояснення багатьох помилок. Цифри від 01 до 91 і літера К — це відсилання до Коментарів. Біля деяких фраз, що подані у графі "неправильно", можливі два індекси. Отже, пояснення треба шукати у різних місцях.

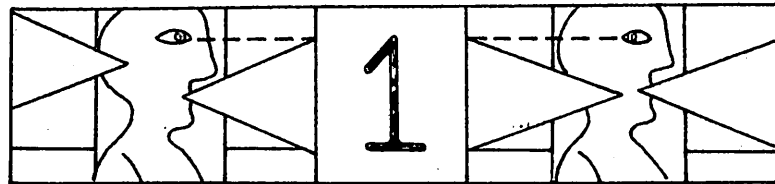
2. У Коментарях автори прагнули доступно для учнів та широкого загалу викласти основи, на яких ґрунтується відповідне правило, що регулює і визначає мовностилістичну норму. Зі зрозумілих причин у посібнику нема вичерпної інформації про аналізовані слова чи групи слів, про певну граматичну форму. Для цього є чимало підручників.

3. До посібника, що охоплює широке коло питань культури мови, уперше в Україні в лабораторії комп'ютеризації навчального процесу Львівського університету (керівник — Іван Кульчицький) підготовлено комп'ютерний тренажер. Він дає змогу на ПЕОМ зразка IBM проконтролювати знання, закріпити вміння і навички нормативного мовлення.

Отже, якщо Ви знайдете у цій книжечці щось для себе потрібне й цікаве, коли сіли за комп'ютер і почали "виловлювати" свої помилки, то будемо раді, що наша кількарічна праця прислужилася спільній справі.

Олександра Сербенська

ДЕЩО ПРО ЕТИКЕТ

1. ЯК ПОВОДИТИ СЕБЕ У ТОВАРИСТВІ

Людина — це суспільне ество, що не може жити поза громадою. Впродовж століть творилися норми поведінки людини в товаристві з іншими людьми. Ці норми не завжди були однакові. Вони змінювалися незалежно від суспільного ладу і поділу населення на стани. Різними були товариські звичаї в аристократії, міщан, селян, робітників, у духовенства, інтелігенції, військових... Неоднаково поводитись молоді люди і дорослі, неоднаковими були національні традиції, на які ці норми поведінки спиралися. У представників вищого стану, аристократії виробилися тверді правила поведінки, незнання або порушення яких вважалося за брак виховання, простачтво.

Встановлені від віків норми поведінки одного стану не раз вважались невідповідними, грубими, простацькими в іншому суспільному стані чи класі.

Зібрання більшої кількості людей буває чимось спричинене. Це особиста або родинна подія (іменини, весілля, ювілей) чи громадська (свято, відзначення якоїсь історичної події тощо). Звичайно учасниками зборів бувають люди, які добре знають одне одного. Незнайомий, що вперше потрапляє у товариство, мусить насамперед представитись. Усі повинні дізнатись, хто він. Його найчастіше впроваджує в товариство та відрекомендує господар дому або людина, яка добре знає товариство. За відсутності такої особи незнайомий відрекомендується: — Дозвольте, шановне панство, відрекомендуватися. Я (називає повністю своє ім'я та прізвище, а також

свій стан або заняття, наприклад — “новий тутешній учитель”, “студент 3-го курсу медицини”).

Господар дому, відрекомендовуючи нового гостя, може сказати: “Шановне панство (дорогі друзі), вітаємо сьогодні в нашому товаристві пана Миколу Іванишина, лікаря з Івано-Франківська”.

Той, хто прибув, кланяється всім разом, а якщо зібраних усього кілька осіб, — вітається з кожним окремо за руку, починаючи від жінок, а потім з чоловіками, спочатку зі старшими, а потім і з молодими. Жінка (дівчина) перша подає руку чоловікові, старший — молодшому і ніколи — навпаки (генерал четареві, а не четар генералові).

Старшим жінкам годиться поцілувати подану руку, виявляючи цим свою пошану. Молодим дівчатам рук не цілують, — це деякою мірою їх пристарює. Цілування й обійми між близькими друзями у зібраному більшому товаристві ліпше облишити.

Відрекомендування, про яке йшлося, за час існування СРСР серед молоді майже зовсім вийшло з ужитку. Молоді люди називали тільки своє (і то зменшене) ім'я — Коля, Соня — і цього їм вистачало, щоб говорити одне одному “ти” чи навіть подружити або заручитись. Траплялося, що в ЗАГС-і дівчина не знала прізвища того, з ким прийшла “розписуватись”. Це свідчить тільки про те, як легкодушно ставилась молодь до подружжя, що призводило так часто до розлучення.

Перед входом до кімнати треба обов'язково зняти верхній одяг і повісити разом з головним убором та парасолькою або кийком (паличкою) на вішаку (жінкам скидати капелюх не обов'язково). За радянських часів поширився звичай скидати взуття, щоб не забруднити долівки. Це, на мою думку, азійський звичай, краще його не дотримуватись, а перед входом добре своє взуття повітирати. Ніхто не входить до кімнати й не вітається, маючи капелюх чи шапку на голові. До війни (1939) жоден мужчина чи й молодий хлопець не виходив із хати без капелюха чи шапки. Сьогодні більшість людей ходить з відкритими головами, хіба лише старі панове прикривають голови за старою звичкою капелюхом.

Тут, може, доцільно сказати кілька слів про одяг узагалі. На те, як одягатися чоловікові чи жінці, немає усталених правил. Одягається сьогодні кожен як може, як йому дозволяє матеріальний стан. Одяг може бути й дуже скромний, але не брудний і порваний. Він не повинен суперечити загальноприйнятим вимогам пристойності. Все інше вирішує мода. Залежно від неї спідничка може бути коротша чи довша, штани вузькі чи широкі тощо. Мода на одяг і зачіски змінюється дуже

швидко, їй більше підкоряються жінки. Чоловіки дрібницям моди менше приділяють уваги.

Інша річ, коли збираємось на великий банкет чи до театру.

Від жінок банкет вимагає розкішної сукні, від чоловіків — фрака чи смокінга, білої сорочки з краваткою або “метеликом”. Сьогодні ці вимоги значно скромніші, проте, йдучи до театру чи на концерт, треба одягатись дбайливіше і гарніше, ніж щоденно. Ніхто сьогодні не носить білих сорочок із випрасуванням передком і манжетами, тільки іноді зав'язуємо краватку. Замість сюртука чи “маринарки” часто одягаємо светр. Це значно практичніше й вигідніше, але мусить відповідати вимогам естетики і пристойності. Неприємно вражають яскраві або контрастні кольори. Погане враження справляють великі літери або й цілі іншомовні слова на спині чи на грудях молодих спортсменів. Вражає все те, що називаємо екстравагантністю, бо воно таки відгонить простацтвом, відсутністю доброго смаку, навіть коли й привезене з-за океану.

Візитний одяг зобов'язує нас і тоді, коли приходимо на запрошення до родичів чи знайомих.

За столом. Навіть у святому Євангелії знаходимо важливу пораду про те, як поводити себе за столом на бенкеті. Сам Ісус повчає: “Коли будеш запрошений на весілля, не сідай на перше місце, бо якщо прийде хтось достойніший, господар попросить тебе сісти нижче. Краще сядь далі, а тоді господар попросить: “Сядь вище, будь ласка”, і це буде честь для тебе”.

У давнину звертали увагу на місце, де хто повинен сидіти. Постійні гості вже знали свої місця і тільки туди сідали, а новому гостеві господар або господиня вказували, де сісти. У наш час майже зовсім не має значення, де хто сидить, проте якимось усі відчують, де повинні сидіти найшановніші чи найстарші за віком або суспільним становищем особи. Господарі їх саме туди запрошують сісти, а вже молодші самі сідають будь-де. Маючи змогу вибрати місце, стараємось сісти поруч милої нам особи, гостя, розмова з яким буде цікава. Господарі повинні дбати, щоб не посадити поруч двох ворогів (краще, щоб таких взагалі не було у гостині!), між якими може виникнути неприємна суперечка або пануватиме прикра мовчанка. Старшим краще згуртуватися в одному кінці стола, молодим — в іншому. Водночас треба старатися, щоб за змістом між розмовами на обох кінцях стола не було надто великої різниці. Розмова має бути загальною. Поважна розмова батьків повинна цікавити і молодших. Погано, коли молоді учасники бенкету не звертають уваги не тільки на старших, а й на тих, хто

сидить поруч, і говорять-кричать усі разом. Здалеку може здаватися, що це дуже веселе товариство, але насправді ніхто й не чує, що говорить сусід. Загальний шум і регіт молоді перешкоджає старшій компанії. Чи не краще було б, якби й батьки взяли участь у загальній розмові?

На столі перед кожним гостем стоїть одна або дві тарілки (залежно від того, чи буде більше страв), а також різне "скло" для напоїв. Середину стола займають полумиски та миски (салатниці) з м'ясом та різними додатками (салатами, огірочками, грибками, помідорами, гірчицею тощо), що їх кожен сам собі за смаком набирає. Гарячу печеню або котлети з гарніром господиня сама (або хтось за її дорученням) подає кожному гостеві з полумиска з лівого боку, бо тільки тоді він може легко набирати правою рукою. Зате вино наливають з правого боку.

З полумисків, що стоять на столі, кожен бере стільки, скільки має намір з'їсти, і саме те, що йому подобається. Не треба набирати дуже багато, бо господиня, певно, проситиме брати ще. Але й не залишайте недоїденого на тарілці. Дехто помилково думає, що "не випадає" з'їдати все, щоб не вважали його ласуном, ненажерою чи таким, котрий вдома не має що їсти... Залишати нічого не треба, господиня матиме більше клопоту з миттям посуду!

Перед кожним гостем кладуть ніж, виделку й ложечку. Найбільше користуємось виделкою, а ножем тільки тоді, коли треба щось розрізати. У такому випадку беремо виделку в ліву руку, нею підтримуємо страву, а ножем, що в правій руці, ріжемо. Відрізаний шматочок підносимо до рота виделкою. Ніколи не кладемо страви в рот із ножа! Рибу не ріжемо ножем, а їмо за допомогою двох виделок.

Сидимо за столом прямо, не згорбившись. Пам'ятаймо: ніколи не можна класти ліктів на стіл!

Витираємо губи серветкою, що лежить біля нашої тарілки. На середині стола стоять пляшки з алкогольними напоями та водами. Маленьку чарочку горілки можемо випити на запрошення господаря перед їжею, "для апетиту", а потім уже кожен наливає собі вина, горілки чи коньяку. Та хай ніхто не п'є багато!

Банкет, улаштований з приводу весілля, іменин, дня народження чи ювілею, вимагає тостів, які виголошуємо з келихом вина, бажаючи щастя молодій парі або "многих літ" іменинникові. Покиньте московську звичку вигукувати "гірко" чи "горько", від цих пияцьких вигуків нашим молодим анітрохи не стає солодко.

На закінчення банкету подають солодке та фрукти. Не vadить тут похвалити господиню за її особливо смачний торт чи тістечка, або й промовити тост за її здоров'я.

Добре, якщо гості "переплітають" банкет співами або й декламаціями гарних художніх творів. Але якщо вже товариство надмірно випило, краще не співати, бо це вже не буде спів, а дикий рев, що свідчить про низький рівень культури.

Під час банкету ніхто не курить! Якщо хтось дуже хоче курити, повинен вийти на вулицю або в коридор.

... Про що вести загальну розмову? Треба вибрати теми, які цікавлять більшість запрошених гостей. Старші, напевно, цікавляться питаннями політики, новинами науки, літератури. Серед молодих є ентузіасти мистецтва, театру, кіно... Можна обговорювати нові літературні твори, останній концерт відомого співака, урочистий вечір, у якому брав участь хтось із присутніх... Гірше, якщо немає ніяких спільних зацікавлень. Коли вже говорять про погоду, товариський вечір стає нудним. Коли йдете на вечір, подумайте, хто там буде і про що можна буде поговорити. Для розваги пригадайте й дотепні анекдоти, але не вульгарні!

Молодь між собою, з батьками й учителями. Колись на юнаків і дівчат казали "кавалери й панни, або панночки". Так було до першої світової війни. "Академіки" (студенти, що закінчували вже студії і мали надію отримати добру посаду) шукали відповідної кандидатки на дружину, найкраще такої, що матиме відповідний "посаг" (придане) на початок власного господарства. Це вже були "кавалери". У такій ролі вони з'являлися у сім'ях, де були молоді (або й старші) панни.

А дівчата переважно не мали доступу до вищої освіти. Вони хіба зрідка могли розраховувати на якусь мізерну посаду і чекали, що трапиться хтось, хто схоче їх узяти й матиме змогу забезпечити життя сім'ї. Не мали популярності хлопці, яким ще далеко було до "власного хліба". Вони могли безнадійно закохатися, але, знаючи, що їм ще не можна думати про одруження, навіть не пробували закручувати голову, щоб не пошкодити її репутації. Не вживалося тоді звертання "ти", а лише "пане Славку", "панно Галю"... На "ти" могли звертатися тільки до родичів, двоюрідних чи троюрідних братів, сестер.

А чи змінились форми звертання дітей до батьків? Так. Ще за мого дитинства батько, мати, дідусь, бабуся, тітка, стрийко, вуйко були "вони". "Тато поїхали до міста. Вони вернуться аж завтра", "Тату, купіть мені буквар!" або "Прошу мені купи-

ти". Тепер значно простіше: "Тату, купи мені!" На жаль, нуємо інколи й таке: "Ти, мамо, дурна!" Сказати "Ви мамо, дурні" було б колись значно трудніше. Можемо припустити, що настало більше зближення між мамою й дочкою, але чи не руйнує воно поваги до мами? Тато й мама — це для дитини був колись найвищий авторитет і найвища влада. "Множина шани" служила, власне, вираженням тієї поваги.

Декому здається, що звертання до тата чи мами на "ти" краще виражає любов дитини, її сердечну близькість, якої начебто не було в минулому. Може, але я не думаю, що діти з передвоєнних років менше любили свою маму, ніж її сучасні правнуки.

Давні форми множини зрідка збереглися в українських селах. Ще на початку століття вони були загальноживані. Справжня любов чи пошана, якщо вона є, не залежить від форми її словесного вираження.

Основою взаємин між дітьми й батьками повинна бути четверта Божа Заповідь: "Шануй свого батька і матір свою, щоб було тобі добре та щоб довго прожив ти на землі!"

З пошаною еднається любов. Тільки того можемо любити, кого поважаємо. Чи завжди усвідомлюємо, що ми завдячуємо своїм батькам, за що повинні їх поважати й любити? Знаємо, що завдяки їм ми з'явилися на світ, що в тяжких болях породила нас мати... А вже цього можемо не знати, як тяжко працювали наші батьки, щоб нас добре виховати, дати освіту, навчити любити працю і все те, що зробило нас людьми. Чи знаємо добре життєвий шлях наших батьків?

Вивчіть його і побачите, який він був тернистий, скільки турбот і горя зазнали вони саме через вас. Скільки гірких, пекучих сліз виділа ваша мати під час небезпек у житті свого сина чи доні... Всього ви не знаєте і, може, ніколи не будете знати, але проаналізуйте своє власне життя — і багато зрозумієте. Пізнайте всі повороти життя ваших батьків, і ви краще зрозумієте їх, а тоді дійдете правильного висновку про те, як вам ставитися до своїх старих родичів. Може, вони ще сьогодні не дуже старі, може, ще працюють і допомагають вам... Може, собі в дечому відмовляють, аби тільки задовольнити ваші потреби або й забаганки. Чи ви готові їм за це подякувати? Надійде час, коли вони вже не зможуть вам допомагати. Старіючи, вони поступово, непомітно втрачають сили (а подумайте, скільки цих сил вони віддали вам), хворітимуть, стануть, може, зовсім немічними та потребуватимуть постійного догляду за собою...

От тоді прийде на вас черга віддати їм як не все, то хоч частину з того, що ви одержали від них. Віддати з усмішкою,

з ласкавим словом, щоб той розбитий паралічем старий батько чи мати і не подумали, що стали для вас прикрим тягарем... Намагайтеся підняти настрій, збудити надію на одужання. Пам'ятайте, що для вашого батька чи неньки немає нічого ціннішого на світі, ніж бачити біля себе рідну дитину, ту дитину, яка стала вже дорослою, може, відомим ученим, за-служеним членом суспільства, батьком чи матір'ю. Як тяжко їм умирати, коли з тих чи інших причин ніхто не прибув, щоб востаннє з ними попрощатись...

А проте, є люди, що віддають немічного батька-матір у притулок для старих. "Помешкання в нас тісне та ще й скільки мороки з ними! Там буде їм краще! Там є кому біля них ходити!"

Може, вони й правду кажуть. Може, в притулку для старих їм буде ліпше, ніж із дітьми, яким заважають, які з дня на день чекають їхньої смерті.

А чи не подумают вони, що самі стануть старими й немічними, а тоді діти їх теж, ймовірно, відправлять на смітник, до притулку, де ними "опікуватимуться" чужі, байдужі, може, й безсердечні люди...

Поряд із батьками на велику пошану заслуговують наші вчителі й виховники. Серед них — і ті з дитячого садочка, і ті з першого класу, котрі відкрили перед нами світ букви і слова, і вчителі середньої школи, і професори вищого навчального закладу. Хіба вони не дали нам нічого, крім знання "предметів" шкільної або вузівської програми? Подумаймо, чи не було між ними таких, які поставили нас на ноги, відповідно скерували наше життя, зробили з нас саме таку, а не іншу людину. Декому з них ми завдячуємо більше, ніж рідному батькові.

Таким людям повинні належати ті почуття, якими огортаємо батьків, така сама пошана й любов.

Заголовок моєї статті "Як поводити себе в товаристві", але ж ви бачите, що я вийшов далеко поза те товариство, що збирається за святковим столом. Людина постійно живе "в товаристві", в товаристві з іншими людьми, і повинна усвідомити правила поведінки з ними. Пам'ятаймо про гідність свою й інших людей, і віддаймо кожному те, що кому належиться.

Пишемо листи. Листуємось, тобто розмовляємо за допомогою листів з особами, які перебувають чи то в іншій країні, чи в іншому місті, чи, може, тільки на іншій вулиці. Листи за змістом бувають різні: ділові, товариські, любовні, листи-відповіді, листи-вітання, листи-співчуття... Форма кожного листа, без уваги на те, до кого пишемо,

мусить бути культурна, засвідчувати нашу особисту культуру і пошану до адресата. Перша вимога — це папір. Не можна писати на будь-якому відертому з зошита, а ще, може, й брудному, пом'ятому шматку паперу. Найкраще користуватися спеціальним "листовим" папером, а якщо такого нема, складаємо вдвоє аркуш звичайного канцелярського паперу. справа вгорі не забуваймо написати дату. Це може мати важливе значення. Писати треба, як правило, чорнилом, ручкою, а олівцем тільки тоді, коли нема чорнила, наприклад, на екскурсії в горах тощо. Писати потрібно якщо не "каліграфічно", то хоча б старанно і дуже чітко та грамотно, пам'ятаючи про норми українського правопису. Негарно написане слово може іноді серйозно вплинути на вашу долю. Починаємо писати не зразу вгорі, а 2-3 см нижче, залишаючи зліва теж відступ (абзац) на 1-2 см. Кожен лист починається звертанням до адресата, в якому висловлюється наше ставлення до нього (неї), наша пошана, любов, прихильність, службова залежність... Починати можемо так: Вельмишановний пане Професоре! Високопреподобний Отче Докторе! Шановна Управо! Шановна Редакціє! Дорогий Друже Миколо! Дорогі мої Батьки! Мамо-голубко! Дорога моя Оксано! Незабутній Друже! Люба моя Сестричко!

Далі йде короткий (одне-два речення) вступ, в якому повідомляємо, що спонукало нас написати, наприклад: "Щиро дякую за листа, якого я сьогодні від Вас одержав". Пам'ятайте, що в листах треба писати з великої літери всі особові й прикметні займенники, що стосуються особи адресата, отже, слова Ти, Ви, Тебе, Тобі, Вам, Вас, Твій, Ваш, з Вами тощо, а також іменники, що є назвами найближчої родини адресата: "Ваша Мама", "Як здоров'я Твоєї Дружини?"... "Прошу вибачити, що довго не писав до Вас, але мав чимало клопотів у зв'язку з захистом дисертації", "Давно вже не одержую жодної вістки від Тебе, тому вирішив сам написати".

Цей чи подібний вступ відкриває вже дорогу до основного змісту. У товариських листах запитуюмо найперше про справи адресата, цікавимося його здоров'ям, здоров'ям найближчих, його працею й успіхами, а тоді вже повідомляємо і про себе, але без самохвальби. Негарне враження справляє лист, у якому в кожному реченні є слово "я" у різних відмінках, так наче нема й на світі нічого цікавішого від того "я"! Пишіть про те, що цікаве для адресата, а не для вас!

Листи до старших осіб, батьків, учителів, різних достойних і заслужених осіб мусять бути сповнені глибокою пошаною до них. Не допускаємо ніякої "фамільярності". Пишемо з

глибокою повагою, висловлюємо вдячність за все, що від них одержали, свою любов, але без тіні підлабузництва.

Ділові листи — це листи переважно до установ, редакцій, дирекцій або їх керівників про справу, яка безпосередньо вас стосується. Вони мусять бути якнайкоротші і водночас якнайзрозуміліші, щоб адресат, який не має багато часу на читання листів, відразу правильно зрозумів, про що йдеться.

Любовні листи вимагають особливої уваги до слова. Це листи, від яких може залежати наше або адресата (адресатки) життя. Ми висловлюємо в них найглибші почуття, але треба подумати, щоб нас добре зрозуміли і відповіли таким самим почуттям. Крім цього, пам'ятаймо: наш лист може потрапити в чужі руки, отже, чи не завдасть він шкоди тій людині, до якої він адресований.

В усіх листах, що їх пишемо чи до батьків, чи до друга, дівчини, не можна вживати жодних простацьких висловів. Вони засвідчують низький рівень культури.

На кожен одержаний нами лист треба негайно (не пізніше як до двох тижнів) відповісти.

Юліан Редько

2. "ЗАГОВОРИ, ЩОБ Я ТЕБЕ ПОБАЧИВ"

Ми поранені люди, ми дуже поранені люди.

Ліна Костенко

Чи вміємо ми спілкуватися? Чи ставимо собі за мету досягти успіху в певній справі за допомогою доречно сказаного, вміло використаного ввічливого виразу? Чи завжди усвідомлюємо силу свого слова? Адже ще видатний український філософ Григорій Сковорода писав: "Легкий повітряний шум спричиняє випущене слово, але воно часто або смертельно ранить, або радість викликає і збуджує душу". Чи остерігаємось завдати необережним словом душевної, нерідко смертельної рани співрозмовникові? Спостереження засвідчують: не всі і не завжди. Вже давно стали хрестоматійними приклади невмілого, часто брутального спілкування між продавцями і покупцями у магазинах, між пасажирами у транспорті, у сфері обслуговування, чергах... Живучи в постійному дефіциті добра, милосердя, любові, в надмірі зневажання гідності, честі,

знецінення й розтоптування моральних чеснот, ми непомітно для себе спростили, виходостили, збіднили етикет спілкування.

Слово етикет французького походження. У сучасному вживанні воно розширило значення: від “зведення норм поведінки, порядок дій і правила чемності при дворах монархів, титулованих осіб (привітний етикет), а також у дипломатичних колах” до “установлені норми поведінки і правила ввічливості в якому-небудь товаристві”.

Етикет українського народу, в тому числі й мовленнєвий, вироблявся, витончувався впродовж тисячоліть. Окремі вислови етноетикету сягають ще дохристиянського періоду і пов'язані з язичеською обрядністю, звичаями, уявленнями слов'ян. Наприклад, жінка, перепошуючи за вимовлене в хаті недобре слово, говорила: “шануючи сонечко святе, і піч, і стіл”, а чоловік, утримуючись від лайки, промовляв: “сказав би, та піч у хаті”. Це пов'язано з давніми слов'янськими культами сонця, печі, стола. Замінивши відкрите вогнище, якому в давнину поклонялися як опікунові дому, очищуючій та живильній силі, піч стала уособленням сімейного добробуту й охоронцем родинних таємниць. Вірили: якщо шанувати піч, вона дасть силу, достаток, здоров'я. Ось чому остерігалися “осквернити” піч непристойним словом, негідним учинком. Стіл, за свідченням етнографів, був символом єдності та згуртування, тому і застілья було знаком довір'я, доброзичливості. Стіл застидали вишиваним обрусом, на стіл клали “хліб святий”. Як і про піч, про стіл належало говорити з повагою. Безумовно, у зв'язку з різними причинами культурного, політичного, економічного характеру вироблення мовленнєвого етикету українського народу не могло не зазнавати інокультурних впливів.

Сьогодні ми повинні вірозуміло ставитися до перейнятого з чужих культурних традицій, визначити передусім, чи не витіснило, не зруйнувало запозичення питомих, чи не суперечило воно нашій культурній традиції, чи відповідає нашим духовним засадам, народній моралі.

В основі спілкування українського народу лежать такі загальнолюдські морально-етичні цінності, як доброзичливість, любов, лагідність, привітність, шаноба, гречність. Цими чеснотами віддавна славився український народ. На це звертали відразу ж увагу дипломати і мандрівники, котрі бували в нашій країні. Так, датський посол Юлій Юст, що в 1709-1712 рр. відвідував Росію, а 1711 р. їхав через Україну, писав у спогадах: “Місцеві мешканці (Королевця), як і взагалі все населення Козацької України, відзначаються великою

ввічливістю і охайністю, вдягаються чисто й чисто утримують доми”, а Джозеф Маршаль про Україну 1769-1770 рр. згадував: “Сучасне українське покоління — це моральний і добре вихований нарід”. Жан Бенуа Шерер, французький аташе у Петербурзі, 1788 р. писав: “Українці — це рослі, сильні люди, привітні і гостинні”. “Вельми інтелігентними” називав наших предків знаменитий географ датчанин Мальт Брюн. Особливо відзначали чужоземці вишуканість українських жінок: “Найбільше ласкавості в словах і жестах знайдеш на Русі (так звалася тоді Україна. — М.Б.), спеціально у жінок, до чого спричиняється також русинська мова, вимова котрої не така тверда, як польська”, — писав у своєму щоденнику голландець У. Вердум, подорожуючи Польшею й Україною у 1670-1672 рр.

Вислови мовленнєвого етикету (привітання, прощання, звертання, подяки, прохання, відмови, поздоровлення, вибачення, побажання, запрошення, похвали тощо) покликани репрезентувати насамперед увічливість співбесідників. Чому саме ввічливість? Звернемося до походження цього слова, його первісного значення. Пов'язується воно з формою у вічі: тобто ввічливий — “той, хто дивиться у вічі”. Як це розуміти? Первинною функцією багатьох етикетних знаків виступала демонстрація миролюбності, відсутності ворожості, агресивності. Це повинен був засвідчити насамперед погляд людини, адже недаремно в народі кажуть, що очі — дзеркало душі. Отже, спілкуючись (вітаючись, прохаючи що небудь, дякуючи, запрошуючи тощо), співбесідники дивились у вічі один одному. Поступово прикметник “увічливий” переосмислювався і набув переносного значення: “який дотримується правил пристойності, виявляє уважність, люб'язність”. Оскільки ввічливість, як і неввічливість, може мати різні відтінки, різну міру вияву, то українська мова послуговується спеціальними словами на означення цього осяжного поняття. Так, вищою мірою вияву ввічливості є гречність і чемність. Гречний — “шанобливо ввічливий у поводженні з людьми”. Цей прикметник уживається в українській мові з XVII ст., можливо, запозичений з польської. Утворився він від злиття давнього прийменника “к” з давальним відмінком іменника *речі* (к речі — до речі). Спочатку він означав “вдалий, відповідний, придатний (до чогось)”, пізніше набув переносного значення оцінки характеру людини в позитивному плані. Чемний — “шанобливо ввічливий до людей, в якому виявляється ввічливість, уважність, люб'язність”. Цей прикметник пізнішого походження. В українській мові він уживається з другої половини XIX ст. і утворився з форми “кчемний” (порівняймо:

нікчемний — ні къ чем-(у), що первісно означало “до чогось придатний”).

Крім цих загальноновживаних слів, на означення різних виявів увічливості в українській мові існують ще такі лексеми: *обхідливий* — “увічливий, привітливий у поводженні з людьми”, *приятний* — “який виявляє приязнь, дружню прихильність, симпатію до кого-небудь, дружелюбний, привітний”, *звичайний* — “вихований, ввічливий, уважний до кого-, чого-небудь, делікатний”.

З побіжного огляду змісту кількох синонімічних слів випливає, що дотримуючись мовленнєвого етикету, який виробив український народ, ми передусім засвідчуємо свою вихованість, шанобливість і уважність до співрозмовника, привітність, приязнь, прихильність, доброзичливість, делікатність, тобто риси, віддавна притаманні нашому народові.

На діалектичну зумовленість мовленнєвої поведінки загальною культурою народу, його освіченістю, етнопсихологічними рисами, народними традиціями, високою мораллю вперше звернув увагу Яків Головацький у статті “Слова вітання, благословенства, чемності і обичайності у русинів”. Він писав: “Нарід дикий, строгий, буйний не має ніяких або дуже мало приговорок обичайності, чемності, почесі, лишень він во всім, як в ділі, так і в слові дикий, простиий, грубий; напротив, нарід образований, нарід обичайний, добрий, людський виробляє в своїй бесіді розлічні приговорки, в котрих явно оказується его добре зичливе серце, его обичай, его чемність, людськість, бо чим більше таких приговорок в яким язичі, тим сильніший доказ просвіщення народного, тим образованіший і обичайніший е тот нарід, кому принадлежат”.

І хоч ми сьогодні нарікаємо, що наша культура і мораль підупала, мовленнєвий етикет збіднився, однак мова наша, її скарби засвідчують: у минулому не так було. Яків Головацький проникливо це стверджує: “Бо хоч би сам нарід підупав, хоч би згрубив, спростакуватів, то все его звичай і обичай свідчить о високім ступені колишнього просвіщення”. У цій же статті містяться цінні міркування вченого про визначальні етнопсихологічні особливості етикетних висловів українського народу. Це передусім доброта, сердечність, простота, щирість і ніжність: “Его витання, прощання, просьби, перепроси, поноуки, благословення дихают одним духом доброти, сердечності, обичайності — всі они прости, щирі, сердечні, ніжні, богобойні, а заедно честні та годні чоловіка”. Автор наголошує на такій етнічній рисі мовленнєвої поведінки українця, як почуття власної гідності. Виявляючи пошану до співбесідника,

українець ніколи не принизиться сам, отже, і не вдається до приниження гідності іншої людини.

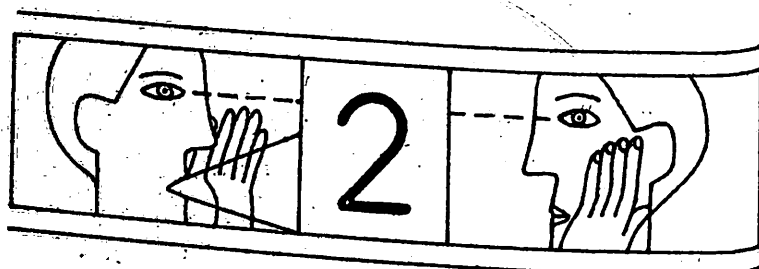
На мовному рівні ці етнопсихологічні ознаки виявляються, зокрема, в тому, що семантичним центром багатьох висловів українського етикету є слова з коренем добр-, здоров-, ласк- (добридень, добри вечір, доброго ранку, добри досвіток, на все добре, добродію; здоров був, здорові були, доброго здоров'я, дай Боже здоров'я, здрастуйте; будь ласка, ласкаво прошу, з вашої ласки та ін.). Існує багато етикетних формул, які своєю первинною семантикою виражають доброзичливість (будьте щасливі, Боже поможи, дай Боже щастя тощо). Наявна велика кількість слів-звертань із пестливими суфіксами (голубонько, соколику, матінко, матусю, таточку, дідусю, бабусю, бабуню, бабцю, сестричко, братику).

Сьогодні ми дедалі більше починаємо усвідомлювати себе частиною єдиного людства. Ми повертаємось у цивілізований світ. З чим прийдемо туди? Чи не настав час подумати про одну, нехай, на перший погляд, зовнішню, але важливу складову частину загальнолюдської культури — культуру в мові, мовленнєвий етикет?

Наш обов'язок — звернутися до народного досвіду спілкування, відродити втрачене, узвичаїти призабуте, відкинути невластиве українській культурі спілкування, силоміць нав'язане нашому народові або бездумно перейняте чуже, брутальне. Адже за багатовікову історію наш народ виробив і відшліфував самобутню систему мовленнєвого етикету, що є феноменом і виразником його загальної культури.

Марія Білоус

НЕПРАВИЛЬНО — ПРАВИЛЬНО

1. НАШЕ ПОМІШКАННЯ

Неправильно

Квартира в новому жи-
дому масиві

30-К Прихожа в нас велика
Столова — направо
По вечорам ми збирає-
мося в цій кімнаті.

Я стираю на кухні
Глажу більо
Купила утюг
Я люблю уют
Зробила уборку

Видно, що зажиточний
господар

В мене похожа планіров-
ка

Загранична мебелъ
А мебелъ — сказка!
Шкаф з красного дерева
Книжний шкаф
Удобний шкафчик

92-К Мягкі крісла

Правильно

Квартира (помішкання) в
новому житловому ма-
сиві

Передпокій у нас великий
Ідальня — направо
Щовечора (вечорами) ми
збираємося у цій кім-
наті

Я перу на кухні (в кухні)
Прасую білизну
Купила праску
Я люблю затишок
Прибрала (зробила поря-
док)

Видно, що заможний (ма-
ючий, мастний) госпо-
дар

У мене подібне плануван-
ня

Імпортні меблі
А меблі — як казка!
Шафа з червоного дерева
Книжкова шафа
Зручна шафка
М'які крісла (фотелі)

Нові стула
Детська кроватка
Нема розкладушки
Коврові дорожки

Ножки стола поломані
Поли ще не покрашені

Потолок вже побілили
Хрустальний світильник
Тут буде ковйор
Постав салфетки
Гарні стаканчики

Нові стопочки
До них ще є блюдечка
Подай полотенце!

82-К Де у вас зеркало?
Відкрий двері!
Закрий форточку!
Закрий вікна: сквозняк!
Відійди: тебе проскво-
зять!

Оконне скло
Не сиди на полу!
Роздівайтесь і проходите!

Подай стул!
Леснічна клетка
Поверхом вище
Ще кілька ступеньок
вгору
На чердаку свет

Нові стільці
Дитяче ліжечко
Нема розкладачки
Килимові доріжки (хід-
ники)

Ніжки стола поламані
Підлоги ще не пофарбо-
вані

Стелю вже побілили
Кришталеий світильник
Тут буде килим
Поклади серветки
Гарні склянки (скляноч-
ки, чарки, чарочки)

Нові чарочки (келишки)
До них ще є тарілочки
Подай, будь ласка, руш-
ник!

Де у вас дзеркало?
Відчини двері!
Зачини квартиру!
Зачини вікна: протяг!
Відійди: тебе протягне!

Віконне скло
Не сиди на підлозі!
Роздягайтесь і заходьте
(прошу заходити)!

Подай стілець!
Сходова клітка
На поверх вище
Ще кілька сходинок дого-
ри
На горіщі (стриху) світло

2. СПІЛКУВАННЯ З ДІТЬМИ

Неправильно

Ох ти, мій котік!
46-К Петенька, йди сюди!

46-К Мішечка, не трож нічо-
го!

Правильно

Ох ти, мій котику!
Петрику (Петрусу), пі-
дійди (ходи) сюди!

Михайлику (Михасю, Ми-
хасику), не рухай нічого

59-К Любаша, де ти?

46-К Олежка, тихо будь!

46-К Ігорьок, пішли!

46-К Стьопа, перестань!

46-К Андрюша, спати!

Відкрий очі — вже ранок

46-К Юра, де ти був?

59-К Анічка, не плач!

59-К Надічка, візьми вилку!
Поділи грушу пополам!

59-К Заїнька, зараз я прийду

59-К Ох ти ж, моя куколка!
Він такий махонький
Шаловливий мальчуган!

Іришка — грязнуха

59-К Моя лапочка, не плач

59-К Галочка, куда ти поді-
лася?

Ой ти, моє соннишко!

Яка в мене красива до-
чурка!

Чолка йде на очі

82-К Поглянь в зеркало: кра-
савіца!

Малий просто красунчик

45-К Ти — моя любимиця

46-К Мішка, не бійся!

Дівочки, спати!

Діти, обережно!

48-К Давайте позбираємо сухі
44-К листя

Дивись, який йожик!

59-К Бабушка, де ти?

Любочко (Любцю, Любо),
де ти?

Олежику (Олесику, Олю,
Олесью), тихо будь!

Ігорчику, ходім (ходімо)!

Степане (Степанку), пе-
рестань!

Андрійку (Андрійчику),
спати!

Розплющ (розтули) очі —
вже ранок!

Юрку (Юрчику), де ти
був?

Ганю (Ганнусю), не плач!

Надійко, візьми виделку!
Поділи грушку наполови-
ну!

Зайчику, зараз я прийду

Ох ти ж, моя лялечко!

Він такий малесенький

Пустотливий (збиточ-
ний) хлопчисько!

Іринка — бруднуля (за-
мазура)

Моя голубонько, не плач

Галинко (Галиночко),
куди ти пропала?

Ой ти, моє сонечко!

Яка в мене красива (гар-
на, вродлива) донечка
(доня)!

Чубчик (гривка) насу-
нувся на очі

Поглянь в дзеркало: кра-
суня!

Малий просто красень!

Ти — моя улюблениця!

Михасю, не бійся!

Дівчатка, спати!

Діти, обережно!

Позбираймо сухе листя

Дивись, який їжачок!

Бабусю (бабцю, бабуню),
де ти?

59-К Дедушка, біжи за мною!

41-К Пробач мене, дідусю!

Я тебе умоляю!

Я не можу уснути

Купиш мені собачонку?

59-К Мамочка, йди сюди!

Погрозити пальцем

Штанішки вдягай!

Хочеш такі брючки?

Носочки положи на пол-
ку

Одіваємось!

Варежки

Ручонки холодні

Похлопаєм в ладошки!

Сховай ножки!

Які гарні сапожки!

Стань на ковричок!

Не капризничай!

Дівчатка, зав'яжіть собі
платочки

Головка болить?

Покажи своє горлишко

Ти ж маєш насмарк!

Животік ще болить?

Ногтики щоб були остри-
жені

Які розовенькі щочки!

В неї щочки — як яблоч-
ка!

Візьми одяльце

Не трогай Оксанки!

Поставлю в угол

Остав ігрушки!

Поскладай блюдечка!

Розбалована дитина

Капризна дитина

Ваш хлопчик більший
мого

Ще малиш, а все розуміє

Дідусю, біжи за мною!

Пробач мені, дідусю!

Я тебе благаю!

Я не можу заснути

Купиш мені собачку?

Мамусю (мамочко, мату-
сю, матусенько), ходи
сюди!

Посваритись пальцем

Штанці (штанятка) вдя-
гай!

Хочеш такі штанці (шта-
нятка)?

Шкарпетки (шкарпеточ-
ки) поклади на полицю

Одягаємось!

Рукавички

Рученята холодні

Поплескаєм у долоні!

Сховай ніжки!

Які гарні чобітки!

Стань на килимочок!

Не вередуй!

Дівчатка, пов'яжіть собі
хустинки

Голівка болить?

Покажи своє горлечко

Ти ж маєш нежить!

Животик ще болить?

Нігтики щоб були обтяті

Які рожевенькі щічки!

Її щічки — як яблучка!

Візьми ковдру (коцик)

Не чіпай Оксанку!

Поставлю в кут

Облиш іграшки (забавки)!

Поскладай тарілочки!

Розпечена дитина

Вередлива (примхлива)
дитина

Ваш хлопчик більший
ніж мій (від мого)

Ще малий, а все розуміє

Дитина похудала.
Вона така сладкоїжка!

Лягай в кроватку!
Швидко засипай!
Утречком підемо в парк

На свята підемо до кресо-
ної

45-К Сьогодні гречнева каша
На полднік кампотік і пі-
рожене

Чому ти випила тільки
півкружки?

Кружки чисті

Діти, завітратать!

Ужинать, діти!

Обід пітательний

Пирожки з маком

Відкрий ротик! Але вкус-
ненько!

Чому ви не з'їли сельо-
дочку?

Картошечку любите?

На десерт — блінчики з
сиром

Кісточки не їжте

З'їжте салатік

Огурчики смачненькі

Сьогодні у нас вкусняти-
на

Вони лакомки

Дайте зранку творог з
цукром

Гов'ядину діти їдять ліп-
ше

55-К Хлебушек дати?

Ще одну катлеточку!

Детський утреник

Розучим пісеньку "Го-
робчику — пташечка"!

Детська площадка

Шафчик вашої дитини

Дитина змарніла
Вона ласунка (дуже лю-
бить солодке)!

Лягай у ліжечко!

Швидко засинай!

Зранку (вранці, ранень-
ко) підемо в парк

На свята підемо до хрес-
ної мами

Сьогодні гречана каша

На підвечірок компот
тістечка

Чому ти випила тільки
півгорнятка?

Горнятка чисті

Діти, снідати!

Вечеряти, діти!

Обід поживний

Пиріжки з маком

Відкрий ротик! Але смач-
но!

Чому ви не з'їли оселед-
ця?

Картопельку любите?

На десерт — млинці з си-
ром

Кісточок не ковтайте

З'їжте салат

Огірочки смачненькі

Сьогодні у нас щось смач-
неньке

Вони ласуни (люблять
ласощі)

Дайте зранку сир із цук-
ром

Яловичину діти їдять ліп-
ше (краще)

Хлібця дати?

Ще одну котлетку!

Дитячий ранок

Вивчимо пісеньку "Го-
робчику — пташечка"!

Дитячий майданчик

Шафка вашої дитини

32-К Я хочу бачити воспіта-
тельницю
Як фамілія дитини?

Я хочу бачити вихова-
тельку
Як прізвище дитини?

3. НА ВУЛИЦІ

Неправильно

Правильно

45-К Надворі прохладно
Похолодало
Нині скользко
Голольод!
Я поскользнулася і впала

Надворі холодно
Похолоднішало
Нині слизько
Ожеледиця!
Я посковзнулася (поковз-
нулася, послизнулася)
і впала

45-К Сніжна горка
Кафе під відкритим не-
бом

Снігова гірка
Кафе просто неба

45-К Вечером світять фонарі
Високі дома

Ввечері світять ліхтарі
Високі будинки

24-К Вулиці пересікаються
На вулицю вийшли ма-
ніфестуючі

Вулиці перетинаються
На вулицю вийшли ма-
ніфестанти

Вулиця ярко освічена
Тут заперещается пере-
ходити

Вулиця яскраво освітена
Тут забороняється пере-
ходити

Скоро
82-К Проїжджа частина вулиці
Опасний поворот

Незабаром
Проїжджа частина вулиці
Небезпечний поворот

Бережись автомобіля!
Його остановив участко-
вий міліціонер

Стережись автомобіля!
Його зупинив дільничний
міліціонер

Її тронув за плече знайо-
мий

Її торкнув за плече знайо-
мий

Випадковий прохожий
А де тут общежитіє?
Убирають мусор

Випадковий перехожий
А де тут гуртожиток?
Прибирають сміття

45-К Село в п'яти кілометрах
Пішли пішком!
Ви не від того, щоб про-
гулятися?

Село за п'ять кілометрів
Пішли пішки!
Хочете пройтися?

Як з'їздились?
Прівет!
Сходим в кіно

Як поїздка?
Привіт (здоров, гаразд)!
Підемо в кіно

Ви куди?
Пока!
Всього доброго!
Удачі Вам!

Скажіть, будьте добрі!

82-К Як туди пройти?
Туди (там) не пройдете
Сюди заїжджай!
А де одинадцятий дім?

Дворнічка — в першій квартирі

4. ТРАНСПОРТ

Неправильно

Трамвай перегружений
Трамвай битком набитий

30-К Автобус по заказу, по замовленню.

36-К Трамвай зупинився, так як нема току

53-К Остановка коло переїзда

45-К На лінії — контрольор

53-К Готовте білети для контроля

Посадіть старушку

Осторожно, закриваю двері!

Білет стоїть п'ять купонів

27-К Престарілі їздять безплатно

Пенсіонери мають льоти

Слідом слідує трамвай

Ви куди?
До зустрічі!
На все добре!
Хай Вам щастить (талонить)!

Скажіть, будь ласка (будьте ласкаві, скажіть; прощайте ласкаві, скажіть; прошу сказати)!

Як туди пройти?
Туди (там) не пройдете
Сюди заїжджай!
А де одинадцятий будинок?

Двірник (двірничка) першій квартирі

Правильно

Трамвай переповнений
Трамвай повнісінький
Трамвай повнісінький
напком набитий
Автобус на замовлення

Трамвай зупинився, бо (тому що) нема струму
Зупинка біля (коло) переїзда

На лінії — контролер
Приготуйте квитки для контролю

Звільніть, прошу Вас, місце для бабусі (старенької)
Обережно, зачиняю двері!

Квиток коштує п'ять купонів

Люди старшого віку їздять безкоштовно

Пенсіонери (емерити) мають пільги

Услід іде трамвай

04-К Вибачаюсь, яка слідоюча зупинка?

57-К Площа Івана Франка

45-К Вже Научна?

Чи нема у вас лишнього білета?

65-К Передайте на два талона

53-К Скільки остановок до вокзала?

Можна підсісти?

Проходіть!

Будьте добрі, подвиньтесь

Мені незручно сидіти

У мене службевий

Тут дитяче місце

Притормозіть, будь ласка!

Нажми на тормоз! Останови!

Тролейбус тут не остановлюється

За вимогою пасажирів

53-К Чи шістьорка доїде до вокзала?

82-К Вихожу у фрезерного заводу

38-К

53-К

45-К Остановка на перехрестку

18-К Туди можете доїхати любим трамвасм

42-К В скільки годин відходить наш автобус?

25-К Автобус буде через пару хвилин

92-К Наш автобус м'який?

53-К Як доїхати до залізничного вокзала?

Вибачте (перепрошую, скажіть будь ласка), яка наступна зупинка?

Площа Івана Франка

Уже Наукова?

Чи нема у вас (чи не маєте) зайвого квитка?

Прошу передати на два талони

Скільки зупинок до вокзалу?

Можна сісти біля вас?

Проходьте!

Будь ласка (прошу Вас), посуньтесь

Мені незручно сидіти

У мене (службеве) посвідчення

Тут дитяче місце

Пригальмуйте, будь ласка!

Натисни на гальма! Зупини!

Тролейбус тут не зупиняється

На вимогу пасажирів

Чи шостий номер (шістка) іде до вокзалу (на вокзал)?

Виходжу коло (біля) фрезерного заводу

Зупинка на роздоріжжі (перехресті)

Туди можете доїхати будь-яким (першим-ліпшим) трамвасм

О котрій годині відходить наш автобус?

Автобус буде через кілька хвилин

Наш автобус м'який?

Як доїхати до залізничного вокзалу?

- Я не встиг на останній тролейбус
Де є справочне бюро?
42-К До якої години працює общественний транспорт?
Поїдемо трамваєм вкругову?
42-К В якій годині приїжджаємо?
42-К В десять годин будете в Ровно
60-К Як саме краще дістатися до аеропорта?
43-К До посьолка недалеко
До села порядку десять кілометрів
43-К Треба їхати почті час
65-К Пройдете пішком два квартали
Чи далеко до гостинниці?
Цією вулицею я можу дістатися готелю?
44-К Давайте зупинимось біля цієї крамниці
53-К Як проїхати до університета?
Каса працює круглодобово
З приїздом!
42-К Поїзд прибуває в десять хвилин сьомої

5. ТОРГІВЛЯ

Неправильно

- 30-К Магазин працює з 10.00 по 19.00
Магазин буде відкритий з обіда

Правильно

- Магазин (крамниця) працює від 10.00 до 19.00
Магазин буде відчинений після обіду

- Я запізнився (не встиг) на останній тролейбус
47-К До довідкового бюро?
45-К До котрої години працює громадський транспорт?
Чи поїдемо трамваєм навколо?
О котрій годині приїжджаємо?
47-К О десятій будете у Рівно му
65-К Як найшвидше доїхати до аеропорту?
47-К До селища недалеко
65-К До села близько десяти кілометрів (приблизно десять кілометрів)
Треба їхати майже годину
Пройдете пішки два квартали
Чи далеко до готелю?
47-К Цією вулицею я можу дійти до готелю?
60-К Зупинімсь (зупинімось) біля цієї крамниці
45-К Як доїхати до університету?
Каса працює цілодобово
Раді, що повернулися. Вітаємо!
47-К Поїзд прибуває десять хвилин по шостій (о шостій годині десять хвилин)
Магазин закритий
47-К У неділю ярмарка
45-К В неділю в нас торги
Зараз перерив
Переучот
Де ваша продавщиця?
В розсрочку
У вас комерческий магазин?
47-К Купля-продажа
65-К Два продавця, але одна очередь
Продали товар зверх плану
Розгрузимо, тоді будемо продавати
Там велика очередь
Хто крайній?
Виручені гроші
У вас велика виручка?
То вже уцінили?
Рошитайся з людиною
Давайте мелоч
Я вам дала п'ятьорку
60-К У вас товар самий дорожчий
45-К Покупатели довольні
Часний магазин
По якій ціні хліб?
47-К В продажі є мука
45-К Поступив у продаж рис
Ви ще маєте творожне печеня?
Маєте дєтські тортки?
Заплатіть за пирожене
65-К Два кілограма пряників
82-К Кукурузяні палички
Дві бутилки молока
Бутидочне молоко
То не сливки?
Дєтська смєсь
Згущонка
Творог привезли?
Магазин зачинений
У неділю ярмарок
У неділю в нас ярмарок
Зараз перерва
Переоблік
Де ваш продавець?
У кредит
У вас комерційний магазин?
Купівля-продаж
Два продавці, але одна черга
Продали товар понад план
Розвантажимо, тоді будемо продавати
Там велика черга
Хто останній?
Вторговані гроші, виторг
У вас великий виторг?
То вже переоцінили?
Розрахуйся з людиною
Прошу дати дрібні
Я вам дала п'ятірку
У вас товар найдорожчий
Покупці задоволені
Приватний магазин, приватна крамниця
Скільки коштує хліб? По скільки хліб?
У продажу є мука
Надійшов у продаж рис
Ви ще маєте сирне печиво (печиво з сира)?
Маєте дитячі тортки?
Заплатіть за тістечко
Два кілограми медяників
Кукурудзяні палички
Дві пляшки молока
Пляшкове молоко
Це не вершки?
Дитяча суміш
Згущене молоко
Сир привезли?

Колбасний сир вкусний
Скільки сливочного мас-
ла?

Дві-три сельодки зважте

Ставрида в маслі

Жаркоє, жарке

Посне масло

Масло з осадком

Курине яйце

Гов'ядина фасована

Гов'яжа ковбаса

Чи у вас можна замовити
м'ясо?

Печеночний паштет

Гусина печінка

53-К Чи хватить фарша?

Грудінка по чому?

Пожалуста, дайте бутыл-
ку уксуса

Свьокла маринована

Чесночна приправа

То не черніка, а клюквa

Лук сухий?

Пляшку лікйора

Клубничний сік

Яблочний сік

Покажіть підодіяльник

Наволочки там

Два одіяла

65-К Три полотенця

45-К Купіть рубашку, гарний
подарок

45-К Подарочний відділ

Мужське бельо

Дитячі байкові халатіки

Мені з голубим воротні-
ком

Чи є всі розміра?

Чудна блузка!

Брюки завеликі

Ковбасний сир смачний
Скільки вершкового мас-
ла?

Прошу зважити два-три
оселедці

Ставрида в олії

Печеня

Олія

Олія з осадом

Кураче яйце

Яловичина (воловина) по
фасована

Волова ковбаса

Чи у вас можна замовити
м'ясо?

Печінковий паштет

Гусяча печінка

Чи вистачить фаршу?

Грудінка по скільки?

Прошу дати пляшку оцту

Замаринований буряк

Часникова приправа

То не чорниця (бурівки)
а журавлина

Цибуля суха?

Пляшку лікеру

Полуничний сік

Яблучний сік

Покажіть пішву

Пошивки там

Дві ковдри, (два коци)

Три рушники

Купіть сорочку, гарний
подарунок

Подарунковий відділ

Чоловіча білизна

Дитячі байкові (фланел-
ві) халатіки

Мені з голубим коміром

Чи є всі розміри?

Чудова блузка!

Штани завеликі

Вам йде ця шляпка

Купіть варежки

Носки

Скільки стоїть кожана
куртка?

Зимні пальта

Цей платок мені більше
всього подобається

30-К Вам не підходить по роз-
міру

Пальто на меху

Ткань в полосуку

З білою каймою

Шість метрів білої ленти

Покажіть чорний реме-
шок

84-К Гарні пуговички
Красний кошельок

Булавку дати?

25-К Пару штук дайте

Покажіть буси

Заверніть у бумагу

Бумажні салфетки

Лезвія маєте?

Обувний магазин

Нині детську обув дава-
ли

Чорні сапожки

Маєте полусапожки?

Сандаліки покажіть

Шнурки білі є?

49-К Металічна посуда

Шість блюдечок

То срібляні ложки?

Ліпше купити срібро

Покажіть цей набір

Один стакан розбитий

Корзинка по скільки?

Там дають кольца

Вам пасує (личить, до ли-
ця) цей капелюшок

Купіть рукавички

Шкарпетки

Скільки коштує шкіряна
куртка?

Зимові пальта

Ця хустка (хустина) мені
найбільше подобається

Вам не підходить за роз-
міром

Пальто на хутрі

Тканина в смужку

З білою облямівкою

Шість метрів білої стрічки

Покажіть чорний ремі-
нець (ремінчик)

Гарні гудзички

Червоний гаманець (чер-
вона калитка)

Шпильку дати?

Кілька штук дайте

Покажіть, прошу Вас, на-
мисто (коралі)

Загорніть у папір

Паперові серветки

Леза маєте?

Взуттєвий магазин

Нині дитяче взуття про-
давали

Чорні чобітки

Маєте напівчобітки?

Прошу показати (пока-
жіть, будь ласка) сан-
далики

Шнурівки білі є?

Металевий посуд

Шість тарілочок

Це срібні ложки?

Ліпше (краще) купити
срібло

Покажіть цей набір

Одна склянка розбита

Кошечки по скільки?

Там продають персні

Скільки коштує та це-
почка?
Уплатіть за мило
Дайте мені огуречний
крем

Яка гарна маленька ку-
колка!

Ігрушечний відділ
Маленькі кісточки є?
Шарикові ручки
Пачка білої папери
Мебельний магазин
Імпортні обої

6. ІДАЛЬНЯ

Неправильно

У який час ви обідаєте?
У цій столовій смачно го-
тують
Чотири блюда
Хлібна корочка смачна

Овощний суп
Костний відвар

45-К Пшона каша
45-К Гречнева каша
Дати вам дві котлети?
65-К Візьми два пірижка

45-К Картофельне пюре
Вкуснятина!
45-К Ячнева каша найдешев-
ша
Блінчики тільки з гриба-
ми

Двійна порція
Смажені циплята
Печені індюки
Свекольний салат

Скільки коштує цей ла-
цюжок?
Заплатіть за мило
Дайте, будь ласка (прош-
дати), мені огірковий
крем

Яка гарна маленька ла-
лечка!

Іграшковий відділ
Маленькі пензлики є?
Кулькові ручки
Пачка білого паперу
Меблевий магазин
Імпортні шпалери

Правильно

Коли ви обідаєте?
У цій ідальні смачно ва-
рять

Чотири страви
Хлібна шкірочка (шкури-
ка) смачна
Овочевий суп
Кістковий відвар (відвар
костей)

Пшоняна каша
Гречана каша
Дати вам дві котлети?
Візьми, будь ласка, дві
пірижки

Картопляне пюре
Як смачно!
Ячмінна каша найдешев-
ша

Млинці (налісники) тільки
з грибами
Подвійна порція
Смажені курчата
Печені індюки
Буряковий салат (салат
буряків)

Морковний салат

Лапша дуже сольона

А потім подамо сладке

Налийте кружку молока
Гарячий кофе
Ножний набір
Візьми і мені піднос
Як ти держиш вилку?

Морквяний салат (салат з
моркви)

Локшина дуже солонна (пе-
ресолена)

А потім подамо солодке
(солодощі)

Налийте горнятко молока
Гаряча кава, гаряче кофе
Набір ножів
Візьми і мені тацю
Як ти тримаєш виделку?

7. НА РИНКУ

Неправильно

Ваші ваги добрі?
Укроп по чому?
45-К Купляете?
Як картошка?
Подержіть, пожалуста,
корзину!
Маленька корзина з
клубнікою
Стакан земляники
Це лісні ягоди?
60-К Творог трохи кислува-
тий
А лук ще є?
45-К Купіть груші!
Купи мені семучок!

65-К Два пучка петрушки

Один огурчик зважте!
45-К Свинне м'ясо
А ежевіка по чому?
Та це ж ужасно дорого!

Кружка капусти
22-К Арбузи сочні?

Тонка кожура
82-К Кукурузи вже нема

Правильно

Ваша вага справна?
Кріп по скільки?
Купуєте?
По скільки картопля?
Потримайте, будь-ласка,
кошик!
Маленький кошочок з по-
луницями
Склянка суниць
Це лісові ягоди?
Сир трохи кислий (сир
кислуватий)
А цибуля ще є?
Купіть грушки!
Купи мені насіння (со-
няшникового насіння,
соняшнику!)
Два пучки (дві в'язки)
петрушки
Зважте мені один огірок!
Свиняче м'ясо
А ожина по скільки?
Та це ж дуже (надзвичай-
но) дорого!
Горнятко капусти
Кавуни соковиті?
Тонка шкірка
Кукурудзи вже нема

Колбасні вироби
Ви будете продавати ре-
діску?
А на холодець щось маєте?

Ковбасні вироби
Ви будете продавати ре-
діску?
А на студенець (студені-
ну, дриглі) щось маєте?

8. ПОШТА

Неправильно

- 18-К Зверніться в любе почто-
ве відділення
45-К Журнали подорожали
26-К Не підписали на журна-
ли
26-К Підписка на газети
Візьміть каталог ізданій
Прочитайте, там все на-
печатано
45-К Уплатіть за газети
53-К Приложеніє до журналу
Молодьожка
30-К Це пройшло по всім газе-
там
22-К Я не получаю газет вже
дві неділі

Заказний лист
Накладна плата
До востребованія
39-К Почтовий ящик
Абонентний ящик (а/я)
Почта перегружена
45-К Тут нема печаті
Я спочатку склади півсьма

- 01-К Ви принесли лист не по
30-К адресу
01-К Ми переписуємося
Подай правильний адрес
Почтова откритка
Почтальйон приніс ізве-
щеніє

Правильно

Зверніться в будь-яке по-
штове відділення
Журнали подорожчали
Не передплатили журна-
лів
Передплата на газети
Візьміть каталог видань
Прочитайте, там все на-
друковано
Заплатіть за газети
Додаток до журналу
Молодіжна газета
Це було у всіх газетах

Я не одержую (отриму-
ю) (дiстаю) газет вже де-
тижні

Рекомендований лист
Післяплата
До запитання
Поштова скринька
Аб. скринька (а/с)
Пошта, переватажена
Тут нема печатки
Я спочатку посклада
листи

Ви принесли листа не
адресою
Ми листуємося
Подай правильну адресу
Поштова листівка
Листоноша приніс по-
домлення

Получив перевод на гро-
ші

Одержав (дiстав) переказ
на гроші

9. КРАВЕЦЬКА МАЙСТЕРНЯ

Неправильно

- Хочу заказати пальто
З матеріалу заказчика
30-К По установленим нормам
витрат
30-К По індивідуальним за-
мовленням
Прийомщиця задержу-
ється
Устарівші розцінки
Ви шиеете юбки?
Замовлення оплатіть в
касі
Здати виручку в банк
Зайдіть у примерочну!
Мужські брюки
Мереживні воротники

Ткань на плаття

Зробіть плісіровку
Обметати петлі
Вдіти нитку в голку

Підложити спідницю

Фасонщиця підкаже
Нам не хватає швей

Правильно

Хочу замовити пальто
Із тканини замовника
Згідно зі встановленими
нормами витрат
На індивідуальне замов-
лення
Приймальниця затриму-
ється (спізнюється)
Розцінки старі (попередні)
Ви шиеете спідниці?
Заплатіть за замовлення
в касу

Здати виторг у банк
Зайдіть, поміряйте!
Чоловічі штани
Мережані коміри (коміри
з мереживом)

Тканина на сукню (су-
кенку, плаття)

Зробіть плісе
Пообкидати петлі
Затягти (засилити) нитку
в голку

Загнути (підігнути) спід-
ницю

Майстер порадить
Нам не вистачає швачок

10. ТЕЛЕ-, РАДІОАТЕЛЬЄ

Неправильно

Чи можна заказати мас-
тера?

Правильно

Чи можна замовити май-
стра?

- 22-К Я тому дві неділі зробив
заказ
Ми ремонтуємо на дому
- 30-К Ремонт по заказу
Кожен має свій учасок
- Заказчиця жде
Я вже відремонтував
- Ця справа простіша про-
стого
Ми утром не працюємо
- Запишіть, коли будете
дома
Чекайте майстра на про-
тязі дня
- 60-К Сама лучша марка
Такі "Електрони" зняли
з производства

- Ви визивали майстра?
Згорів предохранитель
Не включайте поки що
Поверни виключателем
Замоталися провода
Виключи телевизор
- 84-К Резина горить
Сильні помехи

11.У СЕЛІ

- Неправильно
- На фермі повний беспо-
рядок
- 31-К Більша половина корів
- 84-К Для доярок купили рези-
нові чоботи
- 42-К Доярка приходить в п'ять
годин утром

- Я тому два тижні зробив
замовлення
Ми ремонтуємо вдома
Ремонт на замовлення
Кожен має свою діль-
ницю
- Замовниця жде (чекає)
Я вже відремонтував, по-
ремонтував
Це дуже просто
- Ми зранку (вранці) в
працюємо
Запишіть, коли будете
вдома
Чекайте на майстра впро-
довж (протягом) дня
- Найкраща марка
Такі "Електрони" зняли
виробництва (не випу-
скають, перестали ви-
робляти)
- Майстра викликали?
Згорів запобіжник
Не вмикайте поки що
Поверни вимикач
Заплуталися дроти
Вимкни телевизор
Гума горить
Сильні перешкоди

- Правильно
- На фермі нема ніякого
(жодного) порядку (пору-
вне безладдя)
- Більша частина, більше ніж
(як) половина корів
- Для доярок купили гумові
чоботи
- Доярка приходить о п'ять
годині зранку

- 42-К Роздаємо корма в шість
часов
Купили кільканадцять
тьолок
- 60-К Це сама рентабельна га-
лузь
- Грузові машини відре-
монтіровані
Сівалки ремонтуємо
осінню
- Трактора стоять, нема
запчастей
- Устарівша техніка
- 65-К Зібрали по чотири цент-
нера
- 43-К Собівартість центнера по-
рядка семдесят тисяч
- 45-К Начинаємо жнива
- 60-К Жнива — сама відпові-
дальна пора
- Поле захищає лісополоса
Готуємо поле під ози-
мину
- 82-К Збираємо кукурузу на
зерно
- 22-К Дві неділі працювали на
погрузці буряків
- Посіяли клевер
Йдемо на прополку
- 65-К Посіяно два мільйона
гектарів зерна
- Зложили в стог овсяну
солону
- Працюємо у залежності
від погоди
- 60-К Навоз — краще удобрен-
ня
- Клубніка не вродила
Сезон редиски вже прой-
шов
- Крижовник має гострі ши-
пи
- 82-К Закуплено тисячу са-
жанців
- Роздаємо корми о шостій
годині
- Купили кільканадцять
(-еро) телиць (чок)
- Це найбільш рентабель-
на (найрентабельніша)
галузь
- Вантажні машини відре-
монтіровані
- Сівалки ремонтуємо во-
сени
- Трактори стоять, немає
запчастин
- Застаріла техніка
- Зібрали по чотири цент-
нери
- Собівартість центнера при-
близно сімдесят тисяч
- Починаємо жнива
- Жнива — найвідпові-
дальніша пора
- Поле захищає лісосмуга
Готуємо поле під озимину
- Збираємо кукурудзу на
зерно
- Два тижні вантажили бу-
ряки
- Посіяли конюшину
Йдемо полоти
- Посіяно два мільйони гек-
тарів зерна
- Заскиртували вівсяну со-
лому
- Працюємо залежно від
погоди
- Гній — найкраще добриво
- Полуниця не вродила
Сезон редиски (редьки)
вже минув
- Агрус має гострі колочки
- Закуплено тисячу сад-
жанців

82-К Посажено вчасно.
Ствол дерева обсіли на-
сікомі

82-К Пролетів шмель
Зацвіли георгіни

45-К Свиня м'ясо зараз по 5
тисяч

У нас нема посади учот-
чиці

У селі нема сбіркаси

Взяли ссуду

Пожарники не встигли
приїхати

Пожар легше попередити,
ніж погасити

Одна пошталійонка на
декілька сіл

56-К Їздили по селах

Приусадебний участок

У нашому селі парове
отоплення

Молодожони просять на
свадьбу

Тьоща прийшла

Зібралася молодьож

12. НА ФАБРИЦІ (ЗАВОДІ)

Неправильно

На виробництві зараз
тяжко

Цілий день — за станком

Главний інженер

Начальник цеху

Прораб не підписав

Профсоюзний комітет

Ти відповідаєш за свій
участок роботи

Ми працювали зверх пла-
ну

Посаджено вчасно
Стовбур дерева обсіли ко-
махи

Пролетів джміль

Зацвіли жоржини

Свинина (свиняче м'ясо)
зараз по 5 тисяч

У нас нема посади облі-
ковця

У селі нема ошадкаси

Взяли позику

Пожежники не встигли
приїхати

Пожежі легше запобігти
(пожежу легше відвер-

нути), ніж погасити

Одна поштарка (листоно-
ша) на декілька сіл

Їздили по селах

Присадибна ділянка

У нашому селі парове
опалення

Наречені (молодята) про-
сять на весілля

Теща прийшла

Зібралася молодь

Правильно

На виробництві зараз важ-
ко (тяжко, скрутно,
трудно)

Увесь (цілий) день — за
верстатом

Головний інженер

Начальник цеху

Виконроб не підписав

Профспілковий комітет

Ти відповідаєш за свою
ділянку роботи

Ми працювали понад пла-
н

Зверхурочні години

Ми виявили перерозход

Прибыльна галузь

Нанести збитки

53-К Розходи на утримання
апарата

Прожиточний мінімум

65-К До полочки ще два дні
Суточних мені не запла-
тили

45-К Я сутки працюю, сутки
— дома

А рощот — коли?

Підприємство на хозро-
щоті

Нам ще платять за вред-
ність

Підбирати кадри

У нас нехватка робочих

Мотозаводові потрібні
сборщики, регуліров-
щики, кровельщики,
крановщики

У нас всього-на-всього
один шпаклювальник!

Йди в училище на чер-
твозника

Бригада каменщиків

Брат працює на залізній
дорозі

Железнодорожники мають
свою форму

Уборціця прийде рано

Обходчиком бути опасно

Йди на охрану!

Подзвони в снабженіє

Снабженні всі розщита-
лися

Він має вредну роботу

52-К Бухгалтера переходять в
друге помещеніє

Понадстрокові години

Ми виявили перевитрату

Прибуткова галузь

Завдати збитків

Видатки (витрати) на ут-
римання апарату

Прожитковий мінімум

До зарплати ще два дні
Добових мені не заплати-
ли

Я добу працюю, добу —
вдома

А розрахунок — коли?

Підприємство на госпроз-
рахунку

Нам ще платять за шкід-
ливість

Добирати кадри

У нас не вистачає (бра-
кує) робітників

Мотозаводові потрібні
складальники, регулю-
вальники, покривель-
ники, кранівники

У нас всього-на-всього
один шпаклювальник!

Йди в училище на кресля-
ра

Бригада мулярів

Брат працює на залізниці

Залізничники мають свою
форму

Прибиральниця прийде
вранці

Обхідником бути небезпеч-
но

Йди в охорону!

Подзвони у відділ поста-
чання

Постачальники всі позвіль-
нялися (розрахувалися)

Він має шкідливу роботу

Бухгалтери переходять в
інше приміщення

Ніхто не хоче тепер йти
в літейку

На стройці
Покрасочний цех
Кузнечний цех
Штамповочний цех
Упаковочний учасок
Сборочний цех

Літейка стоїть

Один цех вже оборудова-
ний

У нас нащитується п'ять
цехів

09-К Построїли новий цех
Строїтельна бригада
Воєнна промисловість бан-
крутує

Жестяний цех
Приймщиця забракува-
ла

30-К Контрольор не пропустить
По вини сортіровщиків
Твій пропуск у табель-
щиці

Свердловщикам видайте
перчатки

Помилка копировщиці
Паяльщиця здала грязний
халат

Заготівщики не додали
жесті

Позви грузиків!
Працюю формовщиком

52-К Буду фрезеровщиком
Слюсаря працюють у дві
зміни

Шліфовщикам вже дали
получку

На покрасці
Технічка вже пішла

Ніхто не хоче тепер йти на
литво (на ливарне ви-
робництво, в ливарний
цех)

На будові
Фарбувальний цех
Ковальський цех
Штампувальний цех
Упакувальна дільниця
Складальний (збиральний)
цех

Ливарня стоїть (не пра-
цює)

Один цех вже обладнаний

У нас є п'ять цехів (маємо
п'ять цехів)

Побудували новий цех
Будівельна бригада
Військова промисловість
банкрутує

Бляшаний цех
Приймальниця забракува-
ла

Контролер не пропустить
З вини сортувальників
Твоя перепустка у табель-
ниці

Свердлувальникам видай-
те рукавиці

Помилка копіювальниці
Паяльниця здала брудний
халат

Заготівельники не додали
бляхи

Поклич вантажників!
Працюю формувальником

Буду фрезерувальником
Слюсарі працюють у дві
зміни

Шліфувальникам уже ви-
дали платню (зарплату)

На фарбуванні
Техпрацівниця вже пішла

Я працював на лісозаго-
товці

Касир є?

Бригадір знає?

А де смазочні матеріали?

Металічний каркас

Візьми отв'юртку

Гвозді

Сильніше нажми на ри-
чаг

Горюча смесь поступає в
циліндр

Чугунна плита

Випиши два угольники

25-К Треба зробити пару обо-
ротів

Напор води малий

Водяна скважина

Сточна вода

Прибори не працюють

Нема току

Включи щотчик!

Не затягуй роботу!

Наша продукція — ма-
ленькі автопогрушки

Ви вже вставили скло?

Привези дві машини ро-
створу

Вивези прицеп металу

Погрузка — в другу зміну

Загружай — і вперёд!

Хто за рульом?

Ваш пропуск?

Я працював на лісозаго-
твлі

Касир є?

Бригадір знає?

А де мастильні матеріали?

Металевий каркас

Візьми викрутку

Цвяхи (гвіздки)

Сильніше натисни на ва-
жіль

Горюча суміш надходить
у циліндр

Чавунна плита

Випиши два кутники

Треба зробити кілька
обертів

Тиск води малий

Водяна свердловина

Стічна вода

Прилади не працюють (не
діють)

Нема струму

Увімкни лічильник!

Не зволікай з роботою!

Наша продукція — малень-
кі автотранспортувачі

Ви вже вставили скло?

Привези дві машини роз-
чину

Вивези причеп металу

Навантажування — в дру-
гу зміну

Завантажуй — і гайда!

Хто за кермом?

Ваша перепустка?

13. В УСТАНОВІ

Неправильно

Правильно

30-К Директор приймає по
56-К службовим справам з
42-К трьох годин

У службових справах ди-
ректор приймає після
третьої години (по тре-
тій)

- 42-К Директор прийде пів другої
 30-К Секретар пішов по ділам служби
 30-К Працюємо по наступному графіку
 Багаточисленні відвідувачі
 30-К Ви по якому питанню?
 19-К Не мішайте працювати
 Подайте смету

Ми завантажені роботою, що далі нікуди
 Їй добавили зарплату.
 Це вніштатна посада
 Почасова оплата
 Додаткова вартість
 Податок з додаткової вартості

Приходно-розхідна книга
 Відчислення на зберіжечку
 Список працюючих
 Лицеві картки

- 04-К Вибачаюсь, я хотів поговорити на рахунок квартири
 30-К Поговорили по душам

42-К Я зайду до вас в десять годин

42-К Я позвоню в три години

82-К Роздався телефонний звінок

Мене визивають до начальника

Він поведився високомірно
 Я вже устроївся на роботу

Напишіть наступну об'яву

Директор прийде о пів на другу

Секретар пішов у службових справах

Працюємо за таким графіком

Численні відвідувачі

Ви в якій справі?

Не заважайте працювати
 Подайте, прошу Вас, кошторис

Ми дуже завантажені роботою

Їй збільшили зарплату

Це позаштатна посада

Погодинна оплата

Додаткова вартість

Прибутковий податок

Податок із додаткової вартості

Прибутково-видаткова книга

Відрахування на ощадну книжку

Список працівників

Особові картки

Вкладка

Вибачте (перепрошую), я хотів поговорити про квартиру

Поговорили щиро (відверто)

Я прийду до вас (буду у вас) о десятій годині

Я подзвоню (зателефоную) о третій годині

Подзвонив телефон

Мене викликають до начальника (керівника)

Він поведився зверхньо

Я вже влаштувався на роботу

Напишіть таке оголошення

Слід перевести об'яву на українську мову

Ми не конкурентноспособні

Дирекція не прогадає
 Редакція приносить свої вибачення

Списки направити в місцеві органи

Треба (потрібно) перекласти оголошення українською мовою (на українську мову, по-українськи)

Ми не конкурентноздатні (неконкурентноспроможні)

Дирекція не помилиться
 Редакція перепрошує (просить вибачити)

Списки подати до місцевих органів (у місцеві органи)

14. НА ЗБОРАХ, НАРАДАХ

Неправильно

Правильно

Повістка дня наступуюча
 Я виступаю з докладом

Порядок денний такий
 Маю (виголошую) доповідь. Виступаю з доповіддю

Пристаємо до обговорення (до роботи)

Розпочинаємо обговорення (роботу)

Я лишаю вас слова

Я позбавляю вас слова

30-К Народа по проблемам...

Нарада з проблем...

42-К Збори відбудуться в три години

Збори розпочнуться о третій годині

Міністерство дає добро

Міністерство погоджується (схвалює, підтримує)

28-К На цьому питанні зупинюсь більш конкретніше
 60-К

На цьому питанні зупинюсь конкретніше (про це скажу конкретніше)

У цьому питанні ми розберемось

Ми це питання з'ясуємо (про це поговоримо докладно)

60-К Саме основне питання

Найважливіше питання

28-К Першим ділом треба вирішити це питання

Насамперед (передусім, щонайперше) треба вирішити це питання

22-К На ділі отримується щось друге

Насправді виходить щось інше

- Ви правий (не правий)
- Ітак, будемо сумувати
наші прибутки
- Я не відказуюсь від своїх
слів
- 40-К Це моє особисте вражен-
ня
- 60-К Це сама відповідальна за-
дача
- Про це говорити не при-
ходиться
- 23-К Маємо виконати великий
об'єм роботи
- 34-К Треба братися за роботу
Рахуйтеся з думкою лю-
дей
- Наша задача полягає в
тому, щоб...
- 53-К Від цього метода відка-
зались
- Ми намітили слідуєчі
міроприємства
- Лід тронувся
- Ми прийняли всі міри
- Ми підраховували всі мож-
ливоєті
- Це наша вимушена міра
- Факт на лице
- 35-К Співставимо
На протязі року була ве-
лика нагрузка
- 18-К Любий може це зробити
- 12-К Працювали, не дивлячись
на перешкоди
Треба прикласти ще чи-
мало зусиль
Винести подяку колек-
тиву
- Ви маєте рацію (не маєте
рації)
- Отже, підсумуємо наш
прибуток (зробимо під-
сумок)
- Я не відмовляюсь від
своїх слів
- Це особисте враження
- Це найвідповідальніше за-
вдання
- Про це нема що й казати
- Маємо виконати великий
обсяг роботи
- Треба братися до роботи
Зважайте на думку (вра-
ховуйте думку) людей
- Наше завдання в тому,
щоб...
- Від цього методу відмо-
вилися
- Ми запланували такі спра-
ви (заходи)
- Крига скресла
- Ми вжили всіх заходів (ми
зробили все можливе)
- Ми врахували (зважили
на) всі можливості
- Це наш вимушений захід
- Незаперечний факт, ось
тобі і факт
- Порівняємо (зіставимо)
- Упродовж (протягом) ро-
ку було велике наван-
таження
- Всякий (будь-хто, перший,
ліпший, кожний) може це
зробити
- Працювали, незважаючи
на перешкоди
- Треба докласти ще чимал-
о зусиль
- Скласти подяку колекти-
ву (-ові)
- 31-К Більша половина праців-
ників
- 07-К Треба добре відноситися
до роботи
- Халатне ставлення
Нерадивий працівник
- 06-К Ви не виключення
- 01-К Чимало доброго сказано
в наш адрес
- Буде сказано нижче
- 60-К Ця справа простіша про-
стого
- Справи в нас пішли по-
вним ходом
- Рискувати не треба
- 30-К За цей період була про-
ведена робота по озе-
лененню міста
- 6-К справи відклали із-за
нових обставин
- У цій справі ми зайшли в
тупик
- Недостатків у нас багато
- Відтік кадрів
- У нас ще не перевелися
взяточники
- Під стать йому й завіду-
ючий
- Диву даєшся
- Апарат працював вхолос-
ту
- Ніхто цього не чекав
- Ми не маємо достатніх
навиків
- Нічого в нас не получа-
ється
- Ми знайшлися в тяжкій
положенні
- 22-К Не зрозуміли друг друга
Ми маємо невеликі дохо-
ди
- Збитки складають 10%
- Нам оказали допомогу
- Більше ніж (як) половина
працівників
- Треба добре ставитися до
роботи
- Недбале ставлення
Недбалий працівник
- Ви не виняток
- Багато доброго сказано на
нашу адресу
- Скажемо далі
- Це найпростіша справа
- Справи у нас (наші спра-
ви) ідуть добре
- Ризикувати не треба
- За цей період ми озеле-
нювали місто
- Справи відклали через
нові обставини
- У цій справі ми зайшли у
безвихідь (у глухий кут)
- Вад (хиб) у нас багато
- Відплив кадрів
- У нас не бракує хабар-
ників
- До пари йому й завідувач
- Не можна надивуватися
- Апарат працював дарем-
но (надаремно)
- Ніхто цього не сподівався
- Ми не маємо достатніх
(потрібних) навичок
- Нічого в нас не виходить
- Ми в скруті (ми у безпо-
радному становищі)
- Не зрозуміли один одного
- Ми маємо невеликі (малі)
прибутки
- Втрати становлять 10%
- Нам надали (дали) допо-
могу

Це облегло наше по-
ложення
Нас заставили це зробити

Дирекція бездіє

22-К Нам треба задіяти молодь
Нам треба друг друга
підтримати

07-К Вмісті будемо вирішу-
вати
Ця кандидатура у всіх
відношеннях підходить
нам

37-К У всьому він знає толк

30-К Мені стало не по собі
Мені подумалось
Говорить невпопад

22-К Нагадували дважди
Хочу сказати про зовсім
друге

Невільно приходить на
думку слідуюче
Можемо привести слідуючі
приклади

Накінець можемо про це
говорити відкрито
В кінці кінців

60-К За браком часу
Мова йде про саме важне
Грає велику роль

30-К Це саме по собі розуміється

30-К По крайній мірі
Слід відмінити розпо-
рядження

Я настоюю на тому, щоб...

Це полегшило наше ст-
новище
Нас змусили (примусили)
це зробити

Дирекція не працює,
рекція бездіяльна
25-К Нам треба залучити молоді
30-К Нам треба один одного
підтримати (один оди-
му допомогти)

Разом (гуртом) будемо
вирішувати

Ця кандидатура нам
всьому підходить

На всьому він розуміється
(він у всьому компетент-
ний)

Мені стало ніяково
Я подумав
06-К Говорить не до ладу (не-
речі)

Нагадували двічі (два рази)
Хочу сказати про зовсім
інше

Мимоволі спадає на дум-
ку так
56-К Можемо навести такі при-
клади

Нарешті можемо про це
говорити відверто (щиро)
06-К Зрештою (врешті-решт)
кінець кінцем)

Через брак часу
Йдеться про найважливіше
Багато важить (має велику
вагу, відіграє велику
роль)

Це само собою зрозуміло
08-К Принаймні, щонайменше
30-К Треба (потрібно, необ-
хідно) скасувати розпо-
рядження

Я наполягаю на тому, щоб...

Це признак того, що...
Мені кається, що...
Слід признати, що...

Це положення ще треба
доказати

Скажу ще пару слів
Мое закінчення слідуюче

60-К Іменно ця обставина є са-
ма важлива

35-К Приведені показники спів-
падають

Використав справочні ма-
теріали

До цих пір про це нічого
не відомо

Заслуговує уваги такий
факт

Інформація всім стане у
нагоді

06-К Вислухали всіх без вик-
лючення

Дискусія була плідною

Мій виступ не протири-
чить вашому

При обговоренні була ак-
тивність

56-К Вибори не відбулись, так
як не було кворуму

06-К На збори прийшли всі без
виключення

Збори прийняли слідуючі
рішення

Це рішення цілком приєм-
ливе

08-К Невірні рішення прино-
сять велику шкоду

Я знімаю своє предло-
ження

Внести на затвердження

30-К Пропозиції по поліпшен-
ню роботи

Це ознака того, що...
Мені здається, що...
Потрібно (треба) визнати,
що...

Це твердження (положен-
ня) ще треба довести

Скажу ще кілька слів
Мій висновок такий

Саме ця обставина най-
важливіша

Наведені показники збі-
гаються (сходяться)

Використав довідкові ма-
теріали

Про це ще досі нічого не
відомо

Вартий уваги такий факт

Інформація для всіх при-
годиться (всім потрібна)

Вислухали всіх без винят-
ку

Дискусія була плідною

Мій виступ не суперечить
вашому

Обговорення було актив-
ним

Вибори не відбулись, ос-
кільки (тому що, бо) не
було кворуму

На збори прийшли всі без
винятку

Збори прийняли такі ух-
вали (рішення)

Це рішення цілком слуш-
не (прийнятне)

Неправильні рішення за-
вдають великої шкоди

Я знімаю свою пропо-
зицію

Подати на затвердження

Пропозиції щодо поліп-
шення роботи

Поступило багато пропозицій
Пропозиції торкаються важливих сторін діяльності
Пропозицію одобрили
Постановили: 1) прийняти інформацію до відома; 2) збільшити відчислення на оплату
Треба підготувати проект резолюцію
Мені прийшло писати
45-К Підготуйте тези виступів
У протоколі додайте четвертий пункт
45-К Зачитайте ухвалу

15. У ДІЛОВИХ ДОКУМЕНТАХ

Неправильно

Об'ява
Справка
Доклад
Виписка з протоколу
Пояснююча записка
Довіреність
Явочний лист
Командировочне посвідчення
Рошотна відомість
Мнима угода
Подача документа
Підготуйте ходатайство
Бланки на ісході

Його розпис завірено
Розположення статей у звіті
Запросити від заявителя
Нужденні члени сім'ї

Надійшло багато пропозицій
Пропозиції стосуються важливих сторін діяльності
Пропозицію схвалили
Ухвалили: 1) взяти інформацію до відома; 2) збільшити відрахування на оплату
Треба підготувати проект резолюцію
Мені довелось писати резолюцію
Підготуйте тези виступів
У протоколі додайте четвертий пункт
Прочитайте ухвалу

Правильно

Оголошення, об'ява
Довідка
Доповідь (повідомлення)
Витяг із протоколу
Пояснювальна записка
Доручення
Реєстраційний листок (спісок) присутніх
Посвідка про відрядження
Розрахункова відомість
Фіктивна угода
Подання документа
Підготуйте клопотання
Бланків залишилося обмаль
Його підпис засвідчено
Розміщення статей у звіті

Зажадати від заявника
Члени сім'ї, що потребують допомоги

Його лишили прав власності
07-К До об'єктів власності відносяться винаходи...
Документ включає важні відомості
15-К У звіті зустрічаються прорахунки
Предоставляється право позачергового встановлення телефону
Споживача ввели в заблудження
Получений значний економічний ефект
Певну долю витрат приймає на себе власник
Експертиза повинна бути проведена на протязі 12 місяців
Впровадження в оборот
Винахід за своїм змістом протирічить суспільним інтересам
Зложити свої повноваження
Створено сітку підприємств
Продовження буде
73-К В остаточнім рахунку Президентом приноситься присяга

16. ОСВІТА, НАУКА

Неправильно

У нас построили гарну школу
20-К Наші діти тож вчать у музикальній школі
18-К Документи можете здавати в любий технікум

Його позбавили прав власності
До об'єктів власності належать винаходи...
Документ містить важливі відомості
У звіті трапляються прорахунки
Надано право позачергового встановлення телефону
Споживача ввели в оману
Одержано значний економічний ефект
Частина (частку) витрат бере на себе власник
Експертиза повинна бути проведена упродовж (протягом) 12 місяців
Впровадження в обіг
Винахід своїм змістом суперечить суспільним інтересам
Скласти свої повноваження
Створено мережу підприємств
Далі буде
У кінцевому підсумку
Президент присягає

Правильно

У нас побудували гарну школу
Наші діти також вчать у музичній школі
Документи можете подавати в будь-який технікум

- 51-К Напиши заяву директору
54-К Івану Петровичу Коваленко
- 10-К Брат поступив у залізнично-дорожній технікум
Училище випускає штампівщиків
- 52-К Учителя прийшли
Учні приймають участь у різних гуртках
- 30-К Клас дижує по столовій
- 43-К На батьківських зборах було біля двісті чоловік
- На вечір прийшли бувші учні
- 82-К Я горжуся своєю школою
- 45-К Нашій вчительці подали самі кращі квіти
- 60-К В адрес вчительки було сказано багато хорошого
- 01-К
- 60-К Нашому практикантові без малого 28 років
- 41-К Заміну уроків провели згідно приказа директора
- 34-К Рахую, що розклад треба скласти по-другому
- Учні краще взнали історію краю
- 60-К Це сама важлива тема
Заставляє вчити напам'ять
- 30-К По цих розділах буде контрольна робота
- 15-К Ці помилки зустрічаються часто
- 30-К По всім питанням ти дав вірну відповідь
- 28-К

- Напиши заяву директору Іванові Петровичу Коваленкові
- Брат вступив до залізничного технікуму
- Училище випускає штампівальників
- Учителі прийшли
- Учні беруть участь (працюють) у різних гуртках
- Клас чергує в їдальні
- На батьківських зборах було приблизно двісті (сорок близько двохсот) осіб
- На вечір прийшли кращі лишні учні
- Я горжуся своєю школою
- Нашій вчительці подарували найкращі квіти
- Про вчительку було сказано (сказали) багато хорошого
- Нашому практикантові всього забором 28 років
- Заміну уроків провели згідно з наказом (відповідно до наказу) директора
- Вважаю (міркую, думаю), що треба скласти розклад по-іншому (інший розклад)
- Учні більше дізналися про історію (пізнали, вивчили історію) краю
- Це найважливіша тема
- Примушує вивчати (вчити) напам'ять
- З цих розділів буде контрольна робота
- Ці помилки трапляються часто
- На всі запитання ти дав правильну відповідь (правильно відповів)

- 60-К Його відповідь вартує самої вищої оцінки
- 60-К Ніхто, навіть самі кращі учні, не рішили цієї задачі
- 29-К Чому рівняється цей вираз? Ти попутав усі правила
- 65-К Докажи теорему
Допишіть два нуля
Напишіть дві строчки
Завдяки запізненню одержав зауваження
- 19-К Не мішайте працювати в класі!
- 44-К Тихше!
Давайте працювати!
Шевеліть мозгами!
Переверніть сторінку
Розкрийте книжку на сторінці
Відкрийте у класі вікно!
Хто знає, підніміть руку
Не став на парту портфель!
Треба стерти дошку
- Говори дальше
Коротше кажучи
А тепер бистро на перерив!
Вася! Славик! Не стійте на сквонзьяку!
Закрийте двері — сквонзьяк!
- 46-К
59-К
- 40-К Висловлюю мою власну думку
- 16-К Не виконав завдання із-за хвороби
- 30-К Виконав це по дорученню вчителя
Мені повезло: мене не визивали до дошки
Моя завітна мрія — вчитися

- Його відповідь заслуговує найвищої оцінки
- Ніхто, навіть найкращі учні, не розв'язали цієї задачі
- Чому дорівнює цей вираз? Ти переплутав (сплутав) усі правила
- Доведи теорему
Допишіть два нулі
Напишіть два рядки
Через запізнення одержав зауваження
- Не заважайте працювати в класі!
- Тихо!
Працюймо!
Поміркують (поміркують)!
Перегорніть сторінку
Розгорніть книжку на сторінці
Відчиніть у класі вікно!
Хто знає, піднесіть руку
Не клади на парту портфель!
Треба витерти дошку (зтерти з дошки)
Продовжуй
Коротко кажучи
А тепер швидко на перерву!
Васильку! Славчику! Не стійте на протязі!
Зачиніть двері — протяз!
- Висловлюю власну думку
- Не виконав завдання через хворобу (тому що хворів)
- Виконав це за дорученням вчителя
Мені пощастило: мене не викликали до дошки
Моя заповітна мрія — вчитися

40-К Моя автобіографія потрібна?

Намагаюся заповнити пробіли у своїх знаннях
Я займаюся в інституті
Коли здаєте іспит?

65-К Було два семінара

65-К Провели три конкурсних
екзамена

42-К Лекції починаються в вісім
годин

Завтра в університеті день
відчинених дверей

31-К Більша половина студентів

21-К Учбовий корпус недалеко

21-К Чи маєте пропуск до учбового
корпусу

30-К Завтра залік по археології
Він преподає хімію

Давай зачотку!
Він наш ведучий учений

В якій області знання проводите
дослідження?

30-К По нашій кафедрі є два
співшукача

65-К Дисертант по цій темі має
декілька статей

30-К Прийшов відзив на авто-
реферат

Толковий спеціаліст

17. ЛІКУВАЛЬНІ ЗАКЛАДИ

Неправильно

45-К Дізнайтесь про це в ре-
гістратурі поліклініки

45-К Реєстрація больних обов'яз-
кова

42-К Прийом починається в вісім
годин

Автобіографія потрібна?

Намагаюся заповнити про-
галину у своїх знаннях
Я навчаюся в інституті
Коли складаєте іспит (ек-
замен)?

Було два семінари
Провели три конкурсних
екзамена (іспити)

Лекції починаються в
восьмій годині

Завтра в університеті
день відкритих дверей

Більше ніж (як) половина
студентів

Навчальний корпус недалеко

Чи маєте перепустку до
навчального корпусу?

Завтра залік з археології
Він викладає хімію

Давай залікову!
Він наш провідний учений

В якій галузі знання про-
водите дослідження?

На нашій кафедрі є два
пошукувачі

Дисертант на цю тему має
декілька статей

Надійшов відзив на авто-
реферат

Розумний фахівець

Правильно
Дізнайтесь про це в ре-
єстратурі поліклініки

Реєстрація хворих обов'яз-
кова

Прийом (приймаємо) з восьми
години

56-К Лікар приймає по поне-
ділкам

30-К Лікар сьогодні перегруже-
ний, приймати не буде

41-К Лікар приймає згідно
графіка

Це родильний будинок?

Прийміть визов
Лікар зараз приймає ро-
ди

04-К Дуже вибачаюсь, що я
вас побеспокоїв

Мені потрібна справка про
стан здоров'я

Присядьте, будь ласка

Чи зроблені прививки?
Хворобу легше попередити,
ніж лічити

60-К Потрібно більш серйоз-
ніше відноситись до
свого здоров'я

08-К Потрібний уход за хворим
Вам поставили невірний
діагноз

47-К Різка біль в області серця
Біль в поясниці

Сердечно-сосудисте за-
хворювання

Пульс частить
Болять сугласти

Маю сильне головкру-
жіння

Страдаю частим голово-
кружінням

Отравилася грибами
У дитини сильна тошно-
та

Є відчуття горечі

Лікар приймає щопоне-
ділка

Лікар сьогодні має багато ро-
боти, приймати не буде

Лікар приймає згідно з
графіком (відповідно до
графіка, за графіком)

Це пологовий будинок?
Прийміть виклик

Лікар зараз приймає по-
логи

Прошу вибачити (вибач-
те, перепрошую, даруй-
те), що я вас потурбував

Мені потрібна довідка про
стан здоров'я

Сідайте, будь ласка (про-
шу)

Чи зроблені щеплення?
Хворобі легше запобігти,
ніж її лікувати (хворо-
бу легше відвернути, ніж
її лікувати)

Потрібно серйозніше ста-
витись до свого здоров'я

Потрібний догляд за хворим
Вам поставили непра-
вильний діагноз

Різкий біль коло серця
Болі (біль) у крижах (у
попереку)

Серцево-судинне захво-
рювання

Пульс стає частішим
Болять суглоби

У мене паморочиться голо-
ва (мені паморочиться в
голові)

Маю часті запаморочення

Отруїлася грибами
У дитини нудота (дитину
дуже нудить)

Є відчуття гіркоти

33-К Часто падаю в обморок
Хворий угорів
Я простила, мене знобить

53-К Маю язву шлунку
Жовчний міхур
У неї болить позвоночник
41-К Прощупується опухоль
Хворіла запаленням лег-
ких

Прободіння кишки
У хворого жовтуха
У хворого часта рвота

Хворий бредить
Маю сип на шкірі
Мала запалення піджо-
лудочної

Пораження печінки
Спазм кишечника
Мої рани зажили
Синяк в ділянці правого
виска

Сильний удар в висок
Залишився рубець на
шкірі

Маю шкірний зуд
Дрябла шкіра

17-К Я підлічила ногу
Попшкоджений голіностоп-
ний суглоб

17-К У минулому році лічи-
лася в санаторії

34-К Не рахуйте себе такою
хворою

Маєте лишню вагу тіла
Вам потрібно лягати на
обслідування

Треба взяти пробу крові
Нічого не поробиш — по-
трібна операція

Для вас корисні овочі в
сирому вигляді

Вам шкодить сире при-
міщення

Часто непритомнію (млію)
Хворий вчадів
Я застудилася, мене мо-
розить

Маю виразку шлунку
Жовчевий міхур
У неї болить хребет
Прощупується пухлина
Хворіла на запалення ле-
генів

Прорив (прокол) кишки
У хворого жовтяниця
Хворий часто блює (у хво-
рого часте блювання)

Хворий марить
Маю висипку на шкірі
Мала запалення підшлунко-
вої

Ураження печінки
Спазм кишок
Мої рани загоїлися
Синець справа на скроні

Сильний удар у скроню
Залишився шрам на шкірі

Свербить шкіра
В'яла шкіра
Я підлікувала ногу
Попшкоджений п'ятково-
мілковий суглоб

Минулого року лікува-
лася в санаторію

Не вважайте себе такою
хворою

Маєте зайву вагу тіла
Вам потрібно пройти об-
стеження

Треба провести забір крові
Нічого не вдієш — потріб-
на операція

Вам корисно вживати сирі
овочі

Вам шкодить вогке (воло-
ге) приміщення

Малоподвижний спосіб
життя вредний
Ця хвороба має скритий
період

40-К Легке недомогання
Часто бачите сновидіння?
Чи приймаєте снотворні
засоби?

Не вживайте свиного жи-
ру

Раджу вам удалити гланди
Дозировка ліків

30-К Приймайте це лікарство
по годинам

45-К Прийматися внутр
Принімайте жарознижу-
ючі лікарства

Потрібне лікувальне го-
лодання

Дробне харчування
Рекомендую вам примір-
ний комплекс фізкуль-
турних вправ

60-К Саме важно при вашій
хворобі дотримуватися
режиму

У вас подавлений настрій
Даю вам больничний на
три дні

65-К Препарат лічить любу
травму

17-К Приміняйте цю мазь
18-К Сестричко, прийміть за-
каз на кислород

Потрібний больничний ре-
жим

Хворого треба положити
в больницю

Больниця на сто койок
Спасти від смерті

60-К Треба вскрити нарив
Хворому надана сама не-
обхідна допомога

Малорухомих спосіб жит-
тя шкідливий
Ця хвороба має прихова-
ний період

Легке нездужання
Часто бачите сни?
Чи приймаєте насонні за-
соби?

Не вживайте смальцю
Раджу вам вирізати гланди
Дозування ліків

Приймайте ці ліки за го-
динами
Приймати всередину
Приймайте протигарячкові
ліки

Потрібне лікувальне го-
лодування
Багаторазове харчування
Рекомендую вам орієн-
тований комплекс фіз-
культурних вправ

Найважливіше при вашій
хворобі дотримуватися
режиму
У вас пригнічений настрій
Даю вам листок непраце-
здатності (лікарняний)
на три дні

Препарат лікує будь-яку
травму
Застосовуйте цю мазь
Сестричко, прошу прийня-
ти замовлення на кисень
Потрібний лікарняний ре-
жим (розпорядок)
Хворого треба (потрібно)
покласти в лікарню
Лікарня на сто ліжок
Врятувати від смерті
Треба розтяти нарив
Хворому надана (подана)
найнеобхідніша допо-
мога

65-К Проведено череворозтин
Зробили чотири шва
Треба удалити хворий зуб

Усунути чужерідне тіло
Потрібна пересадка ро-
говиці ока
Обільне виділення слюни
Пошкоджена слизова обо-
лочка

Виявили чесотку
Є кровопідтоки на спині
У хворої була спроба са-
мовбивства

Гематома розсосалася
Розіжміть зуби
Закрийте очі
Відкрийте очі

84-К Використайте резиновий
зонд
Є відслоєння сітчатки
Перевірте сітчатку ока

Хрусталик ока
Пилінка в оці
Розчіси на шкірі
Шелушіння шкіри

Потрібна сыворотка крові
У цій палаті — рожениці
Внематочна вагітність

45-К Дородовий отпуск
Кормлю дитину грудю
Вчасне оказання родопо-
мочі

Хворий чистоплотний
Хворий проснувся
Хворий на носилках
Хворий очнувся
Хворий упав в обморок

Хворий дрижить від хо-
лоду
У хворого озноб
Хворий передвигається без
допомоги

Проведено розтин живота
Зробили чотири шви
Треба видалити (усунути)
хворий зуб

Усунути стороннє тіло
Потрібне перещеплення
рогівки ока
Сильне виділення слини
Пошкоджена слизова обо-
лонка

Виявили коросту
Є синці на спині
Хвора робила спробу са-
могубства

Гематома розсмокталася
Розтуліть зуби
Заплющіть очі
Розплющіть очі

Використайте гумовий
зонд
Є відшарування сітківки
Перевірте сітківку ока

Кришталік ока
Порошинка в оці
Подряпини на шкірі
Злущування шкіри

Потрібна сыворотка крові
У цій палаті — породіллі
Позаматкова вагітність

Передпологова відпустка
Годую дитину грудьми
Вчасна допомога породіл-
лям

Хворий охайний
Хворий прокинувся
Хворий на ношах (марах)
Хворий отямився
Хворий знепритомнів (зо-
млів)

Хворий тремтить від хо-
лоду
Хворого морозить
Хворий пересувається без
допомоги

18. АРМІЯ, СПОРТ

Неправильно

Становись!
Для утренного смотра
становись!
Стройся!
В одну шеренгу стройся!
Строїмося в двухшеренож-
ний

Строй!
Рівняйся, смирно, рівнян-
ня на середину!
В колону по три ставай!
Півоборота наліво!
Равненіє — направо!
Стройовим шагом — марш!

В колону по два шагом
марш!
В колону по три — шагом
марш!
Праве плече вперед, ша-
гом марш!
Знаменщик, за мною, ша-
гом марш!

Іти в ногу!
Іти не в ногу!
Короче крок!
Ширше шаг!
Змінити ногу!
Кругом — марш!
Зімкнись!
Під знамя смирно, рів-
няйся наліво!

Докладую!
Для зустрічі справа — на
караул!
Для зустрічі з фронта —
на караул!

Слухай, на караул!
Здравія бажаю!
Встати!
Єсть!

Встати!
Єсть!

Встати!
Єсть!

Встати!
Єсть!

Встати!
Єсть!

Встати!
Єсть!

Правильно

Збірка!
Для ранкового перегляду
— збірка!
Шикуйсь!
В лаву шикуйсь!
Шикуюмося (шикуймося)
у дволаву

Дволаву!
Рівняйся, струнко до се-
редини глянь!
У триряд — збірка!
Ліво — скіс!
Рівняння — направо!
Рівним кроком — ходом
руш!

У дворяд ходом руш!
У триряд — ходом руш!
Правим заходь, ходом руш!

Прапорносець, за мною,
кроком руш!
Рівний крок!
Довільний крок!
Скоротити крок!
Довший крок!
Зміни крок!
Обернись, ходом руш!

Зійдись!
На прапор струнко, налі-
во глянь!
Доповідаю!
Зустріч справа! Зброєю —
честь!

Зустріч з чола! Зброєю —
честь!
Слухай, зброєю честь!
Зичу здоров'я!
Встань!
Так!

Встати!
Єсть!

Встати!
Єсть!

Встати!
Єсть!

Встати!
Єсть!

Встати!
Єсть!

Направо, на ремень!
Наліво, на плечо!
Заряжай!
Предохранитель став!
Ремень відпустити!
Ремень підтягнути!
Штик відкинути!
Положить зброю!
Торжественний марш
В торжествах бере участь
горніст
Стати на караул
Тут контрольно-пропуск-
ний пункт
Полк був на доброму ра-
хунку
В нашій часті все в по-
рядку
Треба знати парольний
сигнал
Приймемо міри по покра-
щенню боєготовності
Завтра приступимо до
учень
Біжучі справи не дозво-
ляють зайнятися підго-
товкою до параду
Командира дивізії було
зміщено з посади
Усе це трапилось із-за не-
достатків по підготовці
Це озброєння дальнобойне
Апарат працює на керо-
сині
Де храняться патрони?
Роздивляєшся цю мага-
зінну коробку?
Вертольот без опозна-
вальних знаків
Спортився подаючий ме-
ханізм
Ствольна коробка
Це устройство механізму
списано по непригод-
ності

Праворуч, на ремень!
Ліворуч, на плече!
Набивай!
Запобіжник став!
Ремень подовж!
Ремень вкороти!
Багнет геть!
Зброю — на землю!
Урочистий марш
В урочистостях бере участь
сурмач
Стати на варту
Тут контрольно-перепуск-
ний пункт
Полк мав добру репута-
цію
У нашій частині все га-
разд
Треба знати парольне
гасло
Вживемо заходів для підви-
щення боєготовності
Завтра розпочнемо нав-
чання
Поточні справи не дають
змоги зайнятися підго-
товкою до параду
Командира дивізії було
знято з посади
Усе це трапилось через хи-
би (вади) у підготовці
Ця зброя далекобійна
Апарат працює на нафті
Де зберігаються набої?
Розглядаєш цю магазин-
ну скриньку?
Вертоліт без розпізна-
вальних знаків
Зіпсувався доставник
Цівкова скринька
Цей пристрій механізму
списаний через непри-
датність

Він вдяг плащ-палатку
Це називається "цевйо"
Мене призвали на сroč-
ну службу
30-к По вашому наказу при-
був
Повернувся з короткос-
рочного отпуска
Завтра я буду дневаль-
ним, бо прийшла моя
очередь
У штабі я отримав пред-
писання
30-к Мене зустрів дежурний по
часті
Ваші дії після команди
"Отбой"?
Подана команда "Під-
йом!"
Прийшов розводящий
Покажи свою увольні-
тельну
Вчора я стояв на стражі
Пред'яви справку офіцеру
Він не з'явився на пере-
кличку
Ціль була знищена до
основання
Ввели в заблудження про-
тивника
Треба зайти з правого
флангу
Ісполнительна команда
Отряд прийде завтра
Командувач оперативним
напрямком
Ми двигались за направ-
ляючим
На ходу зробили пере-
строєння
Він пав смертю хоробрих
Осмотр закінчився

Він одягнув плащ-накид-
ку (плащ-намет)
Це називається "ложе"
Мене призвали на строко-
ву службу
За вашим наказом прибув
Повернувся з короткотер-
мінової відпустки
Завтра я буду дневаль-
ним, бо підійшла моя
черга
У штабі я отримав припис
Мене зустрів черговий час-
тини
Ваші дії після команди
"Відбій"?
Подана команда "Вста-
вай!"
Прийшов розвідний
Покажи свою відпускну
записку
Вчора я був (стояв) на сто-
рожі (на варті, на ча-
тах)
Подай довідку офіцерові
Він не з'явився на пере-
клик
Ціль була знищена вщент
Ввели в оману ворога
Треба зайти з правого
крила
Виконавча команда
Загін прийде завтра
Командувач оперативно-
го напрямку
Ми рухались за напрям-
ним
В русі перешикувались
Він поліг як герой
Огляд закінчився

45-К Боездібні загони
Киевляни виграли-
65-К Виграли чотири етапи
Біг на коньках
Розклали палатки

Мене визвали до тренера

Боездатні загони
Кияни виграли
Виграли чотири етапи
Біг на ковзанах
Розкинули (розіпнули) на-
мети
Мене покликали до тре-
нера

19. ОГОЛОШЕННЯ

Неправильно

62-К Мінню трьохкімнатну
квартиру у місті Київ
на рівноцінну у місті
Львові

Столяр виконує по замов-
ленню мілкі роботи...

Мале підприємство під-
писує договори з муля-
рами і штукатурами

Магазин проводить при-
йм скляної посуду різ-
ної ємкості

Ви шукаєте весільний
наряд?

Продається дитяча коля-
ска

Молода сім'я зніме од-
нокімнатну квартиру

30-К Продаються м'яккі крісла
(виробництво Германія)
по сходній ціні

Виконуємо заказ
Здійсню самі різні ре-
монтні роботи

Правильно

Мінню трикімнатне по-
мешкання (квартиру) у
місті Києві на рівноцін-
не у місті Львові

Столяр виконує дрібну ро-
боту на замовлення

Мале підприємство укла-
дає угоди з мулярами
та штукатурами

Магазин приймає скляний
посуд різної місткості

Ви шукаєте весільне вбран-
ня?

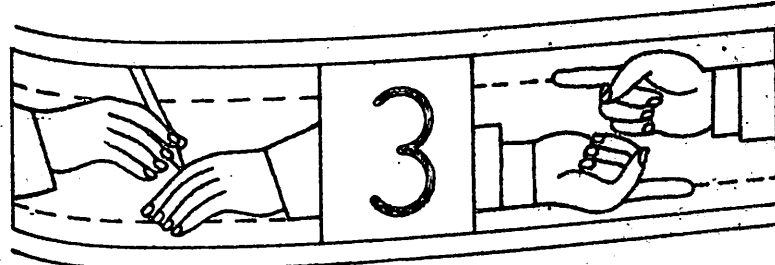
Продається дитячий візок
(візочок)

Молоде подружжя винаймає
однокімнатне помешкан-
ня (однокімнатну квар-
тиру)

Продаються фотелі (ви-
робництво Німеччини)
за прийнятну ціну

Виконуємо замовлення
Ремонтую все

КОМЕНТАРІ

1. Чим різняться між собою слова АДРЕС і АДРЕСА?

За сучасними нормами слова *адрес* і *адреса* розрізняються значенням і сполучуваністю.

Адрес — це письмове вітання особі, організації, переважно з нагоди ювілею: “адрес ювілярові”, “адрес гарно оформлений”, “адрес від колишніх учнів”, “адрес з нагоди шістдесятиріччя (п'ятдесятиріччя)”.

Адреса — місце проживання чи перебування особи, місце знаходження установи; напис на конверті, бандеролі, пачці тощо. “Не знаю точної Вашої адреси”, “моя адреса така”, “подаю адресу свого брата”, “адреса нашої установи”, “жити (проживати) за адресою”, “надсилати на адресу”, уживаючи це слово в переносному значенні (тобто сказане стосується мене), говоримо: “це сказано на мою адресу” (а не “сказано в мою адресу”, “сказано в мій адрес”).

Можна сказати: “ще не написали адресу” (тобто не вготували письмове вітання) і “ще не написали адреси” (не заадресували листа, бандеролі, пачки).

А плутаємо ці слова тому, що в російській мові у першому і другому значеннях вживається одне слово — *адрес*.

2. Чи БІЛЕТ і КВИТОК те саме?

В українській літературній мові слова *білет* і *квиток* розрізняються за значенням і сполучуваністю. Тільки *білет*:

а) картка з питаннями для тих, хто складає іспити або заліки. Екзаменаційний білет. Щасливий білет;

б) цінні папери. Кредитний білет. Казначейський білет. Лотерейний білет. Білет грошово-речової лотереї. Банківський білет.

Тільки квиток:

а) документ, який засвідчує належність до організації. Партийний квиток;

б) куплена картка, яка дає право проїзду у транспорті, відвідування музею, театру тощо. Квиток на проїзд. Трамвайний квиток. Проїзний квиток. Вхідний квиток. Залізничний квиток.

3. Хіба правильно

“Він не ВАРТУЄ доброго слова”?

Через пресу, радіо, телевізію йдуть і закріплюються у мовній свідомості носіїв мови ненормативні фрази “він нічого не вартує”, “не вартує нашої уваги” та ін. Як вибити собі з голови неправильні сполучення? А дуже просто: *вартує* треба пов'язати зі словами *варта*, *вартувати* (ще: *стерегти*, *охороняти*, *пильнувати*, *сторожувати*), а також зі сполученнями “стояти на варті”, “нести варту”. І потрібно знати, що російська дієслівна форма *стоит* за існуючими нормами має в українській мові відповідник не дієслово, а прикметник, прислівник та ін.

Порівняйте фрази:

Один стои́т трѣх
Стои́т внима́ния

Стои́т напо́мнить

Чѣго стои́т

Что́ тебе стои́т это́ сде-
лать

Один ва́ртий трѣох
Заслу́говує на ува́гу,
Ва́ртий ува́ги
Ва́рто нагада́ти
Чого ва́рт
Невже то́бі ва́жко це
зробити

4. ВИБАЧТЕ, ПРОБАЧТЕ МЕНІ, ПЕРЕПРОШУЮ (а не вибачаюсь)

Слово *вибачаюсь* має у своєму складі колишній займенник *ся*, що був формою від себе (порівняйте: *голюся*, *миюся*, *чешуся*...). Виходить, що людина, кажучи “*вибачаюся*”, ніби вибачає саму себе, хоч насправді вважає, що завинила перед кимось. Треба казати: “Вибачте мені, пробачте, даруйте, *перепрошую*”.

Ненормативним є вислів “Я хочу вибачитися” чи “За цей вчинок треба вибачитися”. Грамотно: “Треба попросити вибачення”, “Треба *перепросити*”.

5. Не запитуймо: “Які ВИДИ на врожай?”

В останні десятиліття такі штучні комунікативні формули витіснили природні. Бо хіба не природніше запитати: “Який буде врожай?” “Якого врожаю сподіваємося?” В українській мові слово *вид* має кілька значень:

а) окрема галузь чогось, різновид у ряді предметів, явищ: види мистецтва, письма, спорту, грибів, зброї, машин; синоніми — різновид, гатунок, рід, сорт;

б) уживається як граматичний термін: доконаний вид, недоконаний вид дієслова;

в) у значенні *обличчя*: “Іде (Яресько) серйозний, постаршав, нема вже колишньої хлопчачої безтурботності на виду” (Гончар). У сполученні “не подавати виду” має значення “приховувати свої почуття”;

г) краєвид: “Види Криму”, “Прекрасний вид на місто”. Українське близькозвучне слово *вигляд* потрібно вживати у значенні “сукупність зовнішніх ознак”. Тому фрази “У вигляді кари йому наказано переписати весь твір”; “У вигляді подарунка дістав голуба”; “Він зробив це для вигляду” звучать неприродно. Треба: “Кілька годин просидів за кару; як подарунок; про людське око”.

Запам'ятаймо кілька українських фраз:

Сделал вид

И вида не подал

Сделал для вида

В виде опыта

В виде подарка

Быть на виду

Удав, що його це не сто-
сується
І знаку не подав
Про око, про людське око,
про людські очі, для го-
диться
На спробу, як спроба
Як подарунок
Бути на видноті, перед
очима

6. Чому ріже слух “Львів не ВИКЛЮЧЕННЯ”?

Такий вислів іноді неправильно вживають, коли хочуть сказати, що у Львові така ситуація, як і в інших містах. Фраза *виключення* — буквальный переклад російської “Львов — не *исключение* має”, однак не враховано, що російське слово *исключение* має кілька значень. Якщо йдеться про те, що нічого особливого, надзвичайного нема, чи треба підкреслити, що не відійшли від правил, тоді можна сказати “не виняток”. Російський прикметник *исключительный* треба перекладати українським *винятковий*, *надзвичайний*. Отже, *винятковий* уживаємо у

сполученнях: винятковий (а, е, і) випадок, розум, талант, успіх, гостинність, особистість, пам'ять, причина, сила, ситуація, точність, здібності, обставини, умови... Український прислівник *винятково* також треба вживати у значенні "дуже", "надзвичайно", "не так, як усі". Наприклад: "Це винятково обдарована дитина".

Слово *виключення* — іменник, утворений від дієслова *виключити*, уживається на позначення дії (наприклад, "виключення з університету"), прикметник *виключний* штучно скалькований, а прислівник *виключно* помилково вживають у фразах "Ця обставина має виключно серйозне значення", "Це виключно важливий факт" та ін., тобто тоді, коли треба — *винятково*.

Отже, прислівник *виключно* звичайно вживають, коли треба передати значення "лише", "тільки", а прислівник *винятково* тоді, коли його можна замінити словами "дуже", "особливо".

І ще раз підкреслюємо: не треба прагнути до того, щоб кожен російську фразу перекладати дослівно. Наприклад, вислов "за виключенням такої-то сумми" можна перекласти природною комунікативною формулою "вираховавши певну суму".

7. Правильно вживаймо слова ВІДНОШЕННЯ, ВІДНОСИНИ, ВЗАЄМИНИ, СТОСУНКИ

При вживанні цих слів часто, по-перше, нехтують усталеними в літературній мові нормами і, по-друге, надживають висловами з тими, що мають відтінок канцелярщини, словами, роблять своє усне чи писемне мовлення штапованим, "оканцелярюють" його.

Занам'ятаймо:

1. Російські блоки "отношение к делу", "хорошее отношение к людям", "во всех отношениях" часто тільки калькують; говорять: "Я з ним у добрих відношеннях"; "Твоє відношення до справи" та под., де слово *відношення* — не на своєму місці. І якщо будемо вживати нормативні вислови — "хороше ставлення до людей", "моє ставлення до справи", то це ще не свідчить про високу мовну культуру. Треба добирати синоніми до цих комунікативних формул. Так, замість штучного "у всіх відношеннях" можна сказати: "з усякого (кожного) погляду", "з усіх боків", "як не глянь", "як не подивись", "усебічно"... Замість ненормативного "поверхове відношення до такої важливої справи" треба: "поверхове ставлення" або краще "поверхово (недбало) ставляться до справи".

Слово *відношення* вживається у філософії, логіці, мовознавстві у значенні "взаємозв'язок між предметами, явищами, величинами", а також у математиці: "відношення мислення до буття", "відношення до буття", "відношення двох чисел — $a:b = c:a$ ". Слово *відношення* вживається у сполученні: відношення математичне, арифметичне, геометричне, граматичне, синтаксичне, причинові, обставинні, рівності, тотожності, еквівалентності, процентне, вартісне.

2. Слово *відносини* вживається щодо суспільства, держав, колективу. Функціонує у сполученні: "відносини дружні, добрі, товариські, добросусідські, ворожі, сімейні, патріархальні, офіційні, ділові, господарські, ринкові, економічні, службові, майнові, товарні, дипломатичні, політичні, правові, міжнародні"; "тип відносин"; "відносини між учнями та вчителями"; "розвивати добросусідські відносини".

3. Слово *стосунки* вживається переважно у значенні "особисті зв'язки між людьми", рідше — між суспільними групами, країнами. Неправомірне вживання у цьому значенні "взаємовідношення", "відношення".

4. *Взаємини* вживаємо тоді, коли говоримо про взаємні стосунки між кимсь, чимсь, про взаємозв'язок, взаємовплив між предметами, явищами.

Слова *взаємини*, *стосунки* часто вживають як синоніми: наші *взаємини* (стосунки), *взаємини* (стосунки) між людьми.

8. ВІРНО кохаймо!

Постійно пам'ятаймо, що в споріднених мовах є такі близькозвучні слова, які в кожній з них мають різне значення. Це виявляється насамперед у тому, що вони поєднуються з іншими словами.

Слово *вірний* вживається в українській мові у значенні "відданий, надійний, незрадливий, стійкий у своїх почуттях і поглядах". Шевченко, наприклад, пише: "Люблю, як ширю, вірну дружину, як безталанну свою Україну". А похідний прислівник *вірно* цілком природним є у таких Шевченкових рядках: "І він один на всім світі мене вірно любить", у приказці "Хто вірно кохає, той часто вітає". У російській мові слово *верный* багатозначне і перекладається по-різному:

Верный друг

Верный своему слову
Верный способ
Верный перевод
Верная смерть

Вірний, відданий, ширий, незрадливий друг
Вірний своєму слову
Надійний спосіб
Правильний переклад
Неминуха (видима) смерть

Верный проигрыш   Неминучий програш
Отже, в українській мові слово *вірний* (а, е, і) і похідне *вірно* вживаються у порівняно небагатьох словосполученнях: "вірна дружина", "вірнай дружині", "вірно кохати" та ін. Іноді поряд із прикметником *правильний* уживають і прикметник *вірний* у таких висловах: "вірний переклад", "вірний рисунок", тобто відповідний оригіналу, точний.

9. "ВОЄННЕ училище". Ні! Чому?

Російське слово *военный* має два значення, кожне з яких в українській мові має свій відповідник. У значенні "який стосується війни" уживається слово *воєнний*. Отже: *воєнний* (а, е, і) — тактика, промисловість, стан, події; у значенні "який стосується війська, увичаєний, установлений у війську, в армії" нормативним вважається слово *військовий*: *військовий* (а, е, і) — присяга, форма, справа, трибунал, училище, звання та ін. Окремі слова можуть уживатися з цими прикметниками залежно від значення, наприклад: "військовий (і воєнний) корабель", "військовий (і воєнний) завод" та ін. У значенні іменника вживається тільки *військовий*: "військовий пішов", "став військовим".

10. ВСТУПАЄМО (а не поступаємо) в університет. Інститут, технікум

Існуючі норми передбачають розрізняти за значенням пароніми *поступати* // *вступати*. І коли йдеться про навчальні заклади, то мова витворила ряд: *вступник*, *вступні іспити*, у який вписується дієслово *вступати*. У цьому випадку мікро-ряд семантично споріднених слів формує префікс *в-*.

11. Що ГУБИМО?

Багато носіїв української мови вже не відчуває помилки, вживаючи фрази "губити природу", "губимо інтелектуальні сили", "вузи вже загубили (і продовжують губити) молодих обдарованих людей", "хлопець не губив часу даремно", "голови не гублю". Але слова *губити*, *загубити* не є відповідниками до всіх значень російських *терять*, *потерять*. Вони повинні вживатися тоді, коли означають "втрачати (втрачати) конкретний предмет, річ внаслідок недбалості, неохайності, неуважності": "часто гублю олівці", "загубив ключі", "загубив гаманець з грішми" та ін. Якщо йдеться про

назви абстрактних понять, то мова закріпила інші відповідники до російського поняття *терять*:

Ему нечего терять
Теряют голову
Теряют сознание

Йому нема чого втрачати
Розгублюватися
Непритомніти, втрачати свідомість, рівновагу, умдівати
Гаяти (марнувати) час

Терять время
Слово *втрачати* здебільшого вживається тоді, коли йдеться про втрату чи шкоду абстрактного характеру: "втрачати ілюзії, надії, спокій, розум, пам'ять, сором". Отже, не "губимо природу", а "знищуємо природу", не "губимо час", а "марнуємо (гаємо) час".

12. Коли можна сказати "не ДИВЛЯЧИСЬ"?

Передусім тоді, коли дія пов'язана з тим, що людина на щось не дивиться, нічого не бачить: "Він ішов навпростець, не дивлячись ні на кого"; "Хлопчик розповідав про свою тяжко хвору матір, не дивлячись мені у вічі". Часто говорять (і пишуть): "Не дивлячись на погані погодні умови, ми вчасно закінчили жнива (сівбу, косовицю)". У таких конструкціях доречно вживати слово *незважаючи* (адже ні на що ми не дивимосся!), іноді — сполучник *дарма що*: "Дарма що були погані погодні умови, ми вчасно закінчили жнива"; "Дарма що були дощі, ми цього літа вчасно закінчили косовицю".

13. ЗАМІСНИК І ЗАСТУПНИК — різні за значенням слова

Замісник — людина, яка тимчасово виконує чийсь обов'язки (є замість когось): "Практикант працював як замісник учителя".

Одне із значень слова *заступник* — "офіційна назва особи, що заступає якогось начальника, керівника". Заступник здебільшого постійно відає певними ділянками роботи, має певне коло обов'язків. Заступник працює одночасно з начальником, тому це слово входить у словосполучення, які є назвами посад: "заступник директора", "заступник головного редактора", "заступник прокурора". *Замісник* же тільки *заступає* особу, коли її немає.

14. Коли ЗДАТНИЙ, а коли ЗДІБНИЙ?

Здатний — це "спроможний", "такий, що має можливість, силу, певні дані щось зробити". Уживають у сполученні:

а) з інфінітивом: "Деякі тварини здатні утворювати ультразвукові коливання", "Пароплав здатний рухатися", "Він здатний лише зітхати";

б) з прийменниками *на* (на що?) і *до* (до чого?): "здатний на подвиг", "здатний до всякої роботи", "до всього здатний".

Здібний — "який має здібності, обдарований": здібний (а, е, і) — музикант, шахіст, юнак, дитина, учні; "здібний до вивчення мов".

15. ЗУСТРІЧАЮТЬСЯ ...

Але не помилки, недоліки, прорахунки, слова...

Українське слово *зустрічатися* помилково вживають як відповідник до всіх значень російського *встречаться*. Подумаймо і зробім правильний висновок: зустрічаються тоді, коли є якась зустріч. Речення "У книзі зустрічаються цікаві факти"; "Він зустрівся з труднощами" неприродні, хоч усі слова українські. Зміст фраз можна передати по-різному. Можливий варіант: "У книзі трапляються цікаві факти", "маю труднощі". А коли зустрічаються? Насамперед можуть зустрічатися люди: "зустрілися спортсмени", "вони зустрілися, щоб поговорити". Можна сказати "зустрівся поглядом з колючими очима". Тож будьмо уважними і дбаймо, щоб, як писав Анто-ненко-Давидович, не зустрічалися без зустрічі.

16. "ІЗ-ЗА хвороби" чи "ЧЕРЕЗ хворобу"?

Згадаймо Шевченкові рядки "Із-за лісу, з-за туману, місяць випливає", "Сіло сонце, з-за діброви небо червоніє" і зробім висновок: слово *із-за*, що є фонетичним варіантом прийменника *з-за*, уживається при позначенні предметів, з протилежного боку яких відбувається дія. Однак носії так званого суржика прийменник *із-за* вживають переважно при позначенні причинності, що поширене в російській мові. Порівняймо:

Із-за отсутствия

Із-за собственной неосторожности

Ссора із-за пустяка

Через відсутність

Через власну необережність

Сварка за дурницю

Тому не можна вважати нормативними фрази "Із-за цього порушується велика кількість договорів", "Тертя між партнерами можуть виникнути із-за того, що ...", "Із-за тебе потерпів". У цих випадках потрібно вживати прийменник *через*.

17. Лікар все-таки ЛІКУЄ, а ЛІЧИТЬ (якщо має!) гроші

Суржик не розрізняє слів *лікувати* і *лічити*. В українській літературній мові вони розрізняються за значенням, здатністю вступати у зв'язки з іншими словами, а також мають свій ряд споріднених слів.

Лікувати — "застосовувати ліки та інші засоби припинення болю, захворювання". Лікують хворого, серце, печінку, зуби; лікують антибіотиками, ліками, травами, ультразвуком, гіпнозом; лікують добре, погано; лікувати починають, продовжують.

Спільнокореневими для нього є слова *лікар*, *ліки*, *лікувальний*, *лікування*, *лікуватися*, *лікарня* та ін.

Лічити — "називати числа у послідовному порядку, вести підрахунки, рахувати". Згадаймо Шевченкове: "Лічу в неволі дні і ночі й лік забуваю". Лічимо гроші, присутніх, вагони, машини; лічимо до двох, до тисячі; лічимо на пальцях, на рахівниці, на арифмометрі; лічимо поволі, швидко, усно, уважно, без помилки. Вживаємо вислів "лічити хвилини (години, дні)", коли стежимо за часом, з нетерпінням чекаючи кого-чого-небудь. Кажуть: "ребра лічити (полічили)", коли били (чи побили кого-небудь). Слово *лічити* пов'язане зі словом *лік*, яке виступає у сполученні "без ліку", а також з прислівником *безліч* (разів). (Див. ще коментар "Коли рахуємо?")

А чому плутаємо ці слова? Та тому, що в російській мові є слово *лечить* у значенні "лікувати", яке близькозвучне з українським *лічити*. Але це слова двох різних мов!

18. Той ЛЮБИЙ, кого любимо

Із суржика прийшов у рекламу, на сторінки газет прикметник *любий* (-а, -е) у значенні "будь-який", "будь-що", "кожний". Очевидно, під впливом російського слова *любой* чимало українців уживає вирази: "купити ковбасу на любий смак", "їй личить люба шапочка", "про це любий вам скаже", "купите в любому магазині" тощо. Але поміркуймо хоч трохи і дійдемо висновку: *любим* треба називати того, кого любимо: "Люба сестричко!" "Люба матусю!" "Коханий мій, любий!" А у наведених сполученнях уживаймо інші слова (*сприятель-ліпший*, *будь-хто*, *будь-який*, *кожний*, *усякий*), які своїм значенням нічого спільного не мають з таким глибоким почуттям, як *любов*.

19. Коли все-таки МІШАЄМО?

Російське слово *мешать* має декілька значень, які не завжди перекладаємо близьким за звучанням українським *мішати*. Запам'ятаймо правильні українські фрази і їх російські відповідники:

Не заважай мені (не перешкоджай)

Не мешай мне

Не завадило б (не перешкодило б) сказати

Не мешало бы сказать

Не зайвим було б купити, не завадило б купити Мішати фарбу, змішувати фарби

Не мешало бы купить

Мешать краски

Мішати кашу (а юшку можна колотити)

Мешать кашу

Мішати карти

Мешать карты

Змішати (звалити) в одну купу

Смешать в одну кучу

Отже, слово *мішати* вживаємо тоді, коли щось перемішуємо, розмішуємо.

Якщо у всіх випадках вживати тільки слово *мішати*, то цим збіднюємо своє мовлення, відкидаємо давні українські слова і відступаємо від вироблених норм.

20. Чому неправильно "МУЗИКАЛЬНА школа", "МУЗИКАЛЬНЕ училище"?

В українській мові існує паронімічна пара *музикальний* // *музичний*, слова якої чітко розрізняються за значенням. *Музикальний*, за існуючими нормами, вживається у двох значеннях: 1) "обдарований здатністю тонко сприймати музику, відчувати музичні твори, виконувати їх"; отже, *музикальний* (*a, e*) — слух, родина, дитя, сім'я, народ, душа; 2) *мелодійний*. Російська мова у цих двох значеннях знає тільки слово *музикальний*, тому у мовленні деяких українців можливі ненормативні словосполучення "музикальне училище", "музикальна школа". Треба: "музична школа", "музичне училище". Слово *музичний* має значення "який стосується музики як виду мистецтва". Отже, "музичний (*a, e, i*) — інструмент, студійний знання; критик, товариство та ін. Уживаємо вислів "музичний твір", якщо йдеться про твір, покладений на музику, і "музикальний твір", якщо він мелодійний.

21. НАВЧАЛЬНИЙ І УЧБОВИЙ чи тільки НАВЧАЛЬНИЙ?

Прикметник *учбовий* в останні роки безпідставно витісняє слово *навчальний*: "учбовий заклад", "учбовий корпус", "учбово-матеріальна база" та ін. Його не зовсім "законне", порівняно зі словом *навчальний*, місце в українській мові може бути усвідомлене хоч би з уваги на непродуктивний при творенні українських слів суфікс *-б*. Якщо російське слово *учебный* — природне утворення, споріднене зі словом *учёба*, то, очевидно, *навчальний* пов'язується зі словами *навчання, навчати*. Слово *учбовий* — своєрідний "дубль" російського *учебный*. Хоч, зауважимо, Словник української мови трактує його рівноцінним до *навчальний*.

22. Про слова НЕДІЛЯ І НЕДЕЛЯ і дещо про інші міжмовні омоніми

В українській та російській мовах є слова, близькі за звучанням, але за значенням не тотожні. Наприклад: *гарбуз* — арбуз, *мешкати* — *мешкать*, *орати* — *орать*. Їх називають міжмовні омоніми. Українське слово *неділя* вживається як назва сьомого дня в тижні, дня відпочинку, святкового дня. Можна сказати: "відпочивав у неділю", "у неділю піду до церкви". У деяких говорах це слово означає ще "тиждень". У російській мові слово *неделя* має тільки це значення. Отже, російський вислів "болець целую неделю" треба перекладати "хворів цілий тиждень". Коли говоримо "хворів цілу неділю", то можуть нас зрозуміти по-різному: чи хворів "один день" чи "сім днів". Українське слово *гарбуз* треба перекладати російським *тыква*, а російське слово *арбуз* — *кавун, боягуз* — це по-російськи *трус*, а українське *трус* — це російське *обыск*; *рожа* — це синонім до *мальва* (функціонує й як синонім до *троянда*), до російського слова *рожа* український відповідник — *ника*. Українське слово *другий* потрібно бути перше). Російське порядкового числівника (щось мусить бути перше). Російське слово *другой*, як правило, перекладаємо українським *інший*. Лазню називають *банею*, а *баню* на церкві — запозиченням з російської *купол*. На "Місячну сонату" Л. Бетховена кажуть "Лунна соната" (точний переклад з німецького — "Соната місячного світла"); слово *мешкати* своїм значенням споріднене з українським *помешкання*, а не з російським *мешкать*, яке має значення "баритися", "гаятися". І не намагаймося дослівно перекладати. До російської фрази "не мешкал с отве-

том" один з можливих відповідників — "відразу відповів" (а не: "не мешкав з відповіддю").

23. Чому не є взаємозамінними слова ОБ'ЄМ І ОБСЯГ?

Ці слова розрізняються за значенням, а відповідно — й здатністю сполучуватися з іншими словами. *Об'єм* — "величина у довжину, висоту й ширину, вимірювана в кубічних одиницях". Вживається у сполученнях: "об'єм конуса, куба, циліндра, колби, посудини, приміщення, кімнати, вагона, котлована, печі, тіла, серця, мозку, повітря, рідини"; об'єм може бути великий, малий, невеликий, значний, повний, середній. Нормативними є вислови: "визначити об'єм чогось", "циліндр об'ємом 400 кубічних сантиметрів", "тіло в об'ємі має п'ять кубічних дециметрів", "об'єм повітря збільшується при нагріванні" та ін.

Обсяг — взагалі "розмір, величина, кількість, значення, важливість, межі чогось". Вживається зі словами: "обсяг роботи, капіталовкладень, будівництва, бюджету, заготівель, промислової продукції, знань, інформації, брошури, книжки, рукопису, поняття, слова, навантажень", обсяг може бути величезний, значний, невеликий, середній. Можна сказати: "визначити обсяг", "підраховувати обсяг", "величезна за обсягом і значенням праця", "у повному обсязі", "брошура обсягом 20 сторінок". Уживання таких сполучень, як "об'єм робіт", "об'єм інформації" (потрібно: обсяг), а також "розмір статті", "розмір книги" є порушенням норми.

24. ОСВІТЛЕНА вулиця, а ОСВІЧЕНА людина

Близькі за звучанням слова (або пароніми) *освітлений* // *освічений*, історично споріднені, але за існуючими нормами вживаються в різних значеннях. *Освітлений* — "який стає видимий, бо на нього падає світло". Освітленим може бути будинок, зал, коридор, вулиця, площа, парк. Можна сказати: "освітлена вогнем, полум'ям, прожектором, сонцем", а в переносному значенні — "щастям, радістю, благородством". Це слово вживається ще на означення рідини, у якій вилучені сторонні домішки, внаслідок чого вона стала прозорою, світлою ("освітлена вода", "освітлений сік").

Освічений — це той, який має освіту, культурний: "освічений (а, е) народ, суспільство, товариство, людина, дівчина, хлопець, робітник, селянин". Отже, у висловах "освічена ву-

лиця", "освічене електричними вогнями місто" слова *освічена*, *освічене* потрібно виправити на *освітлена*, *освітлене*.

25. Почекай "ПАРУ хвилин" чи "КІЛЬКА хвилин"?

Основні значення слова *пара* пов'язані з позначенням двох однорідних предметів, що вживаються чи діють разом, становлять одне ціле чи комплект, є двома однаковими частинами чогось цілого: "пара коней", "пара чобіт", "пара ножиць", "закохана пара", "молода пара", "жити в парі", "не до пари". Ненормативними є вислови: "сказати пару слів", "зайшов на пару хвилин", "прийду за пару днів". Отже, правильно "сказати кілька (декілька) слів", "зайти на кілька хвилин", "прийду за кілька днів".

26. Коли ПЕРЕДПЛАЧУЄМО, а коли ПІДПISУЄМО?

Слово *підписка* в українській мові поширене у значенні "письмове зобов'язання про щось", наприклад: "підписка про невізід", "підписка про те, що буду мовчати" та ін.

Замовлення на придбання газет, журналів, а також деяких інших видань, грошове зобов'язання з попереднім внеском треба називати не *підпискою*, а *передплатою*. Природними є і споріднені слова *передплатити*, *передплатник*.

27. Словом можна й нехотючи образити (про слово ПЕРЕСТАРІЛИЙ)

Серед тих значень, що має український префікс *пере-*, звернемо увагу на те, яке є у словах *переспілий*, *передержаний* — тощо. Отже, є "спілий овоч", "спілий помідор" і відповідно — *переспілий*. І аналогічно — *старий*, *старіти* і, мабуть, від нього дієприкметник *перестарілий* (а, можливо, тільки буквальний переклад російського *престарелый*?), тобто це щось більше, ніж *старий*. Такий відтінок має й слово *перестарілий*, яке зафіксовано у словниках, уживається (як і слово *перестарілий*) у побутовому мовленні, у пресі. А хіба Ви не відчуваєте насмішки у вислові, який побутував (та й ще побутує!) у нас — "піти на заслужений відпочинок"?

Поцікавтеся, чи в європейських мовах, які ви знаєте, існують подібні вислови.

28. Питання про ПИТАННЯ

Мова втрачала свою природну якість через засилля в ній

багатьох загальних фраз, універсальних слів, штапованих висловів. Про речі, які треба підтвердити ділом, говорили, що вони "в центрі уваги", будівельники не споруджували щось, а "стояли на трудовій вахті", постійно говорили про "певні успіхи", а боролися "за високі показники", "за виконання плану", "за знання"; навіть споконвічно мирну хліборобську працю перетворили в суцільну битву — "битва за врожай", "боротися за велике молоко", "битва за корм".

Одним з найбільш універсальних слів стало слово *питання* (і близьке за значенням *справа*). Зловживають ним, виступаючи на зборах, нарадах, пишучи різні ділові папери; численні сполучення з цим словом оканцеляють мовлення, роблять штапованим, "дерев'яним". Питання ставлять, піднімають, зачіпають, порушують, торкаються, розглядають, обговорюють, вирішують; воно важливе, першочергове, складне, злободенне, гостре, заслухане, поставлене, підняте, порушене, передане, болюче; виносять питання на передній край, на питанні зупиняються, недостатньо реагують на питання, справляються з питанням. До ще більшого оканцелярства мови призводить те, що віддієслівний за своїм походженням іменник *питання* вживається поряд з іншими віддієслівними іменниками. Декілька прикладів: "питання створення кормів", "вирішення питання фінансування", "питання збереження парку", "питання забезпечення розв'язання питання" та ін.

У багатьох випадках без слова *питання* легко можна обійтися, і це аж ніяк не впливає на значення повідомлення; можна також замінити іншими словами:

Доповідач торкнувся питань розвитку демократії
Хотів би зупинитись на питанні, яке мене найбільше хвилює

Не все вирішено в питанні збереження телят
На передній край виносять питання збільшення виробництва...

Соціальна шкідливість штампів у тому, що суспільство звикає до них. Тиражовані, повторювані, вони стають елементом суспільної свідомості і при низькому рівні критичного мислення, загальній байдужості до культури власного мовлення породжують інші. Це призводить до дрімучої одноманітності, сірості, безликості.

29. Що ПЛУТАЄМО, а що ПУТАЄМО?

Слово *плутати* вживається у прямому та переносному значенні. У прямому значенні — це "безладно переплітати нитки, волосся"; ще говорять "плутати ногами" у значенні "ходити повільно, мляво, ледве переступаючи". Переносне значення — "вносити безладдя, неясність у що-небудь, поміятися чи свідомо вводити в оману". Можна "плутати поняття, плани, думки, зізнання, слова, деталі, кольори, Івана з Міколюю". Уживається це слово й у стійкому сполученні "плутати карти", тобто "розладнувати чийсь плани, наміри, сподівання", а також у сполученні "плутати сліди", що має значення "змінюючи напрям руху, намагатися збити когось зі сліду". Слово *платати* має значення "стягувати путами — ремнями, мотузками, ланцюгами — ноги якої-небудь тварини, щоб обмежити її рух". Отже, можна "платати ноги, коні, лоша́та". Це стосується й похідних слів *поплатати* й *поплатаний*, *поплатаний* й *поплатаний*.

30. Ох, те ПО! Або: "По дорозі жук, по дорозі чорний"

Через посередництво російської мови великої сили набули конструкції з прийменником *по*. Серед них можна виділити такі, що виражають порівняно нові відношення: "виступ по центральному телебаченню", "проректор по навчальній роботі" та ін. Однак велику групу становлять конструкції, у яких слово *по* безпідставно замінили інші українські прийменники (а часто можна вжити взагалі безприйменникові вислови). Нижче наводимо фрази, що ілюструють найтипівші відхилення у вживанні прийменника *по*:

План по заготівлі
По технічним причинам
Заходи по забезпеченню

Змагання по стрільбі
Досвід по роботі з батьками
Працюють по багато років

По заявках
По виготовленню
По праці й честі
По створенню
План по продажу м'яса
Мешкаю по вулиці

План заготівлі
Через технічні причини
Заходи щодо (для) забезпечення
Змагання зі стрільби
Досвід роботи з батьками
Працюють багато років
Відповідно до заявок
Для виготовлення
За працю й шана
Для створення
План продажу м'яса
Мешкаю на вулиці (а йду по вулиці)

Раз по раз
По всіх правилах
Не по прямому призна-
ченню
По наказу директора

Раз у раз, щоразу
За всіма правилами
Не за призначенням

За наказом (відповідно до
наказу) директора
За нашими підрахунками
На тему

По наших підрахунках
По темі
Чимало поширених конструкцій з прийменником *по* легко
можна спростити. без шкоди для змісту, утворивши природ-
ніші:

Незадовільно проводились
роботи по підготовці тех-
ніки

Незадовільно підготовле-
на техніка

Жаркі місяці безжалісно
вдарили по деревах
Поговорити по душам
По одержанні диплома
По виконанні завдання

Спека безжалісно знищи-
ла дерева
Поговорити відверто, щиро
Одержавши диплом
Виконавши завдання

Перевантаження прийменником *по* призводить до штампо-
ваності мови.

З цим прийменником вживаються структури, ненорма-
тивність яких уже мало пояснювати тільки неправильним
вибором прийменника: "Передавали це ремесло з поколінням
по наслідству"; "Що уже зроблено по заповненню пустот?"

Такі конструкції, відтиснувши природні, поширилися в офі-
ційно-діловій, науковій, навчальній сферах, стали звичними
у побутовому мовленні: "надій молока по фермі"; "позитивно
характеризувався по роботі"; "по своїх кормових якостях"; "по
старій традиції"; "оцінка праці по кінцевому результату";
"визначається не по нормах зверху, а по фактичній необ-
хідності"; "розірвали угоди по поважних причинах"; "оплата
по кінцевих результатах"; "по узгодженню з проспілковим
комітетом"; "винагорода по підсумках річної роботи"; "пра-
цювати по складеному графіку"; "ми йшли по їх проханню";
"не по нашій вині"; "по підсумках результатів"; "по любому
поводу" та ін. Отже:

1) Прийменник *по* функціонує в українській та російській
мовах, однак у російській мові це один з найуніверсальніших
прийменників і конструкції з ним виражають велику кількість
найрізноманітніших відношень;

2) В українській мові прийменник *по* вживають з іменни-
ками, займенниками, числівниками; конструкції з ним вира-
жають такі відношення:

а) часові: "по обіді", "маю відпустку до 15 березня", "при-

ду по святах" (іноді можна замінити іменником у родовому
відмінку з прийменником після — "після свят");

б) об'єктні: "погладив по голівці", "по коліна у воді";

в) мети: "пішов по воду", "пішла по гриби (і за грибами)",
"поїхав по рибу";

г) кількісні відношення: "по 15 осіб у групі"; "працює по
10 годин на добу";

д) найчастіше вживаємо цей прийменник на позначення
просторових відношень: "по садочку ходжу", "по діброві вітер
вие", "по дорозі жук..." І якщо відчуваєте, що Вас "обволікає"
прийменник *по*, згадайте рядки відомих пісень, погортайте
довідкову літературу. Мудреці стверджують, що чужу мову
можна вивчити за півроку, а свою треба вчити все життя. І ще
казали: нерозумний той, хто вважає, що рідну мову знає
досконало.

31. "Більша ПОЛОВИНА". Неправильно!

Половина — це одна з двох рівних частин, на які поділено
ціле. Тому нелогічно говорити про *більшу чи меншу половину*.
У реченнях "На зборах є більша половина працівників", "Я
прочитала більшу половину книжки" — мовностилістична
помилка. Зміст речень можна передати по-різному. Можливі
варіанти: "На зборах є більше ніж (як) половина праців-
ників"; "На зборах є більша частина працівників"; "Я прочи-
тала більше ніж (як) половину книжки".

32. Про українські слова ПРИЗВИЩЕ І ФАМІЛІЯ

В українській мові є ці два слова, але за існуючими норма-
ми вони мають різне значення: українське *прізвище* вжи-
вається у значенні російського "фамилия", а українське
фамілія (запозичене з латинської, сьогодні трактується як
застаріле) — має значення "родина", "члени родини", "рід".
Споріднене з ним слово *фамільний* уживається у сполученні
"фамільний (-і) герб, портрет, альбом, цінності". Отже, треба
говорити: "Прошу назвати Ваше прізвище" і запитувати: "Ва-
ше прізвище, ім'я?"

33. Коли можна сказати "Я ПРОСТИЛА"?

Українське слово *простити* вживається у значенні "від-
пустити комусь гріхи", "помилувати когось", рідше "вибачи-
ти комусь" і пов'язується з такими словами, як *прощення*,

проща (де маємо закономірне чергування *ст-щ*): "Прости і помилуй нас, Боже!", "Бог простить", "прости мені, мій батечку!" Якщо скласти тематичний словник, то в нього ввійдуть слова *гріх, грішити, покаятися, каяття, прощення, проща, битися в груди* (у значенні "каятися", "просити прощення за гріхи") та ін.

У російській мові є близькозвучні слова "простить" і "простить, прощать", які вживаються у різних значеннях:

Простить

Простить, прощать

Застудитися

Простити, вибачити, пробачити

Отже, маємо випадковий збіг звуків у словах з різним значенням у двох мовах. Це так звані міжмовні омоніми.

Якщо українець (чи українка) каже: "Я простила, маю високу температуру", то він (чи вона) втратив здатність відчувати значення слова, стає "глухим" до мови. Потрібно: "Я застудилася (простудилася)", "маю гарячку (високу температуру)".

34. Коли РАХУЄМО?

Фактом нашої мовної свідомості стали ненормативні вислови "я прийшов на рахунок квартири", "рахую, що ви помиляєтесь", "рахую можливим" та ін. При доброму знанні української та російської мов легко виявити, що не кожне значення російського слова *считать* перекладається на українську мову як *рахувати* і відповідно не кожне значення російського слова *счёт* як *рахунок*. Декілька прикладів:

Считать возможным

Считать своим долгом

Каждая минута на счету

На этот счет

Это не в счет

Покончить счеты

Жить на чужой счёт

В конечном счете

Можна сказати "вніс гроші на рахунок у банку", "відкрив рахунок", "заплатив згідно з рахунком", а наведені фрази потрібно виправити: "Я прийшов поговорити про квартиру

(стосовно квартири)", "Вважаю (думаю), що Ви помилися", "Вважаю за можливе".

35. Про одне недолadne слово, або: коли вживати префікс СПІВ-?

Недолadним назвав Борис Антоненко-Давидович слово *співпадати*. У реченні "Моя думка не співпадає з твоєю" це недолadne слово треба замінити "не збігається", "не сходиться". Таким же недолadним є всі підстави вважати слово *співставляти*, яке є калькою, невдалою з погляду словотворчої семантики, з російського *сопоставлять*. Треба пам'ятати, що українська мова виробила словотворчу модель, де префікс *спів-* (як відповідник старослов'янському *со-*) є переважно в назвах осіб, які з кимось щось роблять, чи дій, які передбачають "робити щось з кимось". Наприклад: *собеседник* — співрозмовник, *сотрудник* — співпрацівник, *содоклад* — співдоповідь, *сострадать* — співчувати. Російські слова з префіксом *со-*, які мають інші значення, перекладаються й іншими відповідниками: *соблазнитель* — спокусник, *звідник*; *сознание* — свідомість; *соперник* — суперник; *сопоставлять* — зіставляти, порівнювати.

Отже, не "співставляти витрати й прибутки"; не "співставляти факти", а "порівнювати, зіставляти", не "співставляємо ці два образи", а "порівнюємо".

36. "ТАК ЯК". А чому не БО, ТОМУ ЩО, ЧЕРЕЗ ТЕ ЩО?

Автономність української та російської мов виявляється й у вживанні таких давніх слів, як сполучники. Маючи багато спільного, сполучники обох мов різняться між собою. Наприклад, український сполучник *і* може чергуватися з *и*, синонімом (правда, не у всіх випадках взаємозамінним) може бути сполучник *та*. Однаковий, на перший погляд, у російській мові сполучник *и* таких особливостей не має. Певні різниці є і в інших групах сполучників. Українські сполучники, які в складному реченні приєднують підрядну частину зі значенням причини, це — *бо, тому що, через те що, оскільки*, у зв'язку з *тим що*. Не важко помітити, що сфера функціонування їх неоднакова: останній частіше вживається в офіційно-діловому мовленні. Російська мова виробила свого групу сполучників із значенням причинності: *ибо, потому что, так как, поскольку, оттого что*. У реченнях "Збори не

відбулися, так як прийшло мало людей", "Ми не прийшли вчасно, так як ішов дощ" ненормативним є сполучник *так як* (треба: *тому що, бо та ін.*): Уживання *так як* можливе хіба що тоді, коли *так* залишається в головній частині, а як починає підрядну, найчастіше порівняльну: "усміхався так, як його мати", "говорив так, як ніколи досі". Пам'ятаймо: буквальный переклад нікому честі не робить.

37. "З нього мало ТОЛКУ". Неправильно!

Виділене у заголовку слово (і спільнокореневе *толковий*) в українській літературній мові ненормативне. Однак у розмовно-побутовому мовленні деяких українців можемо почути "з нього буде толк", "толком не знаю", "робить (говорить) без толку", "збивати з толку", "він такий безтолковий". Слова *толк, толковий* є нормативними у російській мові і утворюють чимало стійких сполучень, насамперед розмовного характеру, до яких в українській є свої природні відповідники.

Не возьму в толк
Сбиваться с толку

Не збагну, не второпаю
Збитися з пантелику, спантеличитися

Из него толк выйдет
Не будет из него толку

З нього будуть люди
Не буде з нього пуття (нічого доброго)

Что из него толку?

Яка з нього користь?
Яка рація? який сенс?

Что толку?

Ще раз нагадуємо: деформації на рівні словосполучень, стійких висловлювань (фразеологізмів) дуже небезпечні для мови, бо розбалансовують її граматичну систему, зокрема синтаксис, яка найбільше відбиває особливості національної мови.

38. Виходжу "у фрезерного заводу" чи "КОЛО (БІЛЯ) фрезерного заводу"?

Одним з проявів закону милозвучності (евфонії), що характерний для української мови, є чергування прийменників (і префіксів) у - а. У російській мові прийменники у та а не чергуються; вони зберігають свою цілковиту самостійність. Поєднуючись із родовим відмінком, російський прийменник у вживається при позначенні дуже близького місця перебування кого чи чого. Українська мова до таких конструкцій (прийменник у + родовий відмінок) має зовсім інші відповідники. Порівняймо:

Быть у власти
Встречаться у входа в театр
Дом у самого берега

Сидеть у руля
Мыть руки у крана
У телефона

Бути при владі
Зустрічатися коло (біля) входу (при вході) до театру
Будинок коло (біля) самого берега (при самому березі)
Сидіти за кермом
Мити руки під краном
Коло (біля) телефону, при телефоні

Фрази "зустрілися у берега", "виходжу у фрезерного" не нормативні. Треба: "зустрілися коло (біля, край) берега", "виходжу коло (біля) фрезерного заводу"...

39. Не плутаймо слів ЯЩИК, СКРИНЬКА, ШУХЛЯДА!

Найбільш "українським" серед слів цієї тематичної групи є слово *скриня*, яке здавна вживалося в Україні на означення виду меблів, а також посудини у млині, куди падає мука. Ще порівняно недавно скриня була майже у кожній українській хаті; у ній зберігали одяг, коштовні речі. Слово ввійшло у прислів'я "Добра (мудра) господиня, коли повна скриня".

Скринькою сьогодні називають малу скриню. У спеціально обладнану (має насамперед отвір) скриньку вкидають кореспонденцію. З цим словом утворено сполучення: "поштова скринька", "скринька для скарг і пропозицій", "скринька для запитань", "скринька для бюлетенів" та ін.

Шухляда — це назва частини меблів (шафи, стола, буфета і т. ін.), яка висувається. У шухлядах можна зберігати ключі, ножі, ложки, зошити, туди складають білизну, там тримають різні дрібні предмети.

Слово *ящик* відоме в українській мові, але, як засвідчує Словник Грінченка, воно ще в минулому столітті вживалося у значенні: а) частина воза; б) горнятко. Сьогодні вони майже втрачені, натомість розвинулися інші. Слово *ящик* рекомундують уживати у значенні "дерев'яний предмет для зберігання або перевезення інших предметів". У такому значенні воно засвідчене у творах українських письменників переважно останніх десятиліть.

Дехто не розрізняє значення слів *ящик, скринька, шухляда* і вживає *ящик* і там, де в літературній мові узвичаїлися інші слова. Неправильно "поштовий ящик", "ящик письмового стола". Потрібно "поштова скринька", "шухляда письмового стола".

40. Недоречно вживати словосполучення "МІЙ АВТОПОРТРЕТ", "МОЯ ВЛАСНА ДУМКА"

Це так звані тавтологічні вислови. Запам'ятаймо, чому недоречними є фрази:

Адреса місця проживання (адже адреса — це і є місце проживання)
 Бачити сновидіння (бачити і видіти — це синоніми)
 Вільна вакансія (слово *вакансія*, яке походить з латинської мови, означає "вільне місце")

Моя автобіографія (перша частина цих складних слів авто- походить з грецької мови і означає "сам", має значення "власний")
 Мій автопортрет (займенник мій — це ж є — "власний", "особистий")
 Мій власний погляд
 Моя власна думка
 Моя особиста справа
 Моє особисте враження
 Пам'ятні сувеніри

(*сувенір* — слово французького походження, що означає "спогад", "пам'ять"). Отже, *сувенір* — подарунок на спомин або річ, пов'язана зі спогадами". Слово *сувенір* можна замінити сполученнями "річ на спомин", "пам'ятний подарунок"
 (період — означає проміжок, відрізок часу, упродовж якого щось відбувається)
 (у слові *сьогоднішній* уже є *корінь* день)

Період часу

Сьогоднішній день

Пам'ятаймо, що в поезії, у народних піснях тавтологія часто виправдана, бо виконує певну естетичну функцію: "Де ж ти зиму зимував?" "Ночував я нічку", "рано-пораненьку" та ін.

**41. "Пробачте мене" чи "пробачте мені"?
 "Хворий грип" чи "хворий на грип"?**

Ненормативними можуть бути не лише слова, їх форми, а й сполучення слів. У фразах "вибач мене", "згідно наказу", "згідно цього документа", "хворий грип" усі слова українські, але порушено правила керування (синтаксичний зв'язок, який вимагає, щоб залежне слово було у відповідному відмінку). Наведені сполучення потрібно виправити так.

Вибач мені

Згідно з наказом, згідно з розпорядженням, згідно з документом

Хворий на грип, хворий на лейкемію, хворий на дифтерію, хворий на кір

За такою ж моделлю будуються сполучення недугу", "захворіти, хворіти: "захворів на невиліковну недугу", "захворів на цукровий діабет", "хворів на дизентерію".
 Пам'ятаймо: у тлумачних, перекладних словниках при багатьох словах у дужках подано питання відповідного відмінка. Отже, легко себе перевірити, чи не порушуємо норми щодо керування.

42. Як правильно питати про час і як відповідати на такі запитання?

У центральних областях України питання про час задають переважно російською мовою: "Скільки часів?" або ж калькують: "Скільки зараз годин?". Можливо, що в російській мові це давнє запозичення з німецької мови. У слов'янських мовах запитують не "скільки" годин, а "котра" година. Про кількість запитують не "скільки" годин, а "котра" година. Про кількість рахують не "скільки" годин, а "котра" година. Про кількість працюють не "скільки" годин, а "котра" година. Про кількість віддаленні їх від нульової позначки. Тому українською потрібно запитувати: "Котра година?", "О котрій годині починаються заняття?", а не "В скільки годин?". Відповідаємо: "Зараз третя година", "Заняття починаються о пів до дев'ятої (пів на дев'яту)". Можна ще сказати "о восьмій тридцять". Годину називаємо порядковим числівником від 1 до 24: "Поїзд приходиться точно о двадцять першій годині п'ятнадцять хвилин".

Наведемо кілька прикладів з творів Івана Франка, чие

Після слова *вибач* (а також *пробач*, *пробачте*) мусить бути слово у давальному відмінку: "вибачай сестрі (братові, друзям)", "пробачте нам".
 В українській мові слово *згідно* поєднується за моделлю: згідно + прийменник + орудний відмінок, у російській — за формулою: согласно + форма родового відмінка.
 Слово *хворий* керує іншим словом, що є назвою хвороби, за допомогою прийменника *на* + знахідний відмінок

знання живої української мови, її історії, діалектів були справді подиву гідними: "Вставши о восьмій, він поснідав"; "вибіг о дванадцятій", "завтра об одинадцятій перед полуднем", "пішов о дванадцятій замість о першій" та ін. У творах Володимира Самійленка, якого Франко особливо цінував за мовну довершеність, порівнював його мову з природним джерелом, називав її "наскрізь інтелігентною", знаходимо у часових конструкціях тільки порядкові числівники: "рівно о дев'ятій", "о пів до другої", "засидівся до одинадцятої години", "була друга година ночі", "скоро вдарить дванадцята", "не пройшло й чверті години" та ін.

У побуті допускають ще такі визначення часу, як "без десяти хвилин четверта", "п'ять хвилин на другу". Зате не рекомендуємо вживати поширені в західних областях звороти "тепер три на четверту". У Східній Україні це зрозуміють як "третя година три хвилини" або "три хвилини по третій", але в Галичині це має значення "третя година сорок п'ять хвилин", бо під словом *три* розуміють не хвилини, а чверті години.

Цілком незрозумілою буде скорочена відповідь: "Вже десять по пів" на запитання: "Котра година?" Яких це аж "десять по пів"? Відповідь не повна: йдеться не про "попів", а про "десять хвилин по пів до восьмої".

Рідкісний в українській мові прийменник *о*, вживаний для вираження часу ("о дванадцятій годині") перед числівником одинадцята, має форму *об* (для уникнення збігу двох *о*): "об одинадцятій". Не можна замінювати прийменника *о* прийменником у (*о*): "в третій годині" чи вживати сполучення "в три часа".

Іноді чуємо: "Яка година?" Цей вислів нормативний тоді, коли слово *година* вживаємо у значенні "певний період часу", "певний момент". Сосюра, наприклад, пише: "Любіть Україну... в годину щасливу і в радості мить, любіть у годину негоди!" Отже, на запитання "яка година?" треба відповідати "година світла, сонячна, весела, ясна, сумна". Як видно з прикладів; підкреслюється тільки якість, а не порядок у лічбі.

Неграмотним є запитання: "Скільки на ваших?", коли просимо когось глянути на свій годинник (російський іменник *часы* має форму тільки множини. Потрібно: "Скажіть, будь ласка, котра година?")

43. Які помилки допускаємо.

коли говоримо про приблизну кількість?

Для позначення приблизної кількості в українській мові вживаємо:

1) Сполучення прислівників *близько, коло, приблизно, до* з числівниками, які ставимо у відповідному відмінку: "приблизно двісті чоловік", "близько (коло) ста сорока", "меблі коштують до п'яти тисяч".

Увага! Прийменник *біля* вживається тільки в конструкціях з просторовим значенням: "біля хати", "біля лісу";

2) Різноманітні конструкції зі словами "(не) більше ніж (як)", "менше ніж" та ін.: "на засіданні більше ніж (як) сто чоловік";

3) Сполучення, у яких числівник стоїть після іменника (який завжди має форму родового відмінка множини): кілометрів десять, кілограмів сто.

Увага!

а) Сполучення "порядка трьох кілометрів", "порядка семи тисяч", які дехто вживає на позначення приблизної кількості, не є нормативними. Не забуваймо, що слово *порядок*, яке функціонує в українській та російській мовах, має свої особливості в кожній з них;

б) Сполучення "без малого сотня", "почті сотня" теж не є нормативними в українській мові.

44. "Заспіваймо пісню веселеньку...!" А може, "Давайте заспіваємо пісню!"?

У російській мові утворюються форми наказового способу другої особи однини і другої особи множини:

пой, пойте,
работай, работайте...

Як правило, відсутня проста форма наказового способу для першої особи множини. Вона утворюється хіба що від окремих дієслів і має розмовний відтінок (споемте, пойдіте).

Українська мова має форми другої особи однини, а також першої і другої особи множини:

співай, співаймо, співайте
працюй, працюймо, працюйте

Щоб виразити наказ чи заклик до дії групі осіб, які перебувають разом із суб'єктом (ми), російська мова вживає сполучення частки *давай* (або *давайте*) з формою першої особи множини дійсного способу доконаного виду майбутнього часу: "давайте поработаем!" "давайте споем!"

Ці словосполучення часто проникають в українське мовлення: "давайте заспіваємо", "давайте поміркуємо", "давайте проголосуємо", "давайте попрацюємо".

По-українськи просто: *заспіваймо, поміркуймо, проголо- суймо, попрацюймо.*

Заклик "Попривітствуем нашего юбіляра с восьмидесяти- летием"! повинен звучати українською "Привітаймо нашого юбіляра", а не "привітаємо", бо йдеться не про дію, що має відбутись у майбутньому часі, а про заклик чи наказ до дії.

Форма "давайте" в українській мові вживається у своєму прямому значенні, коли поєднується з іменниками, що означають певні предмети: "щоденно давайте дітям свіжі соки". До речі, у творах Шевченка не зафіксовано ні одного сполучення слова *давайте* з дієсловом майбутнього часу доконаного виду.

Забуваємо, що українська мова для вираження заохоти, спонуки до дії здавна користувалася також спонукальними частками *нум* або *нумо*, що поєднувала форми наказового способу будь-якої особи числа або інфінітива:

Гей нум, братця, до зброї, на герць погуляти,
Слави здобувати! (Народна пісня)

Гей нумо, нумо враз
Шабельки погострім,
Кульбаки підтягнім,
Труби трублять тривогу,
Час нам, час нам у дорогу!

(Левко Лепкий)

Хіба не краще це звучить, ніж "давайте погостримо ша- бельки, давайте підтягнемо кульбаки"?

45. Зважаймо на закони українського словотвору

Часто в усному мовленні маємо відхилення від норм ук- раїнського словотворення. Яка причина помилок? Треба ус- відомити, що багато слів в українській мові та в інших слов'янських мають спільний корінь, але різняться суфіксами, префіксами; при творенні слів у кожній з мов діють свої закони у чергуванні звуків, часто буває інший наголос.

Порівняйте українські і російські слова і запам'ятайте від- мінності у їх структурі, додайте до цього списку інші слова.

Англійці
банкрут
велетень
виделка
взимку
влітку
вночі
водій
воронезький

Англичане
банкрот
великан
вилка
зимой
летом
ночью
водитель
воронежский

восени
гречка
дискутувати
долоня
дощ
заплатити
іграшка
італійці
казка
киянин
краса
красуня
курка
курячий
лікер
ліки
манекенниця
морозиво
м'який
навесні
напій
ножиці
огірочок
однаковий
перехрестя
печатка
планування
поволзький
подарувати
подарунок
подорожчати
полиця
празький
приймати
реєстрація
рогівка
світло
тези
тиша
ткаля
тренування
увечері
шахи
шахіст
яблуко

осенью
гречиха
дискутировать
ладонь
дождь
уплатить
игрушка
итальянцы
сказка
киевлянин
красота
красавица
курица
куриный
ликёр
лекарство
манекенщица
мороженое
мягкий
весной
напиток
ножницы
огурчик
одинаковый
перехрёсток
печать
планирование
поволжский
подарить
подарок
подорожать
полка
празский
принимать
регистрация
роговица
свет
тезисы
тишина
ткачиха
тренировка
вечером
шахматы
шахматист
яблоко

46. Зменшені і пестливі чоловічі імена в українській мові

При всій великій різноманітності такі утворення мають одну спільну ознаку: закінчуються нульовою флексією після твердого чи м'якого приголосного (Іван, Семен, Гриць, Сень) або одержують флексію -о (Левко, Михайло, Сенько, Грицько, Андрійко, Федько...). Нульове закінчення або закінчення -о мають пестливі чоловічі імена, утворені з допомогою різних суфіксів: Петрик, Андрійчик, Лесик, Грицуньо, Петруньо, Івасечко, Славцьо, Богданцьо, Микольцьо...

Від таких зменшених і пестливих чоловічих імен утворено чимало українських прізвищ: Васильченко, Андрійченко, Левченко, Іванченко, Сергійченко (від Василько, Андрійко, Левко, Іванко, Сергійко з додаванням суфікса -енко і закономірним чергуванням приголосних к-ч), Андрусів, Петриків (від Андрусь, Петрик з допомогою суфікса приналежності -ів) та ін. До речі, такі прізвища навіть називають своєрідною візитною карткою українця.

Закінчення -а мають поодинокі українські чоловічі імена: Микита, Микола, Сава, Хома, Ілля.

Інакше утворюються зменшені та пестливі чоловічі імена в російській мові. Всі вони дістають флексію -а та відмінюються за парадигмою іменників 1-ї відміни: Андрюша, Володя, Гриша, Миша, Саша, Юра... Можуть бути зі зменшеними суфіксами (Николенка, Гришутка, Петенька), але при обов'язковій флексії -а.

Ці форми зменшених і пестливих імен дуже поширилися серед українського населення міст Східної України. Тут майже зникли давні українські імена Івась, Петрусь, Грицько, Олесь, Лесько, Богданчик.

Безперечно, не все вдається повернути (і декретом цього не зробимо!). Нашою реальністю є те, що кожний десятий українець українську мову не вважає вже рідною (дані перепису 1989 р.). У мовну свідомість прийшли й інші імена. Але відроджується історична пам'ять, до багатьох приходять усвідомлення причетності до народу, який і в способі творення пестливих імен має свої особливості. То, може, усуваючи деформації в лексиці, фонетиці, морфології, синтаксисі, подумаймо, щоб і через дитячі імена виразити причетність до свого корінного етносу. І нехай тут скажуть своє слово наші молоді сім'ї.

47. Чому правильно "РІЗКИЙ БІЛЬ", а не "РІЗКА БІЛЬ" ?

Для всіх іменників української мови, крім множинних, властивий рід. Визначення роду у багатьох випадках пов'язане з труднощами.

Мусимо пам'ятати: 1) В українській мові є чимало структурно подібних слів, які мають інший рід та інший тип відмінювання: меч — ніч, гнів — кров, Корсунь — Умань, біль — сіль, гілля — рілля, земля — теля — Золя, мати — Карпати, каша — лоша. Отже, Корсунь зелений іменник відмінюється як хлопець, кінь, Умань зелена іменник відмінюється як тинь, радість, Чернівці зелені (бо це так званий множинний іменник), Сочі зелене (іменник Сочі не відмінюється, його рід визначається за загальним словом місто).

2) Категорія роду для більшості іменників невмотивована; часто іменники на позначення того самого поняття можуть мати інший рід: дорога, шлях, шосе; хата, дім.

3) Ті самі поняття у різних мовах можуть мати для свого позначення слова, що належать до різних родів: білоруське чень — чоловічого роду, а український відповідник тинь — жіночого. Українські слова біль, Сибір, дріб, степ, накип, масил — чоловічого роду другої відміни, а російські відповідники боль, Сибирь, дробь, степь, накипь, насыль — жіночого роду третьої відміни. Український іменник путь — чоловічого роду, а російський — чоловічого. Тому й відмінкові закінчення однакових у двох мовах іменників можуть бути зовсім іншими. Українською мовою правильно "болем сповнилося серце матері", "є у продажу", "гарний посуд" (не "бідло сповнилося серце", "є у продажі", "гарна посуда"), російською — "болью", "есть в продаже", "хорошая посуда".

4) При визначенні роду треба брати до уваги закінчення не тільки називного відмінка, а й інших, особливо родового та орудного. Наприклад, у пісні співається: "За Сибіром сонце сходить" (таке саме закінчення, як у словах лісом, столом, отже, Сибір — чоловічого роду); або говоримо "десятковим дробом" (таке закінчення, як у іменників столом, лісом). Отже, мало підставляти слова цей, ця, це чи він, вона, воно, як це пишуть у багатьох шкільних підручниках, а у сумнівних випадках треба таки заглянути у словники.

48. Дещо про категорію множини і поняття збірності

Категорія числа — одна з основних категорій іменника.

Більшість іменників утворює форми однини (назва окремого одного предмета) і форми множини (назва двох або більше предметів). Від іменника *корінь* — множина *корені* ("два корені лиха"), *прилад* — множина *прилади* ("користаємо з окремих приладів"), від *кіл* — *коли* ("з колами в руках"), *прут* — *прути* ("два пруті поля") — місцева назва міри поверхні), *ремінь* — *ремені* ("дістав зо два ремені"), *камінь* — *камені* ("вимощена каменями дорога") ...

Зовсім окремим видом іменників є слова, що означають невизначену кількість однорідних предметів, які існують у певній сукупності. Їх лексичне значення таке ж, як і названих предметів, але граматично вони становлять зовсім окремий клас іменників: одиничні іменники — чоловічого роду другої відміни твердої або м'якої групи (*прилад, колос, ремінь, камінь*), а збірні — це іменники середнього роду другої відміни м'якої групи з флексією *-я*: *приладдя, волосся, колосся, вугілля, каміння, пруття, коріння* ... Вони означають не один предмет, а багато таких самих предметів і тому за значенням наближаються до форм множини. Це дає підставу до виникнення помилкових сполучень таких іменників з прикметниками у формі множини: "канцелярські приладдя", "міцні коріння", "запахні зілля". Це груба помилка, що полягає в змішуванні множини з поняттям збірності. Найчастіше бачимо такі помилкові сполучення у написах на крамничцях: "Шкільні і канцелярські приладдя". Правильні сполучення: "міцні коріння", "буїне волосся", "запахне зілля", "золоте колосся", "тверде каміння", "гнучке пруття", "шкільне приладдя" ...

49. "Гарна МЕБЕЛЬ" чи "гарні МЕБЛІ"?

Що ми повинні знати про форми числа українських іменників, щоб не порушувати мовної норми:

1. Переважна більшість іменників має форми однини множини (*стіл* — *столи*, *зошит* — *зошити*, *ліс* — *ліси*).
2. Частина іменників має форму тільки однини (*Київ, географія, мілітаризм, хліборобство, будівництво, баранина, аспірин, клей*). Сюди належать і збірні іменники (*молодь, малеча, волосся, гілля*).
3. Значна кількість іменників виступає тільки у формі множини (*Карпати, Чернівці, мемуари, вибори, ресурси, джунглі, висіаєлі, вершки*).
4. Запам'ятаймо, що в українській та російській мовах є іменники-відповідники, що відрізняються формами числа:

Двері (мн.), широкі двері
Меблі (мн.) — м'які меблі
Похорон (одн.)
Був на похороні брата
Волосся (одн.) — довге волосся
Чорнило (одн.) — червоне чорнило
Годинник (одн. і мн.), гарний годинник, гарні годинники

Дверь (одн.), широкая дверь
Мебель (одн.) — мягкая мебель
Похороны (мн.)
Был на похоронах брата
Волосы (мн.) — длинные волосы
Чернила (мн.) — красные чернила
Часы (мн.), хорошие часы

Отже, українською мовою правильно "гарні м'які меблі" (а не "гарна м'яка мебель"), "густе волосся" (а не "густі волоси").

50. Про деякі форми іменників, що є назвами істот

У назвах людей і тварин додаток має таку форму знахідного відмінка множини, що дорівнює родовому: "зустрів дівчат", "побачив жінок", "продав волів", "пасе овець".

Від назв домашніх тварин прямиї додаток може мати й форму, що дорівнює називному відмінкові множини: "Мені тринадцятий минуло, я пас ягнята за селом" (Т. Шевченко).
Пропив воли, пропив вози, пропив ярма ще й занози" (Чуцька пісня)

51. Українські прізвища на -О

Українські прізвища на *-о* в російській мові тепер переважно не відмінюються. В українській мові їх треба обов'язково відмінювати: Шевченко, твори Шевченка, пам'ятник Шевченкові, з Шевченком у серці; утворюються й форми множини: Шевченки, Шевченків, Шевченкам, Шевченків, Шевченками, Шевченках.

Грубі помилки: "вулиця Івана Франко", "вручили листа Івану Коваленко", "доповідь виголошена Володимиром Івановичем Полохало". У всіх цих випадках чоловіче прізвище на *-о* треба ставити у формі відповідного відмінка, відмінювати за зразком іменників на *-о* (*Дніпро, батько, дядько*). Отже, "вулиця Івана Франка", "вручили листи Іванові Коваленкові".

52. Назви осіб чоловічого роду в називному множині

Навіть серед людей з вищою освітою можемо чути: "учителя пішли", "директора (інженера) засідають", "зібралися офіцера", "мої друзя прийшли". Наголос, як правило, ставлять на закінченні. Це не українські форми. У називному множині іменники чоловічого роду другої відміни, що є назвами осіб, мають закінчення *-и* (для твердої групи): *директори, офіцери* та *-і* (для м'якої і мішаної групи): *учителі, друзя*.
Не вживайте за російською мовою форм *директора, інженера, учителя, офіцера, друзя*...

53. Не плутаймо закінчень *-у (-ю)* та *-а (-я)* у родовому відмінку однини іменників чоловічого роду другої відміни

Запам'ятаймо: закінчення *-а (-я)* у родовому відмінку однини мають переважно іменники, коли вони позначають конкретні одиничні предмети, а також є назвами осіб, тварин: "сторінка зошита", "книжка брата", "відповідь учня", "нема коня". Назви явищ природи, установ, ігор, речовин, слова в позначенні збірності, назви почуттів, вчень та інших абстрактних понять мають закінчення *-у (-ю)*: "нема морозу", "подуви вітру", "коло цуму", "студент університету", "змагання з футболу", "трохи цукру", "кілограм меду", "спалахи гніву", "без болю", "прихильник ідеалізму". Тому неправильно: "кого до гастронома", "працівник факультета"...

Російські відповідники у такій формі мають закінчення *-а (-я)*. Отже, в українських іменниках чоловічого роду другої відміни у родовому відмінку кількісно переважають форми з *-у (-ю)*.

Увага! Окремі українські слова залежно від значення можуть мати різне закінчення: "не одержав листа" і "насипали жовтого листу"; "коло каменя росте береза" і "нема каменя на будову"; "книжка Івана Мороза" і "нема морозу"; "підійшов до телефонного апарата" і "органи державного апарату".

54. Перевагу закінченням *-ові, -еві*

Українська мова знає два закінчення давального відмінка однини іменників чоловічого роду другої відміни — *-ові, -еві (-еві)* і *-у (-ю)*: *батькові, Тарасові і брату, фотографу*.

Закінчення *-ові, -еві* переважає в південно-західній частині України, *-у (-ю)* — у північно-східній.

В останні десятиліття активізувалося закінчення *-у (-ю)*, властиве російській мові. З'явилися цілі блоки з цим закінченням: "Висловлено недовіру директору Івану Петренку та його заступнику Віктору Коваленку".

Отже, викиньмо *-ові, -еві* з української мови, і це буде ще один крок до зближення української мови з російською, хоч це в 60-х роках мовознавці застерігали: з точки зору граматичної культури конструкції з формами на *-у (-ю)* не можна вважати правильними (А. Т. Жовтобрюх).

Українська літературна мова перевагу надає формам на *-ові, -еві*. Прочитаймо уважно поезію Шевченка і переконаємося, що тільки поодинокі іменники поет уживав із закінченням *-у*: *фотографу*. Ще кілька фактів. Микола Вороний, якого вважали добрим знавцем української мови і до якого не раз зверталися за фаховою допомогою, назвав один з віршів — вірш "Іванові Франкові", не вбачаючи у цьому (два слова поряд із закінченням *-ові*) відходу від самого духу мови чи якусь мовностилістичну невправність. Леся Українка, присвячуючи вірш Драгоманову, пише "Дядькові Михайлові". На відзначення 80-річчя від дня народження і 20-річчя від дня смерті на приміщенні колишньої української приватної гімназії в Дрогобичі зробили напис, у якому всі іменники в назві в Дрогобичі зробили напис, у якому всі іменники в давальному відмінку із закінченням *-ові*: "Великому синові України Іванові Франкові — дрогобицька земля". Публіцист і редактор газети "Українська думка" (Великобританія) у великій присвяті до роману "Нас розсудить Бог" усі іменники чоловічого роду вживає тільки із закінченням *-ові, -еві*: "Присвячую гетьманові — мученикові Павлові Полуботкові, безстрашному борцеві за права й вольності українського народу" (іні): Львів — Львову, Київ — Києву, рів — рову, острів — острову. Прізвища з суфіксами *-ин, -ін, -ін* можуть мати закінчення *-у*, а також *-ові*: *Кравчишин — Кравчишину, Кравчишинові; Зорін — Зоріну, Зорінові*...

55. "Не звернув увагу" чи "Не звернув уваги"?

Іноді виникає сумнів: чи коло перехідного дієслова ставити іменник у знахідному відмінку, чи в родовому. Перехідне дієслово, як правило, керує знахідним відмінком без прийменника (відповідає на питання "кого" або "що"): "брат зламав ногу", "учень написав твір", "вишила сорочку", "розв'язав

задачу", "прочитав лекцію", "сказав правду". Коли присудок виражає заперечення, прямий додаток найчастіше стоїть у родовому відмінку: "Він не зламав ноги", "не написав твору" "не віддав позиченої книжки" "не сказав усїї правди"...

Згадаймо рядки з відомої пісні: "Ой не хочу хатки, ані сіножатки, ні ставка, ні млинка, ні вишневого садка".

Родовий відмінок означає також, що дія переходить лише на частину предмета: "з'їсти хліба", "випив води", тобто не "весь хліб", не "всю воду". Говоримо: "позич мені книжки"; і хоч маємо на увазі цілу книжку, однак формою родового відмінка виражаємо обмеження часу — беремо книжку не назавжди, а на деякий час.

Тому потрібно говорити: "звернув на це увагу" і "не звернув на це уваги", "порушує Закон про мови" і "не порушує Закону про мови".

56. По кімнатах, по селах...

У місцевому відмінку множини українські іменники мають закінчення -ах, -ях (а не -ам, -ям): "в лісах", "по полях", "на озерах", "на вівцях", "на ріках". Вислови "рачує по пальцях", "читає по складах", "ходив по кімнатах", "по наших підрахунках" — ненормативні. Закінчення -ам буває тільки в давальному відмінку множини: "Дам лиха закаблукам..." (Народна пісня).

Потрібно зважати ще й на закони словосполучення. Якщо конструкції "читати по складах", "ходити по кімнатах", "ізувати по селах" побудовані відповідно до норм української граматики (прийменник *по* виражає просторові відношення), то в інших випадках треба шукати варіанти: "рачує на пальцях" ("рачувати по пальцях" має інший семантичний відтінок), "за нашими підрахунками".

57. Коли ОЧКА, а коли ОЧКИ?

Українські іменники середнього роду на -о — відро, вухо, озеро, яблуко, очко (зменшене від *око*) — мають у називному і знахідному множини закінчення -а: відра, вуха, озера, очка (у пісні: "чорні очка, чорні очка, як терен"), яблука (у російській мові: "купите яблоки!")

Від іменника *око* замість множини, вживається стара форма двоїни — *очі*. Від слова *очко* (спортивний термін) уживають за російською мовою тільки форму множини *очки*. Замість російського *очки* (назва оптичного приладу) вживаємо латинське за походженням слово *окуляри*.

58. Теля, ягня...

Російська мова має три відміни іменників, що відповідають українським 1-3 відмінам. Але в українській мові є ще четверта відміна. Це два типи іменників середнього роду, а саме:

- іменники, що при відмінюванні одержують суфікс -ен- (*ім'я, плем'я*);
- іменники, що при відмінюванні дістають суфікс -ат- (-ят-).

Іменників першого типу дуже мало, вони зникають, іноді уподібнюються до іменників середнього роду другої відміни. Так, іменник *ім'я* нерідко замінюється іменником *імено*, *знам'я* — *знамено*.

Іменники, що при відмінюванні одержують суфікс -ат- (-ят-), становлять в українській мові численну групу. За лексичним значенням — це назви молодих тварин і птахів (*теля, лоша, курча, горобеня, поросля, щеня, кошеня, каченя, курча, вороня...*). Сюди належать і назви малих предметів (*санчата*) чи пестливі назви частин тіла (*оченята, ноженята, рученята*). Уживаються тільки у формі множини. Одержавши суфікс -к (*о*), іменники на означення молодих і малих тварин переходять до другої відміни: *телятко, кошенятко, поросятко...*

Зразок відмінювання:

	Однина	Множина
Н.	ім'я	лошата телята
Р.	імені	лошат телят
Д.	імені	лошатам телятам
З.	ім'я	лошата, телята
		лошат телят
О.	ім'ям, іменем	лошатами телятами
М.	імені	лошатах телятах

У назвах тварин знахідний відмінок множини може бути рівний називному або родовому: "пасу телят" або "пасу телята".

У російській мові такої відміни іменників немає. Лексично адекватні іменники утворюються за допомогою суфікса -енок: *цыплёнок, телёнок, ведмежонок* і належать до другої відміни. Запозичати ці утворення до української мови немає потреби.

59. Ще раз про форми кличного відмінка

Кличний відмінок (вокатив) існує в усіх слов'янських мовах. У російській він затратився (винятки — *Господи, Боже*) й замінюється формою називного відмінка. У багатьох грама-

тиках української мови, навіть найдавніших, його фіксують у системі відмінків, але у граматиках, виданих у радянський час, кличний відмінок усунули; визнавали, що існує лише певна форма. Таким чином, система відмінків української та російської мов ставала однаковою. І цілком справедливо дорікав М.Рильський: "Сахаються у нас також і кличного відмінка, що становить одну з особливостей української мови".

В українській мові кличний відмінок утворюють усі іменники першої, другої та третьої відмін в однині. У множині кличний відмінок дорівнює називному відмінкові. Рідше утворюється кличний відмінок від іменників третьої відміни, бо це переважно назви предметів, до яких ніхто не звертається, хоч і тут існує ця форма із закінченням *-е*: *юносте, смерте, ноце*.

Форми кличного відмінка дуже давні: вони засвідчені в народній творчості, у творах нашого письменства. Таку форму мають імена: *Петре, Іване, Васильку, Галю, Зоню, Марусю, Оксано*; назви людей: *батьку, брата, доню, сину, сусідко, пане, козаче, панове-козацтво*; назви тварин: *вовчику, коню, лисичко, зозуленько, півнику, котуку-мурчику*; назви явищ природи, предметів, які персоналіфікуються, тобто до них можна "звертатися": *темний гай, тихенький Дунаю, земле рідна, краю дорогий, зоре вечірняя, Дніпре широкий*. Обов'язковою є форма кличного відмінка при звертанні на ім'я та по батькові: *Іване Михайловичу, Оксано Данилівно*, хоч, зауважимо, що чимало українців не визнає звертання на ім'я та по батькові. Наприклад, неприродним для української мови вважала життя витворила великий арсенал мовних засобів для звертань, здатних задовольняти найвибагливіші естетичні смаки.

Вивчимо ці комунікативні формули та активізуємо їх! При іменнику у формі кличного відмінка можуть бути прикметники, займенники, вигуки, непоширені і поширені прикладки. Згадаймо рядки Шевченкових творів:

Прилітай же, мій соколе,
Мій голубе сизий!

О думи мої! О славо злая!
За тебе марно я в чужому краю
Караюсь, мучуся...

А ти, моя Україно, безталанна вдово,
Я до тебе літатиму з хмари на розмову.

Чи спиш, чи чуш, брате Луже?
Хортице-сестро...

Лети ж, моя думо, моя люба муко!

Петрусю! Друже мій єдиний!
Моє ти серце!

Форма кличного відмінка, яку використовують, звертаючись до когось, посилює стилістичні функції звертань, надає їм української національної специфіки і колоритності.

У побутовому мовленні багатьох українців кличний відмінок зникає. Часто чуємо: "Мама, скажи", "Василь, підійди", "Славик, подай", "Люда, напиши" та ін. Форма кличного відмінка — дуже органічна для граматичної системи української мови, тому звертаймося грамотно: *дорогий друже, сестро, пане директоре, пане полковнику, шановний ювіляре, Наталю, Іване Івановичу, Оксано Тарасівно, добродію, добродійко...*

60. Вираження неоднакової міри якості у різних предметах

Та сама якість може в різних предметах виступати не однаковою мірою. Тому слова, що виражають якість предмета, вказують на звичайну (нормальну) міру ознаки, на більшу, ніж у другого такого самого предмета, або більшу, ніж у всіх інших таких предметів. Це ступені якісних прикметників: звичайний (позитивний), вищий, або компаративний, і найвищий, або суперлятивний, що в різних мовах можуть виражатися різними способами.

В утворенні і вживанні форм вищого та найвищого ступенів і в усному мовленні, і в писемному вжитку часто трапляються помилки. Отож треба запам'ятати:

1) В українській мові вищий ступінь прикметника утворюється від прикметника звичайного ступеня за допомогою суфіксів *-ш* або *-іш-*, при цьому суфікси *-к*, *-ок*, *-ек* випадають:

молодий — молодший
зелений — зеленіший

2) При утворенні вищого ступеня з допомогою суфікса *-ш-* можуть відбуватися чергування звуків:

с + ш — щ
г, з, ж + ш — жч

тонкий — тонший
розумний — розумніший

високий — вищий

дорогий — дорожчий

легкий — легший

низький — нижчий

тяжкий — тяжчий

(але: легкий — тяжчий)

3) значення вищого ступеня має також сполучення звичайного прикметника з прислівником *більш* або *менш*: "більш легкий", "більш доступний", "менш зрозумілий". Однак для української мови природнішими є форми зі суфіксами *-ш-*, *-іш-* (легший, доступніший), яким треба надавати перевагу.

Прислівники *більш, менш* сполучуються переважно з відносними прикметниками, дієприкметниками: "Цей район *більш* населений, *більш* промисловий".

4) Часто допускають помилку, сполучуючи слова *більш* або *менш* з формою вищого ступеня, замість з формою звичайного прикметника. Отже: "більш лагідний", "більш тривкий" (а не: "більш лагідніший", "більш тривкіший").

5) Найвищий ступінь порівняння утворюється від форми вищого ступеня з допомогою префікса *най-*: *найсердечніший, наймиліший*. Для ще більшого підсилення можна до форми найвищого ступеня додати як префікси слова *як* або *що*: *якнайприємніший, щонайкращий*.

6) Не слід за російською мовою вживати для вираження найвищого ступеня слова *самий*: "самий близький", "самий небезпечний"... По-українському: *найближчий, найнебезпечніший*... Природні фрази: "найбільша (не сама найбільша) заслуга", "найцінніші (не самі цінні) висновки", "це найважливіша (не сама важлива) тема".

7) У російській мові ступені порівняння прикметників утворюються і вживаються не зовсім так, як в українській. Українська форма вищого ступеня може в російській мові виражати найвищий ступінь: "лучшие люди" по-українському — це по-українському не вища, а "найкращі люди"; "высшая мера наказания" — це по-українському не вища, а "найвища міра покарання"; "высшее качество" — це не вища, а "найвища якість"; словосполучення "высшая аттестационная комиссия" треба перекласти "найвища атестаційна комісія" (можна було б утворити сполучення "державна атестаційна комісія") та ін.

8) У російській мові форма ступеня порівняння, утворена з допомогою суфікса *-ейший*, має теж значення суперлятиву (найвищого ступеня): *милейший человек, опаснейшее предприятие*.

9) Вищий ступінь порівняння прикметників часто виражається в російській мові не прикметником, а прислівником: "Брат *моложе* мене". По-українському: "Брат *молодший* від мене (за мені, ніж я)". Неправильно: "Брат *молодший* мене, брат *молодше* мене".

10) Крім ступенів порівняння українська мова має інші засоби для вияву міри ознаки. Це — суфікси, префікси, відповідні прислівники: *білявий, чорнявий, кислуватий* (суфіксним є вислів "сир трохи кислуватий"), *прегарний, дуже гарний, надзвичайно талановитий* та ін.

61. Дуже типові для української мови конструкції (заміна неузгодженого означення присвійним прикметником)

Трапляються звороти, де родовий відмінок означає належність якоїсь речі комусь або чомусь: хата батька, хустка мами, гнізда птахів. Проте в аналогічних випадках українська практика й живе народне мовлення частіше вживають конструкції з присвійним прикметником: "Отцева й материна молитва зо дна моря верне" (*Номис*), "Материна хустка впала додолу" (*З.Тулуб*), "А серце Франкового духу — то невгасна жменя ковальського вогню з батькової кузні" (*Д.Павличко*), "У бою Андрієві так любо відчувати другове плече" (*В.Сосюра*).

Природніше звучить "Тарасова гора", "Лисенкова інтерпретація Шевченкових поем", ніж "гора Тараса", "інтерпретація Лисенка поем Шевченка". Конструкції з узгодженим означенням, вираженим присвійним прикметником, майже не вживаються в російській мові.

Однак у діловому листуванні, що потребує точного означення, іменник-прізвище ставлять у родовому відмінку: справа Маланчука. Родовий відмінок належності зберігаємо й тоді, коли є кілька однорідних членів: "Твори Шевченка, Франка, Лесі Українки та Коцюбинського", а також тоді, коли до прізвища додається ім'я чи якийсь епітет: "Твори великого сина України Івана Франка".

62. Чи правильно користуємося числівниками української мови?

Не завжди. 1. Слова *одинадцять, чотирнадцять* в українській мові мають наголос на другому складі від кінця — на колишньому прийменнику *на*: *одинадцять, чотирнадцять* (у російських числівниках *одинадцать, четырнадцать*), як й інші числівники другого десятка.

2. Іноді неправильно вимовляємо і наголошуємо числівники *сімдесят, вісімдесят, сьмдесят, восьмдесят*; замість *сімдесят, вісімдесят*. Можна говорити про те, що числівники 50, 60, 70, 80 в українській мові зберігають системність у наголошуванні (на останньому складі).

3. Складні числівники 50, 60, 70, 80 в українській мові відмінюються тільки в другій основі: *п'ятдесяти, п'ятдесятю, п'ятдесятьма*... Російські форми цих числівників — *пятидесяти, шестидесяти, семидесяти* —

часто проникають у мовлення українців. Такими ж, зміненими тільки у другій основі, вони залишаються, коли стають частиною складних слів: *п'ятдесятиградусний, шістдесятиріччя, сімдесятикілометровий, вісімдесятирічний* (а не *п'ятидесятиградусний, шестидесятиріччя, семидесятикілометровий, восьмидесятирічний*). Порядковий числівник також утворюється доданням прикметникового закінчення до другої основи без зміни першої: *п'ятдесятий, шістдесятий*...

4. Помилки трапляються у відмінюванні ще таких числівників: *двох, двом, двома* (а не *двух, двум, двумя*); *шістьма* (*шістьома*), *п'ятьма* (*п'ятьома*), *тридцятьма* (*тридцятьома*), *сімома* (*сьома*), *вісьмома* (а не: *шестью, п'ятью, восемью, п'ядестью*).

5. Слово *другий* в українській мові є порядковим числівником і має значення російського *второй*. Російське слово *другой* українською мовою не *другий*, а *інший*.

6. Помилки допускаємо, коли вживаємо числівники *два, три, чотири* як першу частину складних слів. Треба вимовляти і писати *двохтомний, трикімнатний, чотириповерховий* (а не *двохтомний, трьохкімнатний, чотирихповерховий*). Букву *х* не пишемо, — далі йде приголосний. Але: *трьохтисячний, двохмільйонний*, бо обидві частини числівників.

63. Числівник "ДЕВ'ЯНОСТО"

В останніх десятиліттях він здобув загальне поширення в українській мові, витіснивши, навіть у західній діаспорі, вживане раніше загальнослов'янське слово *дев'ятдесят*. *Дев'яносто* вживане тільки у російській мові, а в українську ввійшло справді досить давно, але на правобережній Україні сприймається як русизм. Своїм походженням воно незрозуміле й російським вченим намагаються якось його пояснити, але ці пояснення штучні і не переконливі.

Старе *дев'ятдесят* чітко вписується в ряд від 50-90 не лише української, а й інших слов'янських мов.

Чи не пора повернути його українській мові?

64. Збірні числівники

Як правило, слово "обоє" означає чоловіка і жінку. У Коцюбинського: "Обоє вони, і чоловік, і жінка, не були людьми лихими". Цей збірний числівник відмінюється за зразком числівника *два*: родовий — *обох*, давальний — *обом*, знахідний — *обох*, орудний — *обома*, місцевий — *на обох*. Рідше числівник

обоє вживається, коли з певним родом не пов'язаний: "Слово, моя ти єдина зброе, ми не повинні загинути обоє" (Лєся Українка).

Збірний числівник "обидва" вживаємо для позначення чоловічого і середнього родів — "і той і цей", "і те і це", "і один і другий": "по обидва боки вулиці", "в обидва кінці".

Числівник *обидві* поєднується з іменниками жіночого роду у значенні "І та і ця, і одна і друга": "обидві ноги", "обидві половинки дверей".

Збірні числівники *двоє, троє, четверо, п'ятеро, шестеро, семеро, восьмеро, дев'ятеро, десятеро*... уживаються у мові, коли йдеться про людей: "троє дітей", "четверо друзів". Але не можна сказати "четверо столів".

65. Іменники з числівниками

1. Числівник *один, одна, одно (одне)* як простий числівник як останній член складеного числівника вимагає сполучення з називним відмінком іменника: "один день", "одна книжка", "одне слово", "двадцять один студент", "п'ятдесят одна гривна", "сто тридцять одно село".

2. Числівник *два, дві (обидва, обидві)*, *три* і *чотири* (самостійно і в складених) сполучається з називним відмінком множини: "два брати", "дві сестри", "три пари", "чотири іспити", "двадцять чотири дні", "двадцять три кандидати".

Увага! Тільки іменники середнього роду при цих числівниках мають закінчення *-а (-я)*: "три вікна", "два серця". Іменники чоловічого і жіночого роду в називному можуть мати тільки закінчення *-и* або *-і*. Неправильно: "два місяця виступило", "три дня пройшло", "тридцять два депутата виступило". Треба: "два місяці", "три дні", "тридцять два депутати".

3. Усі інші числівники вимагають іменника в родовому відмінку множини: "п'ять зошитів", "двадцять учнів", "п'ятдесят сторінок", "тисяча вбитих і поранених".

4. Дробові числівники вимагають завжди родового відмінка однини: "2,5 гектара", "3,8 кілометра", "23,8 тисячі", "півтора року". Груба помилка — "півтора роки", "півтора місяці", треба: "півтора року", "півтора місяця".

5. Слово *півтора* (один з *половиною*) вимагає іменників чоловічого і середнього родів, а *півтори* — жіночого: "півтора дня", "півтора літра", "півтора кілограма", "півтора відра", "півтори доби", "півтори хвилини".

6. В українській мові у побутовому мовленні вживаються ще дробові числівники *півтретя, півчетверта, півп'ята* та ін. (*півтретя* — це "два з половиною", *півп'ята* — це "чотири

з половиною"). Завжди при них стоїть родовий однини, а не називний множини: "півтретя кілограма" (а не "півтретя кілограм").

66. Чи правильні конструкції: "три щасливих роки", "два німецьких солдати"?

Числівники *два, три і чотири* поєднуються з називним відмінком множини. Якщо до іменника належить ще означення, то воно теж повинно стояти в називному відмінку, тобто узгоджуватись: "три щасливі роки", "два німецькі солдати"...

"На сесії Верховної Ради прийнято сто двадцять два важливих закони"... Без означення ми не сказали б інакше, як тільки "прийнято два закони", отже, і з означенням ці закони мусять залишатись важливі, а не "важливих".

67. "Народився в 1940 році" чи "народився 1940 року"?

Для означення часу українська мова використовує родовий відмінок іменників: "це трапилось минулої ночі", "цього літа зібрали гарний урожай". Російська мова знає в таких випадках прийменник із знахідним відмінком: "тої ночі" — "в ту ніч" "цього літа" — "в это лето". Йдучи за традицією класичної мови, краще сказати "народився 1940 року". Але родовий часу не може стояти у формі множини. На означення днів, тижня, місяців, процесів, стану уживаємо знахідний відмінок з прийменником: "у понеділок", "у вересні", "у давнину", "у роки (під час) війни".

68. Труднощі у відмінюванні займенників

Труднощі виникають при відмінюванні таких займенників:

Цей	Ця	Це	Ці
цього	цієї	цього	цих (не цих)
цьому	цій	цьому	цим (не цим)
Н або Р	цю	це	Н або Р
цим	цією (цею)	цим	цими (не ціми)
на цьому (цім)	на цій	на цьому (цім)	на цих
Увесь (весь)	Уся (вся)	Усі (всі)	

усього (всього)
усьому (всьому)

усієї (всієї)
усій (всій)

усіх (всіх); не усіх
усім (всім); не усім

Н або Р

усім (всім)

в усьому (у всьому)

усю (всю)

усією (всією)

на (у) усій (всій)

Н або Р

усіма (всіма)

в усіх; не всіх

Ніхто

нікого (з прийменником ні до кого)

нікому

нікого

ніким (з прийменником ні з ким)

ні в кому, ні на кому

69. Присвійні займенники

Займенник *свій, своя, своє* має узагальнене значення і може служити означенням до іменників усіх трьох родів і в однині, і в множині: *я, ти, він, вона, ми, ви, вони* виконав (виконала, виконали) своє завдання.

У деяких мовах (наприклад, у німецькій) є спеціалізація присвійних займенників щодо особи й числа на зразок:

Я виконую МОЄ завдання

Ми виконуємо НАШЕ завдання

Ти виконуєш ТВОЄ завдання

Ви виконаєте ВАШЕ завдання

Для української мови така спеціалізація за особами й числами не властива.

70. Вказівні та відносні займенники

Вказівні займенники *цей, ця, це і той, та, те* вживаються в тому ж значенні, як і в російській мові *этот і тот*. Отже, *цей* вказує на ближчий або добре відомий предмет, а *той* на предмет віддаленій: "На цьому і на тому світі", "Пливе з цього берега на той". У західних говорах уживають займенники *той, та, те*, коли вказують на ближчий предмет, а для позначення дальшого — складний займенник *тамтой* (можливо, під впливом польської мови *там, тамтен*).

У головному реченні предмет, що вимагає пояснення підрядним реченням, називаємо тільки займенником *той, та, те*, а не *цей, ця, це*: "те, що ви сказали"; "той, кого я шукав". Для поєднання з підрядним реченням служать відносні

займенники *що* (у всіх відмінках — *чого, чому, чим, на чому*), *який, яка, яке* (теж у всіх відмінках) і *котрий, котра, котре* (у всіх відмінках). Для поєднання підрядної частини з головною українська мова найчастіше вживає відносний займенник *що*, але не в тому випадку, коли в реченні вже є сполучник *що*. Тоді вже краще вжити займенник *який, яка, яке*; уживаємо його й тоді, коли у головному реченні є слова *такий, така, таке*.

Займенник *котрий* вживається значно рідше, головню тоді, коли йдеться про одного з двох або з багатьох.

71. Атематичні дієслова

Українські дієслова *дати, істи, повісти* і всі префіксальні від них — *роздати, передати, додати, віддати, завдати, здати, з'істи, поїсти, переїсти, заїсти, проїсти, оповісти, розповісти, доповісти, переповісти, заповісти, відповісти* — мають іншу форму відмінювання, ніж дієслова першої і другої дієвідмін, а саме:

В однині

я	їм	дам	повім
ти	їси (не їш)	даси (не даш)	повіси (не повіш)
він	їсть	дасть	повість

У множині

ми	їмо	дамо	повімо
ви	їсте	дасте	повісте
вони	їдять	дадуть	повідять

До цієї групи дієслів належить слово *бути*, але з його давніх форм в українській мові залишилася тільки форма *еси*, яка іноді уживається в поезії ("що ти за сила еси?") і діалектне *суть* ("вони суть").

72. Правильно вживаймо безособові форми на -НО, -ТО

Безособові форми на *-но, -то* — виконано, завезено, зроблено, підписано, принесено, прибито... — широко вживаються в українській мові як головний член у безособових реченнях: *передплату продовжено, козаченька вбито*. Такі форми на *-но, -то* є й у російській мові (*сказано — сделано*), але там вони рідше вживаються, як в українській. Російська мова ширше користується пасивними дієприкметниками в ролі присудка:

"Підписка на газети и журналы продлена еще на месяц"; "Обязательства выполнены досрочно". Українською мовою треба сказати: "передплату продовжено", "зобов'язання виконано". Це не означає, що пасивних дієприкметників треба уникати. Вони вживаються широко насамперед як означення, переважно поширені: "Продовжена на місяць передплата дала багато нових передплатників", "Наповнене водою відро стогло біля порога".

73. Даваймо перевагу активним конструкціям над пасивними!

Нашою мовленнєвою звичкою стали фрази: "це завдання було достроково виконане нашим колективом", "головну увагу мною приділено таким явищам", "поема була написана автором ще в половині минулого століття", "державний контролер ще в половині минулого століття", "державний комітет складається з державних контролерів, які призначаються Радою депутатів" та под., у яких активний виконавець дії замість бути підметом, стає додатком. Це так звані пасивні конструкції. Пасивна конструкція, як правило, ретучна, мовлення втрачає свою природну еластичність, речення стає незграбним. Простіше й природніше сказати: "наш колектив достроково виконав...", "цю поему автор написав ще в половині минулого століття", "головну увагу я приділив...", "...яких призначає Рада депутатів". Орудний відмінок звичайно виражає знаряддя, за допомогою якого виконано дію: пишу олівцем, оре плугом, рубаю сокирою...

74. Особливості наголосу українських іменників

1. Іменники жіночого роду на *-а*, що мають перед цим закінченням два приголосні, майже завжди пересувають наголос на префікс: *загадка, приказка, розв'язка, розписка, перекуска...*

2. В іменниках чоловічого роду з префіксом наголос переважно падає на префікс: *запит, розгляд, заїзд, примус, від'їзд, розмір, розпад, наклеп...*

3. Наголос на префікс одержують також іменники з суфіксом *-ок, -ень*: *нарісток, прілісок, розвиток, напрямок, залишок, недобиток, недобрисок, перевертень...*

4. В іменниках жіночого роду на *-а* з попередньою групою приголосних наголос у множині пересувається на закінчення: *книжка — книжки, книжок; зірка — зірки, зірок; пісня — пісні, пісень; пісенька — пісенькі, пісеньок; ручка — ручки, ручок...*

5. В іменниках середнього роду на -о, -е наголос часто рухливий: *озеро, озера — озéра; дерево, дерева — дере́ва; дзеркало, дзеркала — дзерка́ла; колесо, колеса — колéса...*

6. Іменники середнього роду, утворені від дієслів, мають наголос такий, як інфінітив: *писа́ти — писа́ння, пита́ти — пита́ння, вжива́ти — вжива́ння...*

7. Іменники на -щина, -чина зберігають наголос іменника, від якого утворені: *Ки́їв — Ки́ївщина, Полта́ва — Полта́вщина, Збóрів — Збóрівщина, бо́йки — Бо́йківщина, гуцу́ли — Гуцу́льщина, ле́мки — Ле́мківщина, Дрого́бич — Дрого́биччина...*

75. Особливості наголосу іменників у сполученні з числівниками *два, три, чотири*

Іменники чоловічого роду, що в називному множині мають наголос на флексії, у сполученні з числівниками *два, три, чотири* одержують наголос такий, як у родовому однини: *син, множина сини́, але "два, три, чотири сини́"; брат — брати́; "два, три, чотири брати́"; шлях — шляхи́, "два, три, чотири шляхи́"; учи́тель — учителі́, "два, три, чотири учи́тель"; лікар — лікарі́, але "два, три, чотири лікарі́."*

Згадаймо у Шевченка: "Не вертаються три брати — по світу блукають, а три шляхи широкі терном заростають."

Так само іменники жіночого роду, що в називному множині мають наголос на флексії — *сторінки, вчительки, жінки*, при числівниках *два, три, чотири* одержують наголос родового однини: "дві сторінки", "три вчительки", "дві жінки"...

Навпаки, ті, що в називному множині мають наголос на основі (*дочки, бороzni*), при поєднанні з числівниками *два, три, чотири* переносять наголос на флексію: *дві, три, чотири дочки, бороzні...*

76. Особливості наголосу займенників

При відмінюванні особових, присвійних, зворотного та відносних займенників може змінюватися місце наголосу: займенник без прийменника має наголос на закінченні, а з прийменником у тому ж відмінку — на основі:

мене́, тебе́, себе́, його́, його́, кого́, кого́, але з прийменниками до, від, за, біля, при... наголос "втікає" на основу: до, від, за, біля, ... мене́, тебе́, його́, його́, кого́, кого́, чого...

У російській мові наголос у цих займенниках завжди на закінченні — як з прийменником, так і без нього.

77. Наголос у дієслівних формах

1. У дієсловах, утворених від вищого ступеня прикметника, наголос стоїть перед суфіксом -иш-, -иш-: *краща́ти, менша́ти, густи́шати, біліша́ти...* Це дієслова, яких взагалі немає в російській мові.

2. У дієсловах доконаного виду префікс *ви-* завжди стягає на себе наголос: *ро́бити — ви́робити, струга́ти — ви́стругати, стрі́лити — ви́стрілити, корчува́ти — ви́корчувати...*

3. Коли у формах дійсного способу в однині наголос був на закінченні, то і в першій та другій особах множини наголос теж на закінченні: *несу́, несеш — несемо́, несете́; беру́, береш — беремо́, беретé; кладу́, кладеш — кладемо́, кладете́; везу́ — веземо́, везете́; кричу́, кричи́ш — кричимо́, кричите́...*

4. У дієсловах, що в жіночому роді минулого часу мають наголос на закінченні, такий же наголос залишається і в множині: *була́ — були́, прокляла́ — проклялі́, взяла́ — взяли́ (а не були́, взяли́...)*

5. Часто в дієсловах другої дієвідміни, що в однині мають наголос на закінченні, в інших формах наголос пересувається на один склад назад: *говори́ю — говори́ш, говори́мо, говори́те; плачу́ — пла́тиш, пла́тишь, пла́тять; гостри́ю — гостри́ш, гостри́ть, гостри́мо...*

78. Наголос прислівників і дієприслівників

Для прислівників, утворених від прикметників, характерне пересування наголосу на останній склад від кінця — *гаря́чий — гаря́че, головни́й — голо́вно, зеле́ний — зеле́но, соло́дкий — соло́дко, холо́дний — хо́лодно, зеле́ний — зеле́но...* У російській мові, навпаки, аналогічні прислівники переважно мають наголос на кінцевому складі: *высоко́, глубоко́, далеко́...*

Люди, що не відрізняють у мовленні прикметники наголосом, властивим для прислівника: *высокий, широкий, хо́лодный...*

Дієприслівники, утворені з допомогою суфікса -учи (-ючи) або -ащи (-ячи), можуть мати наголос на кінці слова або на третьому складі від кінця: *ріжу́чи або ріжу́чи, сто́ячи або сто́ячи, лежачи́ або лежачи́...*

Такий чи інший наголос нерідко виражає досить істотну різницю у значенні: "Читати лежачи шкідливо" (обставина способу дії) і "Вже лежачі в ліжку, почув я гамір на вулиці" (стут обставина часу, коли?). Так само різне значення відчувається виразно у сполученнях "стріляти лежачи" і "стріляти лежачи".

79. Два звукові значення літери В

Люди, які вивчали українську мову тільки з книжки, вимовляють у всіх словах з літерою *в* приголосний губний звук: у слові *вовк* вимовляють однаково два звуки, виражені літерою *в*, хоч вона позначає два зовсім різні звуки. Перша літера *в* позначає губний звук, такий, як у слові *вода*, а другий — це короткий, нескладовий *у* [у]. Вимовляти треба не так, як пишеться, а воу́к. У такому значенні літера *в* виступає у багатьох словах, де у вимові чуємо двозвук: *ав* (*співа́в*), *ев* (*пе́вний*), *ув* (*роби́в, ходи́в*), *ив* (*сиди́в*), *ов* (*пішо́в, люби́в*), *ув* (*забу́в*).

Ці двозвуки можуть бути й на межі слів: була в нього (двозвук *ав*), сиділи в хаті (двозвук *ув*), піду в театр (*ув*) та ін.

Керуватися тут настановою "читай так, як написано" не можна, бо це невластиво живій народній мові.

Грубим порушенням є читати в таких словах букву *в* з наближенням до *ф* (любоф).

80. Про український звук Р (твердий) та Р' (м'який)

В українській мові приголосний *р* на кінці слова завжди твердий, на відміну від російської. Українські слова — *царь, кобзарь, воротар, секретар, Ігорь*; російські — *царь, кобзарь, секретарь, Игорьь*. Тільки в кількох українських словах пишеться після *р* м'який знак (трьох, чотирьох); перед літерами *я, ю, є* в одних випадках *р* твердий, в інших — м'який. Після твердого *р* ставимо апостроф і чітко вимовляємо звук [й]: *бур'яни* [бур'яни], *подвір'я* [подвір'я], *міжгір'я* [міжгір'я]. У словах *бура, зоря, кучерявий, порядок, ряд, рядно, рясний*... вимовляємо звук *р'* (м'який) і після нього *-а*.

81. Шиплячі приголосні. Вимова звука Ч в українській та російській мовах

Приголосні *ж, ч, ш, щ* (буква *щ* позначає звуки *шч*) в українській мові майже ніколи не пом'якшуються. Винятками є утворення з подвоєними приголосними: *узбережжя, піддашшя, клоччя, обличчя*, а також ці приголосні перед звуком *і*: *ключі, мечі*.

На відміну від української мови, у російській ці приголосні пом'якшуються, а, зокрема, звук *ч* завжди вимовляється м'яко. Прихильники традиційного правопису протестували,

коли запропоновано слова *доч, ноч* писати без м'якого знака, але це було б цілком правильним, бо буква *ч* в російській мові завжди позначає м'який приголосний і на письмі не потребує позначення м'яким знаком.

В українській мові звук *ч* вимовляється твердо: *черга, червоний, чорний, що* (шчо), *щирий* (шчирий).

Під впливом російської мови чимало українців в останніх десятиліттях стали вимовляти звук *ч* з дуже сильним пом'якшенням, що суперечить нормам української літературної мови. Така неукраїнська вимова особливо різко слух у словах *що, щоб*, які часто у мовленні звучать як *шьчо, шьчоб*.

Маємо таке неправомірне пом'якшення і в інших словах і словосполученнях: "Цьом, цьом, земле моя", *чайка, чьоботи, чього, счястя, чьорний, чьотири, чьсний, чьрга*.

Знаючи, що в російській мові звук *ч* м'який, намагаються вимовляти його ще м'якше, ще "краще", ніж у самій Москві.

82. Що мусимо знати про українські звуки ДЖ і ДЗ?

1. Вимова інших звуків на місці українських злитих *дж* і *дз* є грубим порушенням норм української мови, що призводить до розкитування її фонетичної системи, яка складалася століттями. Отже, не: *сижу, вожу, звонити, а сиджу, воджу, дзвонити*.

2. Звук *дж* в українській мові є: а) при словозміні (відмінюванні слів): *ходити — ходжу, сидіти — сиджу, водити — воджу*;

б) при утворенні нових слів: *садити — саджати, народити — народження*;

в) як природний звук, витворений відповідно до законів фонетики української мови: *бджала, джміль*.

Увага! У жодному з російських відповідників до наведених вище слів нема звука *дж*! (*хожу, сижу, сажанець, рождение, пчела, шмель* та ін.);

г) у словах іншомовного походження: *джаз, Джамбул, Джейран, джемпер, джокер, джунглі*.

Увага! Російська мова знає звук *дж* тільки у цій, кількісно обмеженій групі слів.

3. Дзвінкий звук *дз* природний для української мови. Він є у багатьох словах: *дзвонити, дзвоник, дзвінкий, кукурудза, гудзик, дзюрчати, дзенькіт, дзеркало*. Запам'ятаймо, що в російських відповідниках переважно виступає звук *з*: *звонить, позвонить; звонок, звонкий, кукуруза, зеркало* та ін.

4. Для позначення і звука *дз*, і звука *дж* в українській мові

вживають дві букви, які передають о д и н звук, злитий, суцільний; і тому не можна розривати букви при написанні і вимовляти роздільно — *сид-жу, народ-женій, кукуруд-за*.

83. Українські приголосні перед *Е* та *И*

У споконвічно українських словах і у запозичених приголосні перед *е* та *и* не пом'якшуються: *село, сестра, зима, директор, легенда, календар*. Вимова звука *і* на місці літературного *и* характерна для північних говорів, особливо після приголосних *г, к, х* та у префіксі *ви-*: *хітрий, вінести, вікнути*. Діалектним впливом південно-східного наріччя пояснюється вимова *і* у дієсловах: *умірати, вибрати* відповідно до *и*, властивого літературному мовленню. Пом'якшена і м'яка вимова приголосних перед *е* та *и* (*кішеня, ідеал, пленум, манеж, телеграма, маневр, система, диспут*) є порушенням усталеної літературної норми і прикро вражає тих, хто слухає таке мовлення.

84. Гуси "ГЕГАЮТЬ" чи "ГЕГАЮТЬ"?

Щораз частіше бачимо тексти, у яких уже є буква *г* (писана *г*). Вона здавна була в українському алфавіті, зафіксована, наприклад, уже в граматиці XVII ст. М.Смотрицького. Її вживання регламентували правописи 1921 р. і 1928 р., але в 1933 р. український правопис оголосили націоналістичним, а букву *г* ліквідовано і заборонено вживати, хоч у словниках з орфоєпії (правильної вимови) завжди відзначали ту мінімальну кількість слів, де треба вимовляти звук *г*. Але потрохи усе забувалося, і ми мали вже тільки "гегати". Правда, українці за кордоном не переставали її вживати на позначення природного для української мови дзвінкого, проривного, задньоязикового звука *г*. В "Енциклопедії українознавства" з цією буквою знаходимо слова *авангард, агрономія, геноцид, ґрунт, гуми, жаргон, імігранти*, а також власні назви *Гаватович, Гонта, Гудзій* та ін. Повернення букви *г* — це лише перший крок до того, щоб усунути деформації у вимові (і в написанні) багатьох українських слів, а також слів іншомовного походження. Пам'ятаймо, що гуси таки "гегаять" (а не гегаять), "шнурок лежить на ганку" (і вже зовсім інше значення, коли хтось скаже "кинув шнурок на Ганку"), "ґрати є на вікнах", але "вміти ґрати на різних інструментах", "у лампі вигорів ґніт", але *ґніт* у значенні "гноблення", "неволя". Треба говорити "ґудзик відірвався", "ґедзь укусив", "ґедзатися", "зчинили ґвалт", "набив на лобі ґулю" та ін. У нашому правописі ще не

врегульоване написання і вимова слів зі звуком *г*, зокрема, вимова і написання іншомовних власних назв. Але якщо будемо виходити із загальної настанови, що іншомовні власні назви не перекладаються, а відтворюються іншою мовою з максимальним збереженням мови оригіналу, то маємо вимовляти *Гегель, Гете, Гданськ, Гібралтар*.

Важливо також показати, з якими буквами чергується *г*. Особливо це важливо при оформленні різних документів, де можливі прізвиська з кінцевим основи *г*. Наприклад, прізвиська *Гаджега, Дайнега, Салига*, що належать до першої відміни, у давальному відмінку однини будуть мати форми:

Гаджега — Гаджедзі

Дайнега — Дайнедзі

Салига — Салидзі

У прикметниках, утворених від цих прізвиськ, має бути чергування *г—дж* (*Дайнеджин, Салиджин*).

85. Дзвінкість — один із феноменів української літературної вимови

Справжнім феноменом української мови є збереження дзвінкості приголосних на кінці слова, а також у середині слова перед глухим приголосним. Таке явище не спостерігається ні в російській, ні в інших слов'янських мовах (наприклад, у польській), не знають його й західноукраїнські говори. Воно становить важливу норму української літературної вимови (орфоєпії). Дзвінки мають таку силу, що перед ними часто "одзвінчуються" глухі: пишемо *просьба, боротьба, вокзал* (вимовляємо *прозьба, бородьба, воґзал*). Тільки дзвінкий *г* перед *к* та *ть* оглушується: *ніґті, легко* (у вимові *ніхті, лекко*).

дзвінки: б д з г ж дз дж в

глухі: п т с к х ш ц ч ф

Якщо хтось не запам'ятає усіх дзвінких приголосних, то нехай орієнтується на написане слово і вимовляє так, як написано, отже:

ніж (а не ніш),
голод (а не голот),
хліб (а не хліп),

мороз (а не морос),
сад (а не сат),
мед (а не мет).

кладка (а не клатка),
голубка (а не голупка),
тяжко (а не тьяшко),

книжка (а не книшка),
казка (а не каска),
обов'язковий (а не обов'язковий).

Вимовляйте ці слова так, як надруковано в газеті чи в книжці!

86. Не "АКАЙМО" і не "УКАЙМО"!

І наголошений, і ненаголошений звук *о* в українській мові вимовляємо виразно: *мороз, голова, нога*.

"Акайня" виступає під впливом російської мови, де є нормою. Але вимовляти "дав параду (пораду)", "галава (голова) болить" — це грубо порушувати правила орфоенії.

"Укайня" — це явище діалектне, властиве для західних говорів: *вурона, курова, тубі, субі, мулоко (ворона, корова, тобі, собі, малолоко)*... цього треба позбутися.

87. Так звані "випадні голосні"

У багатьох словах звук *о* або *е* випадає при відмінюванні. Це явище, утворене історично, властиве для всіх слов'янських мов. В українській мові слів з випадними *о, е* дуже багато: *вітер — вітру, день — дня, пеня — пня, сон — сну*, а також усі слова з суфіксами *-ок, -ець*: *дзвінок — дзвінка, горбок — горбка, пісок — піску, вінок — вінки, стрілець — стрільця*.

Ми правильно ці слова відмінюємо, але у прізвиськах дехто допускає грубу помилку. У паспортах чи інших документах ніколи читаємо: "Івана Вітера", замість *Вітра*, "Миколи Задесенця", замість *Задесенця*, "Кравеця", замість *Кравця*.

Є українські слова, у яких *о, е* не випадає; вони зберігаються при відмінюванні слів: *лоб — лоба; рот — роти; мох — моху; рів — рова, рови*; натомість у російських відповідниках *о, е* — випадні: *лоб — лба; рот — рта, рты; мох — мха; ров — рва, рвы*. Такі слова треба запам'ятати.

88. Чергування голосних *О* та *Е* з *І*

Це чергування маємо у багатьох українських словах як при їх словозміні (коні, але кінь; воли, але віл), так і при словотворенні (погода, але погідний, воля, але вільний). Цей закон чергування *о* та *е* з *і* у закритих словах стосується і власних назв: *Львів, але зі Львова; Харків, але з Харкова, Київ, але з Києва, Федорів — Федорова, Стеців — Стецева, Чорновіл — Чорновола*. Поширені, переважно в пресі, форми *Стеціва, Гнатіва* неграмотні, неправильні. Це неграмотне "ікання" поширюється і на інші власні та загальні іменники. Трапляються написання *Антіна, Сидіра, Харківа, меншісті, необхідністі*. Це грубе порушення природного закону української мови.

89. Правильно читаймо старослов'янські і староукраїнські тексти

У процесі широкого вживання старослов'янської мови як богослужбової на території південних і східних слов'ян утворилися її національні варіанти, наближені до народних мов. На території колишньої Росії через Російську православну церкву поширився і в Україні російський варіант старослов'янської мови. Україну споконвіку заселювали предки українців, які ніколи так не вимовляли старослов'янських слів у богослужбах. Тут був інший, український варіант старослов'янської мови, який зберігся там, де не було царської влади і царської православної російської церкви, тобто за границями Росії, у греко-католицьких церквах Галичини. Немає сумніву, що саме так звучала старослов'янська мова у всій Україні, поки Українська Православна Церква не попала під владу Московської Патріархії. В Україні ніколи звукове значення літери *ѣ* (ять) не передавали як *е* ("веки веков"), а тільки як *і* ("на віки"). Фонема [і] частіше звучить в українській мові як [И]: "помилуй", а не "помілуй". Українське *е* ніколи не служить для вираження м'якості попереднього приголосного: "день", а не "день", "земля", а не "земля". Це треба мати на увазі, читаючи і проповідь Іларіона, і "Повість временних літ" і "Слово о полку Ігоревім": "Ярославна рано плачет в Путивлі, на забралі".

Вірші Сковороди теж не можна читати по-російському. Він у Москві не бував, а писав українською літературною мовою XVI-XVII ст.

90. Латинські слова читаймо і пишімо без помилок

Часто допускаємо помилки у словах латинського походження. Неправильно говоримо і пишемо *інцидент, прецендент, безпрецендентний, компроментация, констатувати*... Треба вимовляти без зайвого *н*: *інцидент, прецедент, безпрецедентний, компрометация* (правильніше *компромітація, компротитувати*), *констатувати*... але *кореспондент, кореспонденція*.

Слово *віват* — "хай живе!" вимовляти треба з наголосом на першому, а не на останньому складі: *віват*, а не *віват*.

91. Апостроф — не "московська вигадка"!

До апострофа ще й досі не всі галичани звикли. Його в Галичині не знали майже аж до двадцятих років, і ніхто не

відчував у ньому потреби. "Це московська вигадка", — не раз казали. Щоб зрозуміти його значення для українського правопису і вимови, треба усвідомити два факти:

1) Приголосні *б, п, в, ф, м* в українській мові не пом'якшуються, а приголосний *р* інколи пом'якшується, а інколи не пом'якшується.

2) Букви *я, ю, є* можуть уживатися у двох звукових значеннях:

а) вказувати на м'якість попереднього приголосного (*сяду, люди, сине*),

б) бути вираженням двох звуків — *їа, їе, їу. яма (їама), твою (твоїу), моє (моїє)*.

Буква *ї* завжди позначає два звуки: *її* [їїї], *їу* [їїу].

Букви *ю, я, є*, написані після приголосних, можуть виражати або одне, або друге значення: *зяяти, з'явитися*. У цьому другому значенні ставимо перед *ю, я, є* апостроф, щоб вказати на твердість попереднього приголосного, після якого чітко вимовляється сполучення *їа, їе, їу*.

Приголосні *б, п, в, ф, м*, як було сказано, в українській мові не пом'якшуються, зате в російській мові можуть пом'якшуватися. Коли напишемо *мясо* (без апострофа), то росіянин прочитає як [м'ясо], а українець не завжди як [м'ясо]. *П'ять* — це у вимові росіянина [п'ять], а в українця повинно було б бути [п'ять]. Апостроф вказує українцеві, щоб він правильно читав по-українському, а не пом'якшував приголосних, які в українській мові завжди тверді. Отже, українська вимова тут відрізняється від російської. Потрібно розрізнити звук [р] твердий і звук [р'] м'який. Якщо він твердий, а після нього стоять літери *я, ю, є*, то його твердість мусимо позначити апострофом, а далі вимовляти [їу], [їа], [їе]: [бур-їан], [подїєр-їа], [кар-їера]. Коли апострофа немає, то це значить, що звук м'який, як у слові *буряк, уряд, порядок*; вимовляємо їх: [бур'як], [ур'яд], [пор'ядок], а не як у Галичині [урїад], [порїадок].

Отже, апостроф не московська вигадка, а вказівка на те, щоб ми правильно вимовляли звуки української мови, щоб не лягали російською мовою.

А галичанам треба навчитись вимовляти м'який *р'*: літера *я* чи *ю* після нього означає *а*, у (не *їа, їу*) — [ур'яд], [пор'ядок], [р'ябий], [р'ядно], [зор'я], [р'юзак].

СЛОВНИЧОК НЕНОРМАТИВНИХ СЛІВ ТА СЛОВСПОЛУЧЕНЬ

Такі слова прийнято називати *русизмами*. Але ми свідомо уникаємо цієї назви, тому що не хочемо поглиблювати того негативного значення, яке це слово набуло. Адже є багато так званих українізмів у текстах російських письменників, є цілі сторінки, писані французькою мовою у творах Франка — і ніхто не вбачає колонізмів, германізмів у творах Франка — і ніхто не вбачає будь-якої загрози для мови. Автори вживають їх свідомо, дуже часто підкреслюючи якийсь факт, увиразнюючи думку, відтворюючи ситуацію, та й ще при цьому можуть додати: "як німець (поляк, росіянин) каже". "Вкраплені" в українській (усний чи письмовий) текст свідомо, такі слова і цілі фрази можуть виконувати функцію сатири, іронії, натяку, дотепу, інтуїтивності ... "Чуже" також засвоюється без шкоди для самого духу мови, її природи й тоді, коли запозичуємо певне поняття, а разом з ним слово, бо їх просто нема в національній мові. Так в українську мову прийшло з інших мов багато слів із сфери політики, науки.

Здеформовані, або, як казав П.Куліш, "перековерзані" слова та словосполучення — поняття дуже широке. Це найчастіше російські слова, перероблені на кшталт українських — відповідно фонетизовані, морфологізовані. Наприклад, російське слово *принимает* деформують на *принімає, получаєт* — відповідно фонетизовані, морфологізовані. Наприклад, російське слово *получает* (дають українське дієслівне закінчення — *є*), хоч у рідній мові є слова *пріймає, одержує, дістає*; російське слово *испортился* — на *спортився* (дають український звук *и*, суфікс *-в*, який характерний для українських дієслів у формі минулого часу), одночасно зі своєю мовною свідомістю (а може, й підсвідомістю) викидають українське *зіпсувався*. І таких прикладів, на жаль, безліч.

З російської мови впродовж віків "напливали" різні граматичні форми, лягали своєю матеріальною силою на нейронічну структуру мовця звукові особливості іншої мови, витісняючи рідні, природні. Так, у розмовному мовленні почали зникати форми кличного відмінка (у граматиках говорилися не про кличний відмінок, а тільки про форму), в

офіційно-діловому мовленні нівелювалися форми давального відмінка на *-ові, -еві* іменників чоловічого роду другої відміни, приходили чужі форми, наприклад: "маємо всі номера" (замість "номери"), "маю два місяця вільні" (потрібно "два місяці"), "приготуйте паспорта" (правильно "паспорти"), "чи далеко до вокзала" (замість "вокзалу"). Говорять "хожу", "сйжу" (замість "ходжу", "сиджу"), "персажений", "розпоряження", "позвонити", "кукуруза" (замість "пересаджений", "розпорядження", "подзвонити", "кукурудза"), "подарити", "красота" (потрібно "подарувати", "краса"). Такі деформації, які відбуваються у граматичній системі мови, в її мікросистемах, найнебезпечніші: вони непомітно і підступно руйнують свої природні сили забезпечувати автономність.

Особливо потрібно бути уважними, конструюючи різні словосполучення, які вчені вважають найважливішою частиною нашого мовного процесу, нашого знання мови. Однак навіть у мовленні українців, які прагнуть оберігати чистоту українського слова, такі zdeформовані чи напівzdeформовані фрази можуть "проскакувати": "кращі з кращих" (потрібно "найкращі, щонайкращі"), "все рівно" (природні "мені однаково", "мені байдуже", "про мене"), "насильно милим не будеш" (забуваємо українську приповідку "на милування нема силування"), "п'єса була до того поганою, що..." (треба: "такою поганою"), "під відкритим небом" ("просто неба"), а в діловому мовленні годі позбутися неоковирних фраз "приймати міри", "приймати участь", "зверх плану", "слідуючі міроприємства", "на цих днях" (правильно "вживати заходів", "брати участь", "понад план", "такі заходи", "цими днями"), а взагалі потрібно позбуватися зайвих канцеляризмів). Який механізм тут діє? Насамперед — активізуються готові російські блоки, які мовець тільки наповнює українськими словами.

Подаємо реєстр ненормативних слів та словосполучень, які, сподіваємося, спонукають уважніше прислухатися до того, як говорять наші діти, близькі, знайомі, і допоможуть розвинути почуття самоконтролю над своєю мовою. Чимало інших "суржикових" конструкцій Читач знайде у відповідних розділах "Антисуржика", а також у коментарях.

Ненормативні

Автопогружчик
а іменно
арбуз

Бабочка
бабушка
багаточисельний, багаточисленний
балувати
банкрот
бастувати
без надобності
безаналічний
безопасний
безперервно
безпрецедентний
бессрочний
бельйо
битком набитий
бігло ознайомитися
бігло читати
біжучий рік
блінчик
блюдечко
бодрий
болільщик
болтати язиком

болтавня
больница
больничний

братський привіт
брачний
бритися
брюки
брючки
бувший
бувший у користуванні
будто
букашка
булавка

Нормативні

— А —

— Автоавантажувач
— а саме
— кавун

— Б —

— Метелик
— бабуся, бабуся, бабуня
— численний
— розпещувати
— банкрут
— страйкувати
— без потреби
— безготівковий
— безпечний
— безперервно
— безпрецедентний
— безстроковий
— бельоза
— віщерт наповнений, переповнений
— побіжно ознайомитися
— швидко читати
— поточний рік
— млинець
— тарілочка
— бадьорий
— уболівальник
— теревенити, молоти, язиком, плести язиком
— балаканина
— лікарня
— лікарняний, в офіційному мовленні — листок непрацездатності
— братерський привіт, але братська могила
— шлюбний
— голитися
— штани
— штаниці
— колишній
— уживаний
— наче, мов, ніби, немов
— комахка, комахина
— шпилька

бумага
буси
бутылка

— папір
— намисто, коралі
— пляшка

— В —

Варежка
ввиду цього
в двох словах
в деякій мірі
ведучий інженер
великан
венгерський
Венгрія
вечером
в залежності
взамін
в значній мірі
взяточник
виводи
видержка з протоколу
визивати
визов
виключатель
виключати світло
вилка
винімати
виносливий
винуватий
виписка з протоколу
вип'ялити очі
висказуватися
вичеркувати
віддихати
відзив
відказуватися
відклонити пропозицію
відложити засідання
відмінити
від несподіванки
відправна точка
від радості
відток
від часу до часу
відчислення
відчитати за провину

— Рукавичка
— через це
— двома словами
— деякою мірою
— провідний (інженер)
— велетень
— угорський
— Угорщина
— ввечері
— залежно
— замість
— значною мірою
— хабарник
— висновки
— витяг з протоколу
— викликати
— виклик
— вимикач
— вимикати світло
— виделка
— виймати
— витривалий
— винний
— витяг з протоколу
— витріщити (вирячити, вилупити) очі
— висловлюватися
— викреслювати
— відпочивати
— відгук
— відмовлятися
— відхилити пропозицію
— відкласти засідання
— скасувати
— з несподіванки
— початок
— з радості
— вплив
— час від часу
— відрахування
— вичитати (кому), вишпетити (кого)
— прочитати мораль

відчитатися
вішалка
в його честь
в кінці кінців
включати світло
вкругову
вміщуватися
внештатний
внедряти
водочний
возраст
волини
волокита
воплощати
воротник
воротничок
восемдесят
воспитувати
в остаточному рахунку
в певній мірі
в повній мірі
вредний
вроді

— прозвітувати
— вішак
— на його честь
— зрештою, врешті-решт, кінець кінцем
— вмикати світло
— навколо, по колу
— втручатися
— позаштатний
— впроваджувати
— горілчаний
— вік
— хвилі
— тяганина
— втілювати
— комір
— комірець
— вісімдесят
— виховувати
— у кінцевому підсумку
— певною мірою
— повною мірою
— шкідливий, поганий
— як, ніби, на зразок

— Г —

Гардеробщиця
гвоздь
гладний
гладити (білизну)
гладний
глиба
гнильйо
говядина
голова
головокружіння
голосьод
горбушка
горка
горлишко
горнична
горніст
город
городський
горсть
горшок

— Гардеробниця
— цвях
— головний
— прасувати (білизну)
— очний
— брила
— гниль, гнилизна
— яловичина, волочина
— голівка
— запаморочення
— ожеледиця
— краєць, крайчик, крайчик,
— цілушка
— гірка
— горлечко
— покоївка
— сурмач
— місто
— міський
— жменя, пригоршня
— горщик

гостинниця
готовити
градусник
гражданський одяг
гребішок
гречневий
грудінка
гружчик
грузити
грузовик
гразний
гязнуля
гязь
гусиний

— готель
— готувати
— термометр
— цивільний одяг
— гребінчик
— гречаний
— грудинка
— вантажник
— вантажити
— вантажна машина, вантажівка
— брудний
— бруднуля, замазура
— бруд, болото
— гусячий

— Д —

Давати добро

давлення (кров'яне)
даже
дальнобойний
даром

— Схвалювати, підтримувати, погоджу-
ватись, згоджуватись
— тиск (кров'яний)
— навіть
— далекобійний
— даремно (витрачати сили); *задурно*,
безкоштовно (отримати річ)
— двічі, два рази
— два роки тому
— двійочник
— двірник
— двокімнатний
— день у день
— дівчина, дівчинка
— дідусь, дідуньо
— дитячий візок, візочок
— дитячий майданчик
— дитячий будинок, сиротинець
— диван-ліжко
— не надивуєшся
— діра, дірка
— диктування
— дискутувати
— дишель, дишла
— щезати, зникати
— для унаочнення (увиразнення)
— днювальний
— додати
— додавати
— додатковий

довіреність
довірливий
до востребовання
договоритися
досирівка
доказувати теорему
доклад
докладувати
долг
долгосрочний
должність
дома
до основання
дорожка
доска
досочка
до цих пір
дочурка
дрожжі
другим разом
друг друга знати
дрябла шкіра
дубльонка
дыоргати

— доручення
— довірливий
— до запитання
— домовитися, дійти згоди
— дозування
— доводити теорему
— доповідь, повідомлення
— доповідати
— обов'язок
— довгостроковий, довготерміновий
— посада
— вдома
— вшент
— доріжка, хідник
— дошка
— дощинка, дощечка
— досі
— донечка
— дріжджі
— іншим разом
— один одного знати
— в'яла шкіра
— шкірянка
— шарпати, смикати

— Е —

— Екіпірувальник.

— Є —

— Одностаїно
— ожина
— ледве, ледь

— Ж —

— Скарга
— смажений
— печеня
— тиснути (на кнопки)
— залізничний
— залізничник
— шлунок
— перловий
— перли
— бляха
— бляшаний

Екіпіровщик

Єдинодушно
ежевїка
сле

Жалоба
жарений
жарке
жати (на кнопки)
железнодорожний
железнодорожник
желудок
жемчужний
жемчуг
жесть
жестяний

жжого
жила площа
жовтуха
жулік

— печія
— житлова площа
— жовтяниця
— шахрай

— 3 —

Забастовка
забастовщик
заблвчивий
забор
за браком часу
завернути в папір
завидувати
зависть
завітний
завтрак
заготовщик
за границею
заграничний
загружений
задіяти
заказ
заказати
заказний лист
заключення
заключити договір
закройщик
закрома
закупочний
заложити
замешкатись
занімати
за останній час
запчасті
зап'ятаний
засипати пізно
заслугує уваги
заставляти
застінок
захлопнути двері
зачот
заявитися
зберкасса
зберкнижка
зболтати
зборочний

— Страйк
— страйкар
— забудькуватий
— паркан (тин, огорожа)
— через брак часу
— загорнути у папір
— заздрити
— заздрість
— заповітний
— сніданок
— заготовельник
— за кордоном
— закордонний
— завантажений
— залучити
— замовлення
— замовити
— рекомендований лист
— висновок, закінчення
— укласти угоду, підписати договір
— закрийник
— засіки
— закупівельний
— закласти
— забаритись
— займатися
— останнім часом
— запчастини
— заплямований
— засинати пізно
— вартий уваги
— примушувати
— катівня
— зачинити (затріснути) двері
— залік
— прийти, прибути
— ощадкаса
— ощадкнижка
— збовтати
— складальний

зверх плану
звонити
згушонка
здавати іспит
задача з суми
з достоїнством
земляніка
зеркало
зимній
з кожним роком
знати толк
знімати квартиру
знобить
зонт
зонтик
з усіх ніг

Ігровий
Ігрушка
Ізвращати

Іменно так
Іначе
Індіок
Індіюшка
Іноязычний
Інтелегент
Інцидент
Ісполнітельний
Ітак
І так дальше
Італьянський

Йожик
Йолка

Кажеться
каменщик
капля
капризний
картофельний

— понад план
— дзвонити
— згущене молоко
— складати іспит
— решта
— з гідністю
— суніця
— дзеркало
— зимовий
— щороку
— розумітися, бути компетентним
— винайматися квартиру
— морозить
— парасоля
— парасолька
— шодуху, з усієї сили

— І —

— Гральний
— іграшка, забавка
— перекручувати (слово), спотворюва-
ти (думку)
— власне так
— інакше
— індик
— індічка
— іншомовний
— інтелігент
— інцидент
— виконавчий, сумлінний
— отже, таким чином
— і так далі
— італійський

— Й —

— Йжачок
— ялинка

— К —

— Здається
— муляр, каменяр
— крапля
— вередливий
— картопляний

картошка
касатися
касір
качеля
керосин
кидатися у вічі
кислород
кладбище
клубніка
ключове (завдання)
книжний
ковйор
коврижка
коврова дорожка
когті
кожа
кожаний
кожанка
кожний раз
колбаса
колбасний
колючко
кольцо
командировка
компроментувати
конкурентноспособний

константувати
коньки
копірка
корзина
кормити
кормушка
корочка
косичка
костний
кошельок
крановщик
красавіца
красити
красунчик
креветочний
криса
криша
кроватька

— картопля
— стосуватися (чогось); доторкатися (до чогось)
— касір
— гойдалка
— гас
— впадати в очі
— кисень
— кладовище, цвинтар
— полуниця
— головне, важливе (завдання)
— книжковий
— килим
— медяник
— килимова доріжка
— кігті
— шкіра, шура
— шкіряний, шкуратяний
— шкірянка
— щоразу
— ковбаса
— ковбасний
— перстеник, перстенець
— перстень
— відрядження
— компрометувати
— конкурентоздатний, конкуренто-спроможний
— констатувати
— ковзани
— калька
— кошик
— годувати
— годівниця
— шкірочка
— кіска
— хістковий
— гаманець
— кранівник
— красуня
— фарбувати
— красень
— креветковий
— шур
— дах, покрівля
— ліжечко

кровать
кровельщик
круглодобово
кружевний
кружка
крупний
куда
кукла
кукуруза
кукурузний
купля-продажа
купляти
куруний

Лагер
ладоня
лакомство
ландиш
лапонька
лезвіє
лента
лестнічна клітка
лишати (слова)
лишний
лікарство
лікійор
лімітований
лінтяй
лісозаготівка
лісополоса
ліфтьор
лічити (хворого)
лічно
лож
любий

любимець
любимиця
льгота
Майський
малиш
малолетка
мало-мальськи

— ліжко
— покрівельник
— цілодобово
— мереживний
— кухлик, горнятко
— великий, видатний, значний
— куди
— лялька
— кукурудза
— кукурузний
— купіля-продаж
— купувати
— курячий

— Л —

— Табір
— долоня
— ласощі
— конвалія
— голубонька, ясонька
— лезо, бритвочка
— стрічка
— сходова клітка
— позбавляти (слова)
— зайвий
— ліки
— лікер
— лімітований
— ледар
— лісозаготівля
— лісосмуга
— ліфтер
— лікувати (хворого)
— особисто
— обман, неправда, лжа
— будь-хто, будь-який, який-небудь, всякий, кожний, перший-ліпший
— улюбленець
— улюблениця
— пільги

— М —

— Травневий
— малий, малюк
— малолітній
— хоч трохи

мальчик с пальчик
мальчуган
мастер
махонький
мебель
мебельний
медвідь
металічний
мелоч
мех
міроприємство
мова йде
молодожони
морковка
морожене (ім.)
мраморний
між тим
мішати (працювати)
молодчина
моча
мочовий пузир
мужський
мусор
мусорник
мягкий

— хлопчик—мізинчик
— хлопчисько
— майстер
— малесенький
— меблі
— меблевий
— ведмідь
— металевий
— дрібні, дрібняки, копійки
— хутро
— захід, справа
— йдеться (про що)
— молодята, молоде подружжя
— морквина, морквинка
— морозиво
— мармуровий
— тим часом
— заважати (працювати)
— молодець
— сеча
— сечовий міхур
— чоловічий
— сміття
— смітник
— м'який

— Н —

Набор
навик, навички
на вкус
навоз
наволочка
нагрузка
надвигатися
на днях
надобність
надоїдати
на дому
на заключення
на ісході
наказати
накінець
налажений
налог
намікати
намітити

— Набір
— навичка, навички
— на смак
— гній
— пошивка
— навантаження
— насуватися
— цими днями
— потреба
— набридати, обридати, надокучувати
— вдома
— на закінчення, наприкінці, підсумовуючи
— обмаль, трохи, мало
— покарати
— нарешті
— налагоджений
— податок
— натякати
— накреслити, запланувати

нанести шкоди
наоборот
напечатаний
напор (води)
направляти
на проізвол судьби
на протязі
напряму
нарочно
наряд
насікомі
насморк
настольний
настоювати (на своєму)
настоящий
находити
невільно сказав
невпопад говорити
негодування
не дивлячись на...
недостаток
не по собі
непригодний
не приходиться
нерадивий працівник
нерушимість
неудобно
ногті
ножка
ножниці
ноль
носітель
носки
нуждатися

Обжалувати
обезоружити
обіда
обідно
обіжати
обіжати
обіжати
обіжати
обіжати
облако
область

— завдати шкоди
— навпаки
— надрукований
— тиск (води)
— скеровувати, звертати, спрямовувати
— напризволяще
— упродовж, протягом
— просто
— навмисне
— вбрання
— комахи
— нежить
— настільний
— наполягати (на своєму)
— теперішній (час), справжній (друг)
— знаходити
— мимоволі сказав
— не до ладу (не до речі) говорити
— обурення
— незважаючи на...
— вада, хиба, недолік, огріх
— ніяково, незручно
— непридатний
— не доводиться
— недбалий працівник
— непорушність
— незручно, не випадає
— нігті
— ніжка
— ножиці
— нуль
— носій
— шкарпетки
— потребувати матеріальної допомоги,
— поради

— О —

— Оскаржити
— обеззброїти
— образа, кривда
— образливо, прикро
— образити, кривдити
— рясний, сильний, численний
— обіжати
— хмара
— галузь (виробництва), сфера (науки)

облачний
 облегчити
 обнажити
 обнищення
 обої
 обоїх, обоїм
 оболочка
 обосновати
 оборуудувати
 обув
 обувний
 обходчик
 общественний
 об'ява
 об'явити
 об'яснити
 овощний
 ограбити
 огуречний
 одинадцять
 один в один
 одівати
 одіяло
 одобрити
 озаглавити
 оказати допомогу
 оконний
 окрашено
 опасний
 опинитися в дурнях
 опознавальний
 определити
 опровергати
 осади
 осадок
 освободитися
 освоїтися
 осмотр
 особняк
 остальні
 остановка
 отбойний
 отвортка
 откритка
 оточуюче середовище
 отпуск
 охватити

— хмарний
 — полегшити
 — виявити
 — зубожіння
 — шпалери
 — обох, обом
 — оболонка
 — обгрунтувати
 — обладнати
 — взуття
 — взуттєвий
 — обхідник
 — громадський
 — оголошення
 — оголосити
 — пояснити
 — овочевий
 — пограбувати
 — огірковий
 — одинадцять
 — добірний
 — одягати
 — ковдра
 — схвалити
 — назвати
 — надати допомогу
 — віконний
 — пофарбовано
 — небезпечний
 — пошитися в дурні
 — розпізнавальний
 — визначити
 — спростувати
 — опади
 — осад
 — звільнитися
 — привичаїтися, звикнути до...
 — огляд
 — власний будинок
 — інші
 — зупинка
 — відбійний, вибійний
 — викрутка
 — листівка, карточка
 — навколишнє середовище
 — відпустка
 — охопити

охота
 охорона
 охоранник
 оціночний
 очередь
 ошибка

— полювання, лови
 — охорона
 — охоронник, охоронець
 — оцінний
 — черга
 — помилка

— П —

Падати в обморок
 пайка
 пайщик
 палочки
 пальтішко
 папин
 парикмахер
 парикмахерська
 паспортістка
 пасти смертю хоробрих
 паяльщик
 переводчик
 перегружений

перекличка
 переключатель
 переписка
 переписуватися
 перерив
 переросход
 пересажувати
 перетворювати в життя
 переучот
 перехресток
 перечень
 перечислити
 перчатка
 першим ділом
 печатати
 печать
 печоночний
 пирожок
 підготувати
 піджолудочна железа
 підложити
 піднос
 підодіяльник
 підписатися на газету

— Непритомніти (втрачати свідомість)
 — паяння
 — пайовик
 — палички
 — пальтєшко
 — татів
 — перукар
 — перукарня
 — паспортістка
 — полягти як герой
 — паяльниця
 — перекладач
 — перевантажений (роботою), перепов-
 нений (транспорт)
 — переклик
 — перемикач
 — листування
 — листуватися
 — перерва
 — перевитрата
 — пересажувати
 — втілювати в життя
 — переоблік
 — роздоріжжя, перехрестя
 — перелік
 — перелічити, перераховувати
 — рукавичка
 — насамперед, передусім, щонайперше
 — друкувати
 — печатка
 — печіночний
 — пиріжок
 — підготувати
 — підшлункова залоза
 — підкласти
 — таця
 — пішва
 — передплатити газету

підписка
 підрозділення
 під стаття
 підчеркнути
 підчинятися
 пірожене
 пісьмо
 пітательний
 пішком
 планівка
 платочок
 плац-палатка
 плісіровка
 плодотворний
 плотник
 побіда
 побідити
 побідний
 побритися
 повальний
 повар
 повариха
 повинуватися
 повістка денна
 повод
 повредити
 по всякому поводу
 пограничник
 подавляюча кількість
 подарити
 подарок
 подарочний
 подвинути
 по дешовке
 по ділам служби
 подорожати
 подоходний податок
 по-другому
 пожилий
 по закону
 по замовленню
 позвати
 позвонити
 пока
 пока (прощання)

— передплата
 — підрозділ
 — до пари
 — підкреслити, наголосити
 — підлягати, підкорятися
 — тістечко
 — лист
 — поживний
 — пішки
 — планування
 — хусточка, хустинка
 — плац-накидка, плац-намет
 — плісе
 — плідний
 — тесляр
 — перемога
 — перемогти
 — переможний
 — поголитися
 — суцільний, поголовний
 — кухар
 — куховарка
 — коритися (кому), слухати (кого),
 — порядок денний
 — привід
 — нашкодити
 — з усякого приводу
 — прикордонник
 — переважна кількість
 — подарувати
 — подарунк, гостинець
 — подарунковий
 — посунуться
 — дешево
 — у справах служби
 — подорожчати
 — податок з прибутку, прибутковий по-
 даток
 — по-іншому
 — старшого віку, в літах
 — за законом
 — на замовлення
 — покликати
 — подзвонити
 — поки, заки
 — будь здоров, бувай

по крайній мірі
 полднік
 полка
 положити
 полоска
 полотенеце
 полочка
 поучається
 поучати
 поучка
 Польша
 помнити
 понятно
 попередити хворобу
 пополам
 по понеділкам
 по почті
 попугай
 попугайчик
 порчений
 поскользнутися
 послідній
 посне масло
 поставляти
 поставщик
 посторонній
 построїти
 поступати
 посуда
 посьолок
 потолок
 потрохи
 по формі
 похожий
 по цьому поводу
 почасовий
 почва
 почка
 почому
 почтальйон
 почті
 пощада
 по якому питанню
 поясниця

— принаймні, щонайменше
 — полуденок, підвечірок
 — полиця
 — покласти
 — смужка, пасмо
 — рушник
 — полочка
 — виходить, вдається
 — отримувати, одержувати, діставати
 — зарплата, платня
 — Польша
 — пам'ятати
 — зрозуміло
 — запобігти хворобі, відвернути хворобу
 — наполовину, по половині
 — щопонеділка
 — поштою
 — папуга
 — папужка
 — зіпсований
 — послизнутися, посковзнутися
 — останній
 — олія
 — доставляти, постачати
 — постачальник
 — сторонній
 — побудувати
 — вступати (до вузу), чинити (благо-
 родно), надходити (про товар) і
 под.
 — посуд
 — селище
 — стеля
 — нутроці, тельбухи
 — за формою,
 — схожий (на кого), подібний (до кого)
 — з цього приводу
 — погодинний
 — ґрунт
 — нирка
 — скільки коштує, по скільки
 — листоноша, поштар
 — майже
 — помилування
 — у якій справі
 — поперець, крижі

пояснююча записка
 правити бал
 правка
 предвидіти
 пропозиція
 передбачити
 передохранитель
 предписання
 предсідатель
 пред'явити
 прежній
 преподавати
 прецедент
 прибільний
 прибори
 прививати
 привичка
 пригати
 пригашати
 приговор
 при допомозі
 признавати
 признак
 приізжати
 прийомний
 прийомщик
 приймати до відома
 приймати до уваги
 приймати міри
 приймати участь
 прийшла удача
 прийшлося
 приказ
 прикласти зусиль
 приміняти
 примірний
 принімати
 приносити вибачення
 принудити шкоду
 принуждати
 принципиальний
 приступати (до чого)
 при таких умовах
 приусадебний
 приходить на думку
 приходить працювати
 прихожа
 прицеп

— пояснювальна записка
 — порядкувати
 — виправлення
 — передбачити
 — пропозиція
 — запобіжник
 — припис
 — голова
 — подати
 — колишній, попередній
 — викладати
 — прецедент
 — прибутковий
 — прилади
 — прищеплювати
 — звичка
 — скакати
 — запрошувати
 — присуд, вирок
 — за допомогою
 — визнавати
 — ознака
 — приїжджати
 — приймальний
 — приймальник
 — брати до відома
 — брати до уваги
 — вживати заходів
 — брати участь
 — пощастило, поталанило
 — довелося
 — наказ
 — докласти зусиль
 — застосовувати
 — орієнтовний, приблизний
 — приймати
 — просити вибачити, перепрошувати
 — завдавати шкоди
 — примушувати, силувати
 — принциповий
 — розпочинати (що)
 — за таких обставин, у таких обставинах
 — присадибний
 — спадає на думку
 — доводиться працювати
 — передпокій
 — причіп

приют
 привіт
 приложеніє
 пробіли
 пробка (до пляшки)
 провіряти
 провода
 продавщиця
 продаж
 продвигатися
 прожитковий
 проіводство
 прораб
 просипатися
 просквозити
 прослойка
 простирається
 простіший простого
 просто-напросто
 просторний
 протирічити
 профсоюз
 профсоюзний білет
 прочий
 прошлий
 пуговичка
 пустак
 пчола
 пшонний
 пшатно
 п'ятьорка

— притулок
 — привіт, здоров (як вітання)
 — додаток
 — прогалини
 — корок
 — перевіряти
 — дроти
 — продавець
 — продаж
 — просуватися
 — прожитковий
 — виробництво
 — виконроб
 — прокидатися
 — протягнути
 — прошарок
 — тягнутися, сягати
 — найпростіший, простісний
 — просто, всього-на-всього, запросто
 — просторний
 — суперечити
 — профспілка
 — профспілковий квиток
 — інший
 — минулий
 — гудзичок
 — дурниця (пусте)
 — бджола
 — пшонний
 — пляма
 — п'ятірка

— Р —

Радувати око
 ранком
 рахувати, що...

реєстратура
 реєстрація
 регулюючий
 редіска
 резина
 ремень
 ремешок
 ремонтувати
 решотка

— Тішити око
 — зранку, вранці
 — вважати, гадати, думати, міркувати,
 що...
 — реєстратура
 — реєстрація
 — регулювальник
 — редиска, редька
 — гума
 — ремінь
 — ремінець, реміничок
 — ремонтувати
 — грати

ржаний
рижий
риночний
риск
рискувати
ричаг
рідко траплятися
річний транспорт
рішаючий
рішити задачу
Ровно
роговиця ока
роди
родильний будинок
роженниця
розбалований
розвал
розвернутий
розводячий ключ
розжати

роздається голос
роздягалка
рознічна ціна
розовий
розпис
розположення
розсосатися
розсрочка
розсуджати
роствор
росходи
рубашка
руководство
руль
рядом

Саме важне
саме головне
саме по собі
сапожник
сахар
сварщик
сельодка
сиворотка

— житній
— рудий
— ринковий
— ризик
— ризикувати
— важіль
— зрідка траплятися
— річковий транспорт
— вирішальний
— розв'язати, вирішити задачу
— Рівне
— рогівка ока
— пологи
— пологовий будинок
— породілля
— розпещений
— розпад
— розгорнутий
— розвідний ключ
— розтиснути, розтулити (руку), розці-
пити (зуби)
— розлягається, лунає голос
— роздягальня
— роздрібна ціна
— рожевий
— підпис
— розміщення
— розсмоктатися
— кредит
— розмірковувати
— розчин
— видатки, витрати
— сорочка
— керівництво
— кермо
— поряд, поруч

— С —

— Найважливіше
— найголовніше
— само собою
— швець
— цукор
— зварювальник
— оселедець
— сироватка

система податків
сільськогосподарський
скорняжний
слідуючий
снабженець
сочний
сочувувати
співпадати
співствляти
співшукач (наукового звання)
СПІД
сплошний
спорити
спортитися
справа в тому
справа тонка
справка
справочний
средство
срок
ссуда
ставка (місячна)
стакан
станочник
старію
стекло
стидно
стіральний порошок
стірати
стірка
столова
стража
страйкуючі
странний
страсть
строительний
строїтися в шеренгу
стройка
стройний
стул
стульчик
ступеньки
судьба
суматоха
супруг (а)
супруги
суровий

— система оподаткування
— сільськогосподарський
— кушнірський
— наступний; такий
— постачальник
— соковитий
— співчувати
— збігатися
— порівнювати, зіставляти
— пошукувач, здобувач
— СНІД
— суцільний
— сперечатися, змагатися
— зіпсуватися
— річ у тому (у тім)
— справа делкатна
— довідка
— довідковий
— засіб, спосіб
— строк
— позика, позичка
— оклад (місячний)
— склянка
— верстатник
— старе
— скло
— соромно
— пральний порошок
— прати
— прання
— їдальня
— сторожа, варта
— страйкарі
— дивний
— пристрасть
— будівельний
— шикуватися в лаву
— будова, будівництво
— стрункий
— стілець, крісло
— стілець
— сходи
— доля
— метушня, гармидер, біганина
— дружина, жінка
— подружжя
— суворий

суглоби
сутки
сутки
суточні

— суглоби
— доба
— добові

— Т —

Табельщиця
тайно
таким чином
так як
творог
творожний
тезис
теряти
тетрадь
технічка
тим не менше
тіпа
ткань
товщиною
тоже
ток
толкати
толковий
торжества
торжественний
тормоз
тормозити
тоска
тошнота
требувати
трогати
троїх, троїм
тройка
тряпка
тріохкімнатний
тріохтомний
тьотя

— Табельниця
— таємно
— отже
— тому що
— сир
— сирний
— теза
— губити
— зошит, зшиток
— техпрацівниця
— однак, проте, а також
— на зразок
— тканина
— завтовшки
— також, теж
— струм
— штовхати
— розумний, метикуватий
— урочистості
— урочистий
— гальмо
— гальмувати
— туга, сум, нудьга
— нудота
— вимагати
— торкати (пальцем), чіпати, зрушувати (з місця), зворушувати (до сліз)
— трьох, трьом
— трійка
— ганчірка
— трикімнатний
— тритомний
— тітка, тіточка

— У —

Убирати
уборщиця
увольнителяльний
угловий

— Прибирати (кімнату), забирати (речі зі стола)
— прибиральниця
— відпускний
— кутовий

угольний
удалити
удача
удачний
удільна вага
удобний
ужас
ужасно (подобається)
ужасно (виглядає)
ужин
у залежності від
узнати
укроп
уксус
умнік
умоляти
у найближчий час
у найближчі дні
упаковочний
уплатити
упрямий
уснути
установ
установка (як предмет)
установка (політична)
установлений
устарівший
устроїти
устроїтись
устройство
уступка
уста (ріки)
утка
утренній
утречком
утренік (дитячий)
утиг
ухожена дитина
уцінити
у цьому році
участок

— кутник
— видалити, вирізати (гланди), вирвати (зуб), вивести (пляму)
— успіх
— успішний, вдалий, удатний, щасливий
— питома вага
— зручний
— жах
— надзвичайно
— жахливо
— вечери
— залежно від
— (в)пізнати (знайомого); дізнатися, довідатися (про подію)
— кріп
— оцет
— розумний
— благати
— найближчим часом
— найближчими днями
— пакувальний
— заплатити
— впертий
— заснути
— статут
— прилад, пристрій, устаткування
— настанова, намір
— встановлений
— застарілий
— влаштувати, зробити
— влаштуватись
— влаштування (на роботу); пристрій; будова (машини); лад, устрій (державний)
— поступка
— гирло (ріки)
— качка
— ранковий
— зранку
— ранок (дитячий)
— праска
— доглянена (припильована) дитина
— переоцінити
— цього року
— дільниця (виробничий підрозділ); ділянка (землі)

учбовий
учот
учотчик
уют
уютно

— навчальний
— облік
— обліковець
— затишок
— затишно

— Ф —

Факт на лице
фамілія
фонар
формовщик
форточка
фрезеровщик

— Ось тобі й факт, незаперечний факт
— прізвище
— ліхтар
— формувальник
— квартира
— фрезерувальник

— Х —

Халатне ставлення
хватить
хлопнути дверима
хлопотати
хлопоти
ходатайство
хозросчет
холодати
хотять
хранилище
хранити
хрупкий
хрусталь
хрустальний

— Недбале ставлення
— вистачить, годі, досить
— гримнути, грюкнути дверима
— клопотатися
— турботи
— клопотання
— госпрозрахунок
— похолодніти
— хочуть
— сховище, сховок, схованка
— зберігати
— крихкий, ламкий
— кришталь
— кристалевий

— Ц —

Цвітний
цепочка
циплята

— Кольоровий (але цвітна капуста)
— ланцюжок
— курчата

— Ч —

Часи
часікі
частний

— Годинник
— годинничок
— приватний (магазин); частковий, окре-
ремий (випадає)

чердак
черніка

— горище
— чорниці

чертьожник
четверть
чесночний
чистої води обман
чолка
чотирнадцять
чугун
чудак
чудакуватий
чудний
чуть не
чуть-чуть

— кресляр
— четверть
— часниковий
— чистісінька брехня
— чубчик, гривка
— чотирнадцять
— чавун
— дивак
— дивакуватий
— чудовий, дивний
— мало не
— ледь-ледь, трішки, трішечки, мало

— Ш —

Шагати
шагом марш
шаловливий
шалына куля
шарикова ручка
шаром покоти
швидше всього
шевелити мозгами
шестидесятник
шкаф
шкурка
шліфовка
шліфовщик
шляпа
шпакльовщик
штамповка
штамповочний
штамповщик
штик
шуткувати

— Крокувати
— кроком руш, ходом руш
— пустотливий, збиточний, нечемний
— дурна куля
— кулькова ручка
— порожнісінько
— найшвидше
— мізкувати, міркувати, думати
— шістдесятник
— шафа
— шкірка, шкуринка
— шліфування
— шліфувальник
— капелюх
— шпаклювальник
— штампування
— штампувальний
— штампувальник
— багнет
— жартувати

— Щ —

Щасливчик
щербонка
щотка
щотчик

— Щасливець
— щербень
— щітка
— лічильник

— Ю —

Юбка

— Спідниця

Яблочний
язва (шлунка)
яїчко
яїчний
ярко
ящик (поштовий)

— Я —

— Яблучний
— виразка (шлунка)
— яйце
— яєчний
— яскраво
— скринька (поштова)

ОСНОВНА ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

- Антоненко-Давидович Б. Як ми говоримо. К., 1991.
Головащук С.І. Словник-довідник з правопису та слововживання.
К., 1989.
Гринчишин Д. Г., Сербенська О. А. Словник паронімів української
мови. К., 1986.
Коваль А. П. Слово про слово. К., 1986.
Культура української мови: Довідник. К., 1990.
Огієнко І. Український стилістичний словник: Підручна книжка
для вивчення української літературної мови. Львів, 1924.
Погрібний М. І. Орфоепічний словник. К., 1984.
Російсько-український словник: У 3 т. 2-ге вид., випр. К., 1980.
Т. 1-3.
Словник труднощів української мови / За ред. С. Я. Єрмоленко. К.,
1989.
Чак Є. Д. Складні випадки вживання слів. К., 1984.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
I. ДЕЩО ПРО ЕТИКЕТ	11
1. Як поводити себе у товаристві	11
2. "Заговори, щоб я тебе побачив"	19
II. НЕПРАВИЛЬНО — ПРАВИЛЬНО	24
1. Наше помешкання	24
2. Спілкування з дітьми	25
3. На вулиці	29
4. Транспорт	30
5. Торгівля	32
6. Ідальня	36
7. На ринку.	37
8. Пошта	38
9. Кравецька майстерня	39
10. Теле-, радіоательє	39
11. У селі	40
12. На фабриці (заводі)	42
13. В установі	45
14. На зборах, нарадах	47
15. У ділових документах	52
16. Освіта, наука	53
17. Лікувальні заклади	56
18. Армія, спорт	61
19. Оголошення	64
III. КОМЕНТАРІ	65
1. Чим різняться між собою слова АДРЕС і АДРЕСА?	65
2. Чи БІЛЕТ і КВИТОК те саме?	65

3. Хіба правильно "Він не ВАРТУЄ доброго слова"?	66
4. ВИБАЧТЕ, ПРОБАЧТЕ мені, перепрошую (а не вибачаюсь)	67
5. Не запитуймо "Які ВИДИ на врожай?"!	67
6. Чому ріже слух "Львів не ВИКЛЮЧЕННЯ"?	68
7. Правильно вживаймо слова ВІДНОШЕННЯ, ВІДНОСИНИ, ВЗАЄМИНИ, СТОСУНКИ	69
8. ВІРНО кохаймо!	70
9. "ВОЄННЕ училище". Ні! Чому?	70
10. ВСТУПАЄМО (а не поступаємо) в університет, інститут, технікум	70
11. Що ГУБИМО?	71
12. Коли можна сказати "не ДИВЛЯЧИСЬ"?	71
13. ЗАМІСНИК і ЗАСТУПНИК — різні за значенням слова	71
14. Коли ЗДАТНИЙ, а коли ЗДІБНИЙ?	72
15. ЗУСТРІЧАЮТЬСЯ... Але не помилки, недоліки, прорахунки, слова...	72
16. "ІЗ-ЗА хвороби" чи "ЧЕРЕЗ хворобу"?	73
17. Лікар все-таки ЛІКУЄ, а ЛІЧИТЬ (якщо має!) гроші	73
18. Той ЛЮБИЙ, кого любимо	74
19. Коли все-таки МІШАЄМО?	74
20. Чому неправильно "МУЗИКАЛЬНА школа", "МУЗИКАЛЬНЕ училище"?	74
21. НАВЧАЛЬНИЙ і УЧБОВИЙ чи тільки НАВЧАЛЬНИЙ?	75
22. Про слова НЕДІЛЯ і НЕДЕЛЯ. І дещо про інші міжмовні омоніми	75
23. Чому не є взаємозамінними слова ОБ'ЄМ, ОБСЯГ?	76
24. ОСВІТЛЕНА вулиця, а ОСВІЧЕНА — людина	77
25. Почекай "ПАНУ хвилини" чи "КІЛЬКА хвилин"?	77
26. Коли ПЕРЕДПЛАЧУЄМО, а коли ПІДПISУЄМО?	77
27. Словом можна й нехотючи образити (про слово ПЕРЕСТАРІЛИЙ)	77
28. Питання про ПИТАННЯ	79
29. Що ПЛУТАЄМО, а що ПУТАЄМО?	79
30. Ох, те ПО! Або: "По дорозі жук, по дорозі чорний"	81
31. "Більша ПОЛОВИНА". Неправильно!	81
32. Про українські слова ПРІЗВИЩЕ і ФАМІЛІЯ	81
33. Коли можна сказати "Я ПРОСТИЛА"?	82
34. Коли РАХУЄМО?	83
35. Про одне недоладне слово, або: коли вживати префікс СПІВ-?	83
36. "ТАК ЯК". А чому не БО, ТОМУ ЩО, ЧЕРЕЗ ТЕ ЩО?	84
37. "З нього мало ТОЛКУ". Неправильно!	84
38. Виходжу "У фрезерного заводу" чи "КОЛО (БІЛЯ) фрезерного заводу"?	85
39. Не плутаймо слів ЯЩИК, СКРИНЬКА, ШУХЛЯДА!	85

40. Недоречно вживати словосполучення "МІЙ АВТОПОРТРЕТ", "МОЯ ВЛАСНА ДУМКА"	86
41. "Пробачте мене" чи "пробачте мені"? "Хворий грипом" чи "хворий на грип"?	86
42. Як правильно питати про час і як відповідати на такі запитання?	87
43. Які помилки допускаємо, коли говоримо про приблизну кількість?	88
44. "Заспіваймо пісню веселеньку....!" А може, "Давайте заспіваємо пісню"?	89
45. Зважаймо на закони українського словотвору	90
46. Зменшені і пестливі чоловічі імена в українській мові	92
47. Чому правильно "РІЗКИЙ БІЛЬ", а не "РІЗКА БІЛЬ"?	93
48. Дещо про категорію множини і поняття збірності	93
49. "Гарна МЕБЕЛЬ" чи "гарні МЕБЛІ"?	94
50. Про деякі форми іменників, що є назвами істот	95
51. Українські прізвища на -О	95
52. Назви осіб чоловічого роду в називному множини	96
53. Не плутаймо закінчень -у (-ю) та -а (-я) у родовому відмінку однини іменників чоловічого роду другої відміни	96
54. Перевагу закінченням -ові, -еві!	96
55. "Не звернув увагу" чи "Не звернув уваги"?	97
56. По кімнатах, по селам...	98
57. Коли ОЧКА, а коли ОЧКИ?	98
58. Теля, ягня...	99
59. Ще раз про форми кличного відмінка	99
60. Вираження неоднакової міри якості у різних предметах	101
61. Дуже типові для української мови конструкції	103
62. Чи правильно користуємося числівниками української мови?	103
63. Числівник "ДЕВ'ЯНОСТО"	104
64. Збірні числівники	104
65. Іменники з числівниками	105
66. Чи правильні конструкції "три щасливих роки", "два німецьких солдати"?	106
67. "Народився в 1940 році" чи "народився 1940 року"?	106
68. Труднощі у відмінюванні займенників	106
69. Присвійні займенники	107
70. Вказівні та відносні займенники	107
71. Атематичні дієслова	108
72. Правильно вживаймо безособові форми на -НО, -ТО!	108
73. Даваймо перевагу активним конструкціям над пасивними!	109
74. Особливості наголосу українських іменників	109

75. Особливості наголосу іменників у сполученні з числівниками <i>два, три, чотири</i>	110
76. Особливості наголосу займенників	111
77. Наголос у дієслівних формах	111
78. Наголос прислівників і дієприслівників	112
79. Два звукові значення літери <i>В</i>	112
80. Про український звук <i>Р</i> (твердий) та <i>Р'</i> (м'який)	112
81. Шиплячі приголосні. Вимова звука <i>Ч</i> в українській та російській мовах	112
82. Що мусимо знати про українські звуки <i>ДЖ</i> і <i>ДЗ</i> ?	113
83. Українські приголосні перед <i>Е</i> та <i>И</i>	114
84. Гуси "ГЕГАЮТЬ" чи "ЖЕЖАЮТЬ"?	114
85. Дзвінкість — один із феноменів української літературної вимови	115
86. Не "АКАЙМО" і не "УКАЙМО"!	116
87. Так звані "випадні голосні"	116
88. Чергування голосних <i>О</i> та <i>Е з І</i>	117
89. Правильно читаймо старослов'янські і староукраїнські тексти	117
90. Латинські слова читаймо і пишімо без помилок	117
92. Апостроф — не "московська вигадка"!	117
СЛОВНИЧОК НЕНОРМАТИВНИХ СЛІВ ТА СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ	119
ОСНОВНА ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА	145

Навчальне видання

СЕРБЕНЬСКА Олександра,
РЕДЬКО Юліан,
ФЕДИК Ольга та ін.

АНТИСУРЖИК
ВЧИМОСЯ ВВІЧЛИВО ПОВОДИТИСЬ
І ПРАВИЛЬНО ГОВОРИТИ

*Рекомендовано управлінням
змісту базової освіти
Міністерства освіти України*

Художнє оформлення І.С.Кравця
Художній редактор Е.А.Камінішник
Технічний редактор І.Г.Федас
Коректори Р.Р.Гамада, О.А.Тростякочен

Зміно на складання 16.12.93. Післ. до друку 11.02.94. Формат 84x108 1/32. Офс. друк. Гарн. Таймс.
Умовн. друк. арк. 7,98. Умовн. фарб. відб. 8,29. Обл. вид. арк. 8,91. Вид. № 68. Зам. № 187-4.

Видавництво "Світ"
при Львівському університеті
290000 Львів, вул. Університетська, 1

Львівська книжкова фабрика "Атлас"
290005 Львів, вул. Зелена, 20

УВАГА!

Автори посібника пропонують як доповнення до книжки

комп'ютерний тренажер, який допоможе Вам:

- позбутися мовних деформацій у щоденному спілкуванні;
- засвоїти українські літературні норми на лексичному та граматичному рівнях;
- оцінювати найрізноманітніші мовні ситуації;
- поглибити свої знання з практичної граматики української мови;
- засвоїти правописні норми.

Комп'ютерний тренажер можна придбати в "Лабораторії комп'ютеризації навчального процесу" Львівського державного університету ім. Івана Франка

Адреса:

м. Львів, вул. Університетська, 1,
Іван Кульчицький